

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO

**POMEN TRAJNOSTNE NARAVNANOSTI PORABNIKOV PRI
URESNIČEVANJU KONCEPTA BREZ ODPADKOV**

Ljubljana, julij 2020

EVA GORIŠEK

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana Eva Gorišek, študentka Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, avtorica predloženega dela z naslovom Pomen trajnostne naravnosti porabnikov pri uresničevanju koncepta brez odpadkov, pripravljene v sodelovanju s svetovalko doc. dr. Barbaro Culiberg

IZJAVLJAM

1. da sem predloženo delo pripravila samostojno;
2. da je tiskana oblika predloženega dela istovetna njegovi elektronski obliki;
3. da je besedilo predloženega dela jezikovno korektno in tehnično pripravljeno v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, kar pomeni, da sem poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam oziroma navajam v besedilu, citirana oziroma povzeta v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani;
4. da se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del (v pisni ali grafični obliki) kot mojih lastnih – kaznivo po Kazenskem zakoniku Republike Slovenije;
5. da se zavedam posledic, ki bi jih na osnovi predloženega dela dokazano plagiatorstvo lahko predstavljalo za moj status na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani v skladu z relevantnim pravilnikom;
6. da sem pridobila vsa potrebna dovoljenja za uporabo podatkov in avtorskih del v predloženem delu in jih v njem jasno označila;
7. da sem pri pripravi predloženega dela ravnala v skladu z etičnimi načeli in, kjer je to potrebno, za raziskavo pridobila soglasje etične komisije;
8. da soglašam, da se elektronska oblika predloženega dela uporabi za preverjanje podobnosti vsebine z drugimi deli s programsko opremo za preverjanje podobnosti vsebine, ki je povezana s študijskim informacijskim sistemom članice;
9. da na Univerzo v Ljubljani neodplačno, neizključno, prostorsko in časovno neomejeno prenašam pravico shranitve predloženega dela v elektronski obliki, pravico reproduciranja ter pravico dajanja predloženega dela na voljo javnosti na svetovnem spletu preko Repozitorija Univerze v Ljubljani;
10. da hkrati z objavo predloženega dela dovoljujem objavo svojih osebnih podatkov, ki so navedeni v njem in v tej izjavi.

V Ljubljani, dne _____

Podpis študentke: _____

KAZALO

UVOD	1
1 ONESNAŽEVANJE OKOLJA.....	2
1.1 Onesnaževanje tal	3
1.2 Onesnaževanje vode.....	5
1.3 Odpadki	7
1.3.1 Odpadki v Evropski uniji.....	7
1.3.2 Odpadki v Sloveniji	9
1.3.3 Vpliv odpadkov na okolje in ljudi	11
2 TRAJNOSTNO VEDENJE PORABNIKOV	12
2.1 Opredelitev trajnosti.....	13
2.2 Trajnostni porabnik	13
2.2.1 Dejavniki trajnostnega vedenja porabnikov	14
2.2.2 Trajnostno vedenje slovenskih porabnikov	16
3 KONCEPT BREZ ODPADKOV (angl. ZERO WASTE)	19
3.1 Razvoj koncepta brez odpadkov	20
3.2 Pet načel koncepta brez odpadkov (5 R-jev)	21
3.2.1 Zavračanje (angl. refuse)	22
3.2.2 Zmanjševanje nastajanja (angl. reduce).....	23
3.2.3 Ponovna uporaba (angl. reuse)	24
3.2.4 Recikliranje (angl. recycle).....	25
3.2.5 Kompostiranje (angl. rot)	26
3.3 Koncept v Sloveniji	27
3.4 Primeri dobrih praks.....	29
4 RAZISKAVA O URESNIČEVANJU KONCEPTA BREZ ODPADKOV MED SLOVENCII	30
4.1 Kvalitativna raziskava.....	31
4.1.1 Namen in cilji	31
4.1.2 Metodologija.....	31
4.1.3 Analiza in rezultati.....	32
4.1.3.1 <i>Martina Drobne in Sabina Čarman</i>	32
4.1.3.2 <i>Predstavnica Zero Waste Slovenija – Barbara Zorko</i>	36

4.2	Kvantitativna raziskava	38
4.2.1	Namen in cilji	38
4.2.2	Postavitev hipotez	38
4.2.3	Metodologija	42
4.2.4	Analiza in rezultati	43
4.2.4.1	<i>Opis vzorca</i>	43
4.2.4.2	<i>Opisne statistike</i>	44
4.2.4.3	<i>Faktorska analiza</i>	47
4.2.4.4	<i>Preverjanje hipotez</i>	48
4.3	Glavne ugotovitve in omejitve raziskave	51
4.4	Možnosti za nadaljnje raziskave	54
4.5	Priporočila za večje sledenje konceptu brez odpadkov	55
SKLEP		56
LITERATURA in VIRI		56
PRILOGE		1

KAZALO SLIK

Slika 1:	Viri onesnaževanja tal	4
Slika 2:	Odpadki v posamezni državi EU (v kg na prebivalca)	8
Slika 3:	Hierarhija politike ravnanja z odpadki	9
Slika 4:	Večstopenjski oz. hierarhični model napovedovalcev trajnostnega vedenja	15
Slika 5:	Valovi inovacij v sistemih ravnanja z odpadki	21
Slika 6:	Starostna struktura respondentov	43
Slika 7:	Izobrazbena struktura respondentov	44
Slika 8:	Trajnostna naravnost slovenskih porabnikov	44
Slika 9:	Dejavniki, ki vplivajo na odločitev za življenje brez odpadkov	45
Slika 10:	Vedenje na področju koncepta brez odpadkov – načelo zavračanja	45
Slika 11:	Vedenje na področju koncepta brez odpadkov – načelo zmanjševanja	46
Slika 12:	Vedenje na področju koncepta brez odpadkov – načelo ponovne uporabe	46

KAZALO TABEL

Tabela 1:	Rezultati preverjanja hipotez	52
-----------	-------------------------------------	----

KAZALO PRILOG

Priloga 1: Intervju s predstavnico Zero Waste Slovenija – Barbaro Zorko.....	1
Priloga 2: Intervju z Martino Drobne (Manj smeti – manj skrbi).	5
Priloga 3: Intervju s Sabino Čarman (Mami na vrtu)	8
Priloga 4: Anketni vprašalnik	14
Priloga 5: SPSS izpis za hipotezo 1	19
Priloga 6: SPSS izpis za hipotezo 2.....	20
Priloga 7: SPSS izpis za hipotezo 2.....	21
Priloga 8: SPSS izpis – faktorska analiza za konstrukt zavračanje	22
Priloga 9: SPSS izpis – faktorska analiza za konstrukt zmanjševanje	24
Priloga 10: SPSS izpis – faktorska analiza za konstrukt ponovna uporaba.....	25
Priloga 11: SPSS izpis – faktorska analiza za konstrukt recikliranje	26
Priloga 12: SPSS izpis za hipotezo 4a	27
Priloga 13: SPSS izpis za hipotezo 4b.....	28
Priloga 14: SPSS izpis za hipotezo 5a	29
Priloga 15: SPSS izpis za hipotezo 5b.....	30
Priloga 16: SPSS izpis za hipotezo 5c	31
Priloga 17: SPSS izpis za hipotezo 5d.....	32
Priloga 18: SPSS izpis za hipotezo 5e	33
Priloga 19: SPSS izpis za hipotezo 6a	34
Priloga 20: SPSS izpis za hipotezo 6b.....	35
Priloga 21: SPSS izpis za hipotezo 6c	36
Priloga 22: SPSS izpis za hipotezo 6d.....	37
Priloga 23: SPSS izpis za hipotezo 6e	38
Priloga 24: SPSS izpis za hipotezo 7a	39
Priloga 25: SPSS izpis za hipotezo 7b.....	40
Priloga 26: SPSS izpis za hipotezo 7c	41
Priloga 27: SPSS izpis za hipotezo 7d.....	42
Priloga 28: SPSS izpis za hipotezo 7e	43

SEZNAM KRATIC

angl. – angleško

CWB – (angl. consumer well-being); porabnikovo dobro počutje

EU – (angl. European Union); Evropska unija

g – gram

kg – kilogram

m³ – kubični meter

npr. na primer

RS – Republika Slovenija

str. – stran

t.i. – tako imenovano

ZDA – Združene države Ameriske

UVOD

Varovanje okolja, zmanjševanje količine odpadkov in neuporaba plastike za enkratno uporabo so samo eni izmed konceptov, ki jih slišimo že skoraj na vsakem koraku. Občutek imamo, da v zadnjem času okoljski problematiki posvečamo veliko več pozornosti, kot so ji generacije pred nami, in da posledično tudi vedno manj onesnažujemo okolje. Na žalost statistični podatki kažejo ravno nasprotno. V Sloveniji je namreč količina komunalnih odpadkov v gospodinjstvih narasla za 18 %, v proizvodnih in storitvenih dejavnostih pa za 11 %, če primerjamo zadnje dostopne podatke iz leta 2018 z letom 2014 (Golobič, 2019). Stanje je posledica sodobnega potrošništva, ki deluje po načelu kupi-uporabi-zavrzi (Zbornica komunalnega gospodarstva, 2019). Res pa je, da smo v 2017 reciklirali 22 % odpadkov več kot v letu 2014 (Golobič, 2019), vendar to še vedno ne rešuje stanja, saj na Zbornici komunalnega gospodarstva izpostavljajo, da zbirni centri v Sloveniji pokajo po šivih, še en dokaz za to pa je tudi vedno več požarov v zbirnih centrih. Dolga leta je Slovenija skoraj polovico letnih odpadkov izvažala na Kitajsko, vendar jih je ta sedaj nehala sprejemati, zato bomo zanje morali poskrbeti sami. Preostaneta dve možnosti – prvi predlog je, da zgradimo novo sežigalnico, drugi pa, da ne odpravljamo posledic, ampak v osnovi spremenimo svoj življenjski slog, ki bo temeljil na viziji: prihodnost brez odpadkov (angl. zero waste) (Omerović, 2019).

Connett (2013) izpostavlja, da je ukvarjanje z odpadki nujno, saj jih ustvarjamo na vsakem koraku. Če dan za dnem ignoriramo manjša napačna dejanja, iz tega kasneje nastanejo veliki problemi. Rešitev pa je v rokah vsakega posameznika. Zavedati se moramo dejstva, ki ga je navedla avtorica Ulrike Ostrop (2010, str. 5) v svoji knjigi: »Okolja nismo podedovali od naših dedkov in babic, ampak smo si ga sposodili od naših vnukov in vnukinj.«

Ena izmed boljših rešitev za ohranjanje okolja je, kot že rečeno, vpeljava koncepta brez odpadkov. Po pregledu literature sem ugotovila, da je ta v Sloveniji še precej neraziskan, saj je bilo na tem področju izvedenih zelo malo študij. Nacionalno organizacijo Slovenije za koncept brez odpadkov smo dobili šele leta 2014, ko se je društvo Ekologi brez meja včlanilo v Evropsko mrežo Zero Waste. V njej je trenutno le 9 slovenskih občin, ki predstavljajo 18 % prebivalstva (Ekologi brez meja, brez datuma a), na Facebooku delujeta dve ključni skupini, ki se ukvarjata z omenjenim področjem, in sicer Zero Waste Slovenija, katerim sledi približno 3.300 ljudi (Facebook, 2020a) in pa zaprta skupina Dom brez odpadkov, ki ima približno 12.000 članov (Facebook, 2020b). Na podlagi teh podatkov bi lahko ugibali, da večjemu delu prebivalstva ta koncept sploh ni poznan, kaj šele, da bi ga poskušali uresničevati.

Tudi na splošno je v svetu gibanje še relativno novo in je še vedno v razvoju. Strokovnjaki so predlagali različne strategije, kako doseči mesta brez odpadkov, vendar je te strategije potrebno prenoviti v bolj praktične (Zaman, 2015). Dejstvo je, da je ravnanje z odpadki eden

ključnih izzivov 21. stoletja. Zaman in Ahsan (2020) ugotavljata, da odpadki niso inženirski problem, ki bi se ga dalo rešiti samo z napredno tehnologijo, temveč so tudi družbeni problem, ki potrebuje prispevek vseh ljudi (učinkovito recikliranje in vključenost družbe). Ključ do uresničitve strategije brez odpadkov, ki bi jo vpeljali v gospodinjstva porabnikov, je predvsem ozaveščanje o okoljskih vprašanjih ter spodbujanje k pozitivni spremembi vedenja, pri čemer pa je treba vzpostaviti povezavo med vsemi deležniki z namenom, da bi ustvarili celostni pristop ravnanja z odpadki (Cole, Osmani, Quddus, Wheatley & Kay, 2014).

Namen mojega magistrskega dela je, da s pomočjo domače in predvsem tuje literature podrobno spoznam koncept življenja brez odpadkov in vedenje porabnikov. S tem znanjem jim bom lahko podala nasvete in s pristopom, ki jim je blizu, pomagala, da svoj življenjski slog kar se da čim bolj prilagodijo konceptu brez odpadkov. Posredno pa želim vplivati tudi na ustvarjalce politik na tem področju ter ponudbo – trgovce in predhodno tudi na proizvajalce, da izdelke že v osnovi ustvarijo z naravi prijaznimi viri. Moja raziskava bo v pomoč tudi ustvarjalcem strategij in načrtov za kraje brez odpadkov na širši ravni (državni, občinski in krajevni). Na ta način bom pripomogla k manjšemu onesnaževanju okolja.

Glavni cilj je, da ugotovim, kakšno je stanje na področju koncepta brez odpadkov v Sloveniji z vidika porabnikov. Odgovoriti želim na raziskovalno vprašanje: Kateri dejavniki vplivajo na porabnikovo namero za življenje brez odpadkov.

Delo bo razdeljeno na dva ključna dela – teoretični in empirični del. Teoretični del bo sestavljen iz treh poglavij. V prvem poglavju bom predstavila problematiko onesnaževanja okolja s poudarkom na odpadkih (v Evropski uniji in Sloveniji) in vplivih odpadkov na okolje. V drugem poglavju bom opisala, kakšno je trajnostno vedenje porabnikov in kateri so dejavniki, ki nanj vplivajo. V tretjem delu pa bom pojasnila koncept brez odpadkov, kaj sploh je, kako se je razvijal skozi čas, katera so njegova glavna načela in kakšno je stanje v Sloveniji. Za konec bom predstavila še primere dobre prakse.

V empiričnem delu bom predstavila rezultate svoje raziskave o konceptu brez odpadkov v Sloveniji. Empirični del bo v osnovi razdeljen na kvalitativni in kvantitativni del ter poglavja, kjer bom predstavila glavne ugotovitve, omejitve in možnosti za nadaljnje raziskave. Na koncu bom predstavila še priporočila za večje sledenje konceptu brez odpadkov.

1 ONESNAŽEVANJE OKOLJA

S poglavjem o onesnaževanju okolja začnem teoretični del tega magistrskega dela, saj menim, da je prav to eden ključnih razlogov za razvoj koncepta brez odpadkov. Poleg tega pa je pomembno, da spoznam, kakšno je trenutno stanje okolja, da bom lahko na podlagi tega kasneje ugotovila, kateri dejavniki vplivajo na porabnikovo namero za življenje brez odpadkov.

Hill (2010, str. 2) ugotavlja, da smo onesnaževanje okolja vsekakor povzročili ljudje, ki drastično spreminjamo Zemljo in to v takšni meri, da se tega niti ne zavedamo. Bradford (2018) onesnaževanje opredeljuje kot proces, v katerem se voda, zrak, zemlja ali drugi deli okolja umažejo in niso več varni ali primerni za trajno uporabo.

Poznamo različne vrste onesnaževanja, kot so onesnaževanje zraka, vode, tal, onesnaževanje s hrupom, radioaktivno onesnaževanje, svetlobno, vizualno in toplotno onesnaženje (Havugimana in drugi, 2017, str. 55). Glede na to, da je z odpadki najbolj povezano onesnaževanje tal in vode, se bom zato v nadaljevanju osredotočila na ti dve glavni skupini onesnaževanja okolja in v prvem podpoglavju predstavila onesnaževanje tal, v drugem pa onesnaževanje vode. Sledilo bo podpoglavje o odpadkih, kjer bom raziskala, kakšno je stanje v povezavi z odpadki v Evropski uniji in Sloveniji, pa tudi kako odpadki vplivajo na okolje in ljudi.

1.1 Onesnaževanje tal

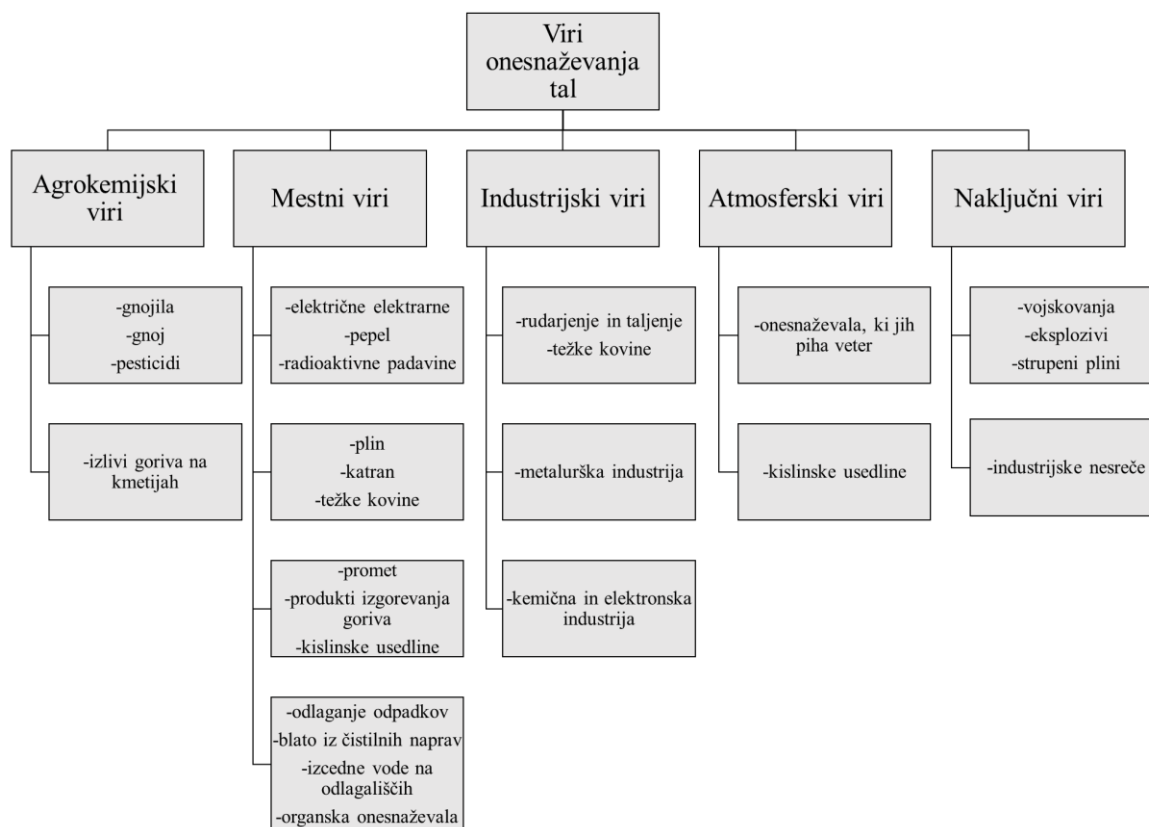
Tla so sestavljena iz tankega sloja organskih (razpadajoči ostanki rastlin in živali) in anorganskih materialov (delci kamnin), ki prekrivajo zemeljsko skalno površino. Tla moramo ohranjati učinkovita in čim manj onesnažena, da lahko kmetijstvo prebivalstvu priskrbi dovolj hrane in vlaknin, pa tudi da zagotovimo globalno ravnovesje pri delovanju ekosistema (ravnovesje med fizičnimi, kemičnimi in biološkimi dejavniki) (Havugimana in drugi, 2017, str. 56–57).

O onesnaženosti tal lahko govorimo, ko so v njih prisotne strupene kemikalije v takšni koncentraciji, da lahko ogrožajo zdravje ljudi in/ali ekosistema, četudi gre za onesnaževalce, ki se naravno pojavijo v tleh – so pa prisotni v večji koncentraciji od normalne. Vsa tla (onesnažena in neonesnažena) so sestavljena iz kovin, anorganskih ionov in soli, pa tudi številnih organskih spojin. Slednje nastajajo predvsem z mikrobo aktivnostjo tal in razgradnjo organizmov. V zemljo pa seveda vstopajo tudi številne druge spojine (Environmental pollution centers, brez datuma a).

Ko količine onesnaževalcev tal presežejo naravne ravni, pride do onesnaženja. Vzroka sta lahko dva – antropogeni (umetni) in naravni. Največji onesnaževalec tal je človek (antropogeno onesnaževanje), saj v naravo namerno (industrija) ali naključno izpušča največ onesnaževalcev. Najpogosteje se to zgodi pri nepravilnem odstranjevanju odpadkov iz industrijskih ali mestnih virov ter kmetijskih dejavnosti. V redkih primerih pa je onesnaževanje lahko tudi naravno in nastane, ko pride do kopičenja strupenih kemikalij v tleh (Environmental pollution centers, brez datuma a). Podobno trdijo tudi Havugimana in drugi (2017, str. 55–59), ki pa poleg tega ugotavljajo, da so najpomembnejša onesnaževala tal ogljikovodiki, težke kovine, herbicidi, pesticidi in klorirani ogljikovodiki.

Mirsal (2008) v svoji knjigi navaja, da poznamo različne vire onesnaževanja tal, ki so prikazani na spodnji sliki.

Slika 1: Viri onesnaževanja tal

Vir: Mirsal (2008, str.138).

Onesnaževanje tal pa ima predvsem negativne učinke, saj vpliva na rast rastlin, manjšo plodnost tal, spremembe v strukturi tal in celo na zdravje ljudi. Slednje sicer ni tako neposredno ogroženo, kot npr. pri onesnaženi vodi ali zraku, vseeno pa lahko do tega pride, predvsem pri otrocih, ki se igrajo z zemljo, saj lahko med igro pride tudi do zaužitja. Največji vpliv onesnažene zemlje pa je posreden, saj rastline, ki rastejo na takšni zemlji, vsrkajo toksičnost. Če takšne rastline kasneje zaužijemo, ima to lahko resne negativne posledice na naše zdravje (Havugimana in drugi, 2017, str. 79–80). Začne se lahko z glavobolom, slabostjo, utrujenostjo, draženjem kože ali oči, ki lahko kasneje vodi tudi do resnejših težav, kot so živčno-mišična obolenja, poškodbe jeter in ledvic ter celo rakavih obolenj (Environmental pollution centers, brez datuma b). Največji problem pa je, da ko je zemlja enkrat onesnažena, traja zelo dolgo časa, da je spet primerna za pridelovanje rastlin (Havugimana in drugi, 2017, str. 79–80).

Zaradi zgoraj navedenih razlogov je najbolje, da onesnaženost preprečimo, preden do nje pride. To lahko storimo na različne načine (Kukreja, brez datuma a), navedla pa bom le nekaj tistih, ki so povezani z mojo obravnavano tematiko:

- zmanjševanje količine odpadkov in čistejša proizvodnja (tako preprečimo vedno večje nalaganje odpadkov na odlagališčih);

- recikliranje;
- stvari ponovno uporabimo;
- uporaba čistilnih sistemov (v industriji in gospodinjstvih);
- uporaba toplotnega oksidanta v industriji, kjer uporabljajo kemikalije (pri tem postopku so nevarni plini, ki jih sprožajo kemikalije, izpostavljeni visokim temperaturam, zaradi katerih se razgradijo, preden se sprostijo v okolje);
- minimalna uporaba neekoloških surovin ...

1.2 Onesnaževanje vode

Voda prekriva 70 % našega planeta, ampak na žalost je samo 2,5 % čiste in samo 1 % čiste, sladke vode je lahko dostopen, ostala voda pa je ujeta v ledenikih in snegu (Nunez, 2010). Še bolj zaskrbljujoč pa je podatek, ki ga izpostavljata Denchak (2018) in UN Environment Programme (brez datuma), in sicer da je kar 80 % odpadne vode, ki jo spustimo nazaj v naravo, neočiščene in vsebuje vse od človeških odpadkov do najbolj strupenih industrijskih odpadkov. Poleg tega Denchak (2018) ugotavlja, da bo do leta 2050 svetovno povpraševanje po pitni vodi še za tretjino večje kot je sedaj. Pri UN Environment Programme (brez datuma) pa opozarjajo, da ko je voda enkrat onesnažena, jo je zelo težko, drago in pogosto nemogoče očistiti. Zaradi onesnažene vode pa vsako leto umre več ljudi kot zaradi vojn ali drugih oblik nasilja.

O onesnaževanju vode lahko govorimo, ko izpusti snovi v podzemno vodo, jezera, potoke, reke ali oceane motijo koristno rabo vode, ali naravno – pravilno delovanje ekosistemov. Poleg sproščanja kemikalij ali mikroorganizmov v vodo pa onesnaženost vode vključuje tudi sproščanje radioaktivnosti in toplote v vodo (Nathanson, 2020; Environmental pollution centers, brez datuma c).

Water pollution (brez datuma a) navajajo tri različne tipe onesnaženosti vode glede na razpredenost onesnaženosti. Če onesnaženje prihaja iz enega vira (npr. razlitje olja), govorimo o točkovnem onesnaževanju. Če prihaja iz različnih virov, pa o ne-točkovnem onesnaževanju. Ta dva tipa imate načeloma takojšnje posledice. Obstaja pa še tretji tip – čezmejno onesnaženje, ki pa nastane npr. ob jedrski nesreči, saj je voda onesnažena tudi na zelo oddaljenih področjih. Pri Environmental pollution centers (brez datuma c) pa izpostavljajo samo prva dva tipa onesnaženosti (točkovno in ne-točkovno).

Za onesnaženost voda obstajajo različni viri oz. tako imenovana onesnaževala vode, ki sem jih omenila že na začetku tega poglavja, podrobneje pa jih predstavljam v nadaljevanju:

- **Kemikalije:** nafta in naftni derivati (bencin, kerozin, olja ...), naftna topila (benzen, toluen, ksileni, etil-benzen), gnojila (vključno z nitrati in fosfati, ki so v majhnih količinah koristni, v večjih pa le spodbujajo nastajanje alg in škodljivih mikroorganizmov), klorirana topila, druga organska topila in kemikalije (acetona, alkoholi ...), antibiotiki in drugi farmacevtski izdelki, perklorat (uporablja se v raketnih

gorivih, pri eksplozivih, ognjemetih ipd., lahko pa ga v vodi tvori tudi narava sama, predvsem v sušnih področjih), trihalometani (stranski produkt klorirane vode), kovine in njihove spojine ter pesticidi, herbicidi in insekticidi (najpogosteje uporabljeni za škropljenje v kmetijstvu) (Environmental pollution centers, brez datuma c). Kemikalije v okolje spuščamo ljudje, v veliki meri tudi gospodinjstva in ne le industrija, kot bi mnogi mislili (Safe drinking water fundation, brez datuma).

- **Biološki onesnaževalci:** bakterije in virusi, ki jih povzroči propadanje organskih snovi v vodi (živalski odpadki, nepravilno odstranjevanje človeških odpadkov) (Environmental pollution centers, brez datuma c). Pri Safe drinking water fundation (brez datuma) opozarjajo, da biološko razgradljivi odpadki pri vstopu v vodo predstavljajo vir energije za bakterije.
- **Radioaktivni onesnaževalci:** prihajajo iz tovarn, bolnišnic in rudnikov urana (Safe drinking water fundation, brez datuma).
- **Toplota kot onesnaževalec:** nastane s segrevanjem od sonca v poletnem času, pa tudi z izpusti vode, ki se uporablja za hlajenje elektrarn ali druge industrijske opreme. Rastline in ribe za svoje življenje potrebujejo kisik, katerega voda z višanjem temperature vsebuje vse manj (Safe drinking water fundation, brez datuma).
- **Sedimenti oz. usedline:** nastanejo iz ne-tekočih virov, kot so gradbeništvo, kmetijske dejavnosti in živinoreja, sečnja, poplave in kanalizacije v mestih. Težave lahko povzročijo z zamašitvijo komunalnih vodov, uničujejo vodno življenje, poleg tega pa povzročijo tudi motnost vode. Slednja zato absorbira tudi več toplote, kar lahko pripelje do toplotnega onesnaževanja. Sedimenti oz. usedline so eni najpogostejših virov onesnažene vode (Safe drinking water fundation, brez datuma).

Na tem mestu pa si zastavimo vprašanje, kakšne posledice nam pustijo zgoraj naštetih onesnaževalci. Dejstvo je, da negativno vplivajo tako na ljudi, kot na okolje. Najhujši negativni dejavnik onesnažene vode je gotovo smrt zaradi pitja takšne vode, ki vsako leto ubije skoraj pol milijona ljudi. V drugih negativnih oblikah pa pitje onesnažene vode povzroča drisko, kolero, dizenterijo, tifus in polio. Zelo zastrašujoč je podatek Svetovne zdravstvene organizacije, da na svetu vsaj 2 milijardi ljudi za pitno vodo uporabljajo vodo, ki je onesnažena s fekalijami (World Health Organization, brez datuma). Kot sem pojasnila že zgoraj pa onesnažena voda povzroča tudi smrt podvodnega življenja. Ko so vode tako onesnažene, da pride do cvetenja alg, to zmanjša raven kisika v vodi, kar zaduši rastline in živali. Na ta način nastanejo t.i. mrtve cone, kjer so vode brez življenja (Denchak, 2018).

Onesnaževanje vode pa lahko ljudje preprečijo z različnimi ukrepi (Denchak, 2018; Water Pollution brez datuma b; Kukreja, brez datuma a; Safe drinking water fundation, brez datuma):

- Zmanjšajo uporabo plastike, jo ponovno uporabijo in pravilno reciklirajo.
- Odgovorno ravnajo s kemikalijami in jih uporabljajo v čim manjši meri – tudi v primeru kmetijstva.

- Ne odlagajo olj, barv ali drugih odpadkov v odtok ali straniščno školjko.
- Uporabljajo učinkovite čistilne naprave, ne le v gospodinjstvih, ampak tudi v industriji, kjer je potrebno odpadno vodo pred izpustitvijo v okolje temeljito očistiti.
- Uporabljajo gospodinjske aparate, ki učinkovito izrabijo čim manjšo količino vode.
- Poslužujejo se fitoremediacije – to je tehnologija, kjer žive rastline skupaj s pripadajočimi mikroorganizmi uporabljajo za čiščenje onesnaženih tal, vode in zraka.
- Varčujejo z vodo – manj kot je bodo porabili, manj odpadne vode se bo sproščalo nazaj v okolje.

1.3 Odpadki

Odpadki so snovi ali predmeti, ki jih imetniki zavržejo ali morajo zavreči (Ministrstvo za okolje in prostor RS, brez datuma). Rhyner, Schwartz, Wenger in Kohrell (2017) odpadke opredeljujejo kot materiale, ki jih posamezniki (proizvajalci ali porabniki) zaznavajo kot takšne z malo ali nič vrednosti, ljudje pa jih proizvajamo pri skoraj vseh aktivnostih. Odpadki, ki so običajnim porabnikom najbližji, so komunalni odpadki. To so odpadki iz gospodinjstva, lahko pa tudi iz proizvodnje, trgovine, storitvene ali druge dejavnosti, vendar le, če so po naravi ali sestavi podobni odpadkom iz gospodinjstva (Statistični urad Republike Slovenije, brez datuma).

Ravnanje z odpadki, ki vključuje: zbiranje, prevažanje, predelavo in odstranjevanje odpadkov (Agencija Republike Slovenije za okolje, brez datuma) je ena večjih skrbi prebivalstva. Prisotna je že od kar so ljudje prešli fazo lova, še posebno pozornost pa tem težavam namenjamo danes – predvsem v razvitih državah (Rhyner, Schwartz, Wenger in Kohrell, 2017). V nadaljevanju bom opredelila, kako ravnamo z odpadki v Evropski uniji in kako v Sloveniji, na koncu pa bom še opisala, kakšen vpliv imajo odpadki na okolje in ljudi.

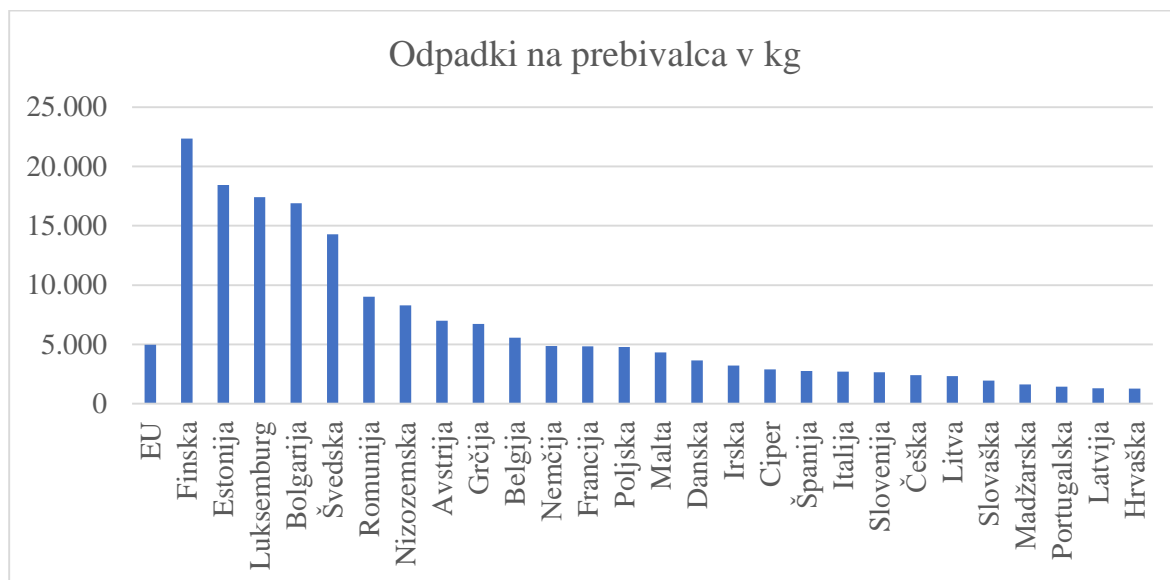
1.3.1 Odpadki v Evropski uniji

Direktiva Evropske skupnosti odpadke opredeljuje kot snov ali predmet, ki ga imetnik zavrže, namerava ali ga mora zavreči. Po zadnjih dostopnih podatkih so države članice EU v letu 2016 skupaj proizvedle kar 2.538 milijonov ton odpadkov. Glede na ogromno količino in definicijo besede odpadek predstavlja to tudi ogromno izgubo virov (materialov in energije). Poleg tega pa se EU zaveda, da odpadki in njihovo odstranjevanje zelo negativno vplivajo na okolje, saj onesnažujejo zrak, vodo in tla. EU se zato zavzema, da zmanjša njihovo količino ter vpliv na okolje in zdravje, pa tudi, da jih bolj učinkovito uporabijo kot vir oz. surovino, kadar pa to ni mogoče – jih varno odložijo (Eurostat, 2019a).

V EU sicer največ odpadkov prispeva gradbeništvo (36,4 %), sledijo rudarstvo in kamnolomi (25,3 %), v predelovalni industriji proizvedejo 10,3 % od vseh odpadkov, sledijo komunalne dejavnosti z 10 % in gospodinjstva z 8,5 % vseh odpadkov v EU. Gospodarstvo (storitve in energija) proizvedejo 9,5 % vseh odpadkov (Eurostat, 2019a).

Spodnji graf prikazuje nastale odpadke v posamezni državi EU v kilogramih na prebivalca. Opazimo lahko, da Slovenija proizvede manj odpadkov od Evropskega povprečja, ki je 4.968 kg na prebivalca na leto.

Slika 2: Odpadki v posamezni državi EU (v kg na prebivalca)

Vir: Eurostat (2019a).

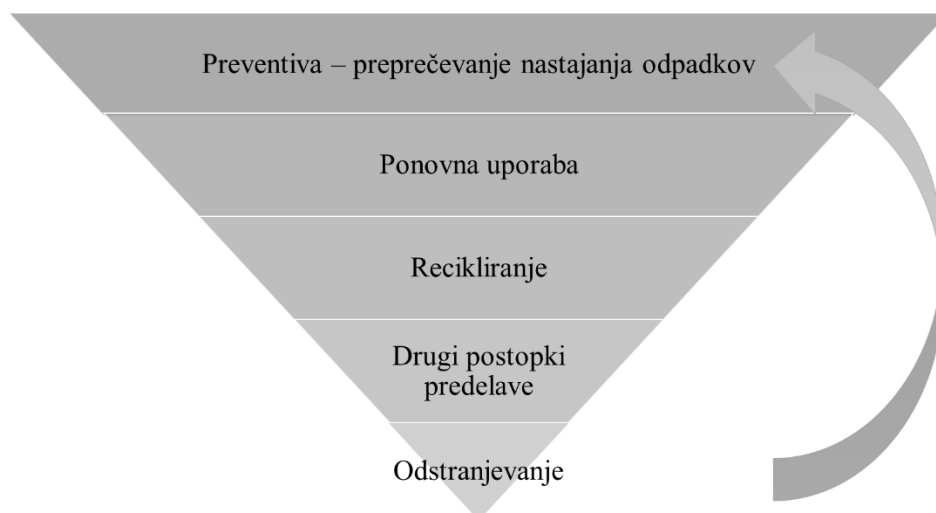
V povprečju evropski prebivalec na leto porabi 16 ton materialov, od tega pa jih na koncu 6 ton postane odpadki, kar skupaj nanese kar 2,5 milijarde ton (podatek za leto 2010), od tega je le 36 % recikliranih odpadkov, ostalo gre na odlagališča ali pa v sežigalnice, čeprav bi se približno 600 milijonov ton še vedno dalo reciklirati in ponovno uporabiti. EU si prizadeva, da bi tudi te odpadke čim bolj izkoristili kot surovine oz. vir (odpadki ene panoge postanejo surovina druge panoge), kar bi spet pomenilo, da se približamo krožnemu gospodarstvu, kjer se odpadki izločajo, viri pa porabljajo učinkovito in trajnostno, kar je tudi cilj Evropske unije (European Commission, brez datuma).

Koncept krožnega gospodarstva pomeni, da gledamo na vse stopnje življenjskega cikla izdelka ali storitve, saj imajo vse stopnje nek vpliv na okolje (od surovin, ki jih pridobivamo, do proizvodnje, transporta, uporabe in na koncu odstranjevanja). Skozi vse te stopnje običajno pride do onesnaževanja tal, vode in/ali zraka. Cilj krožnega gospodarstva je, da se izognemo negativnim vplivom na okolje na vseh stopnjah (European Commission, 2010).

Evropska unija je podala tudi smernice glede hierarhije ravnanja z odpadki. To pomeni, da so določili prioriteten vrstni red pri oblikovanju politike ravnanja z odpadki – zgoraj je najbolj prioriteten preprečevanje nastajanja odpadkov, sledi ponovna uporaba, kjer to ni mogoče pa recikliranje. Preostale odpadke pa poskušamo »koristno uničiti«, torej jih v sodobnih sežigalnicah sežgemo, energijo pa izkoristimo za elektriko, paro ali ogrevanje stavb, lahko pa tudi kot gorivo v nekaterih industrijah. Spodnjo možnost uporabimo šele

takrat, ko nobena od zgornjih ne pride v poštev, takrat odložimo odpadke na odlagališča. To je z namenom zadnja opcija, saj ima več negativnih vplivov na okolje (European Commission, 2010), ki pa jih bom predstavila v naslednjem podpoglavju.

Slika 3: Hierarhija politike ravnanja z odpadki

Vir: European Commission (2010).

Že omenjeni ukrepi (krožno gospodarstvo in hierarhija politike ravnanja z odpadki) pa so del 7. okoljskega akcijskega programa Unije do leta 2020, z dolgoročno vizijo do leta 2050, ki jo Evropska komisija navaja takole: »Leta 2050 živimo dobro znotraj okoljskih omejitev našega planeta. Naša blaginja in zdravo okolje izhajata iz inovativnega, krožnega gospodarstva, kjer se nič ne zavrže in kjer se naravni viri upravljajo trajnostno, biotska raznovrstnost pa je zaščitena, cenjena in obnovljena na način, ki krepi odpornost naše družbe. Naša nizko-ogljčna rast je že dolgo ločena od rabe virov in narekuje tempo varni in trajnostni globalni družbi« (Evropska komisija, 2014).

V programu navajajo devet prednostnih ciljev in nalog, ki bi jih morala EU opraviti do leta 2020. Večinoma gre za cilje, povezane z varovanjem okolja in trajnostjo, ki bi pomagali doseči zgoraj navedeno vizijo (European commission, 2014), žal pa še ne obstaja poročilo o tem, ali nam je te cilje uspelo tudi realizirati.

1.3.2 Odpadki v Sloveniji

V Sloveniji žal še vedno ustvarjamo vedno več odpadkov. Po zadnjih dostopnih podatkih je namreč v Sloveniji v letu 2018 nastalo 62 kg komunalnih odpadkov na osebo več kot v letu 2014, pri čemer so se v gospodinjstvih odpadki povečali za 18 %, v proizvodnih in storitvenih dejavnostih pa za 11 %. Količina se je tako povečala iz 433 kg na 495 kg na prebivalca na leto. Poleg tega se povečuje tudi količina zavržene hrane na prebivalca na leto, iz 61 kg v 2014 na 68 kg v 2018 (Golobič, 2019). Skupaj tako zavržemo 139.856 ton hrane. Večina jo nastane v gospodinjstvih, in sicer kar 52 %, sledijo gostinstvo in strežba s 30 %

(Vidic, 2019). Res pa je, da smo bolj vestni pri recikliranju, saj se povečuje delež ločeno zbranih komunalnih odpadkov iz 36 % leta 2014 na 58 % v letu 2018 – s to stopnjo se je Slovenija v letu 2017 med preostalimi članicami EU uvrstila na 2. mesto, takoj za Nemčijo. Zmanjšuje pa se delež komunalnih odpadkov med vsemi zbranimi odpadki iz 19 % na 12 % (Golobič, 2019).

V Sloveniji smo sicer po zadnjih dostopnih podatkih skupaj proizvedli 8,4 milijone ton odpadkov. Od tega jih je skoraj 5 milijonov ton gradbenih odpadkov, ki so tudi glavni razlog, da se je količina vseh odpadkov iz leta 2017 na 2018 povečala za skoraj 36 %. 1.025.000 ton ali 12 % vseh odpadkov je komunalnih (kot sem omenila že zgoraj, so to večinoma odpadki iz gospodinjstev), pred njimi so na drugem mestu odpadki iz termičnih procesov (13 %), največ pa je, kot že omenjeno, gradbenih odpadkov – kar 59 %. Letno v naših centrih za predelavo odpadkov predelajo (postopek, v katerem odpadke predelajo, da se lahko v drugi obliki koristno porabijo) 7.964.000 ton odpadkov, 390.000 ton pa jih odstranijo (Golobič, Vidic & Žitnik, 2019).

Področje ravnanja z odpadki v Sloveniji ureja Ministrstvo za okolje in prostor. Trenutno so v Sloveniji na področju ravnanja z odpadki v veljavi: Zakon o varstvu okolja, Uredba o odpadkih, Uredba o odlagališčih odpadkov, Uredba o emisiji snovi pri odvajanju izcedne vode iz odlagališč odpadkov, Uredba o sežigalnicah odpadkov in napravah za sosežig odpadkov, Uredba o izvajanju Uredbe o pošiljkah odpadkov, Uredba o predelavi biološko razgradljivih odpadkov in uporabi komposta ali digestata, Uredba o obremenjevanju tal z vnašanjem odpadkov, Uredba o uporabi blata iz komunalnih čistilnih naprav v kmetijstvu, Uredba o predelavi nenevarnih odpadkov v trdno gorivo in njegovi uporabi, Uredba o obdelavi odpadkov v premičnih napravah, Uredba o sežiganju odpadkov in številni drugi predpisi, ki podrobneje urejajo ravnanje s posameznimi vrstami odpadkov (Ministrstvo za okolje in prostor RS, brez datuma).

Država se sicer zaveda pomembnosti trajnosti. Zavzema se za t.i. krožno gospodarstvo, ki igra najpomembnejšo vlogo ravno pri ravnanju z odpadki. To pomeni, da preprečujemo že samo nastajanje odpadkov, pri nastalih odpadkih pa skrbimo za pripravo za ponovno uporabo in recikliranje – s tem tudi zmanjšamo porabo po novih naravnih virih. Zavedajo pa se izjemne kompleksnosti te strategije, saj zajema celoten življenjski cikel izdelkov (Ministrstvo za okolje in prostor RS, brez datuma).

V ta namen je Vlada Republike Slovenije (2016) pripravila tudi dokument oz. Program ravnanja z odpadki in program preprečevanja odpadkov s kar 269 stranmi. Služi kot instrument Vlade Republike Slovenije (v nadaljevanju RS) za preprečevanje nastajanja odpadkov in zagotavljanje predpisanega ravnanja z njimi za obdobje do leta 2020 oz. do 2030. Namen je, da na podlagi tega Slovenija sledi evropskim hierarhičnim usmeritvam, kjer je prioriteta preprečevanje nastajanja odpadkov, potem pa dajejo pomembnost (razvrščeno po prioritetenosti – od najbolj do najmanj): pripravi odpadkov za ponovno uporabo, recikliranju, energetski predelavi odpadkov, predelavi odpadkov in šele nazadnje

odstranjevanju odpadkov, kjer in ko s tem najboljše varujemo okolje, ob upoštevanju tehnične izvedljivosti in ekonomske smiselnosti. V ta namen so si zadali tri ključne cilje. Preprečiti ali zmanjšati želijo škodljive vplive nastajanja in ravnanja z odpadki, vključno s preprečevanjem nezakonitega odmetavanja. Za ravnanje z odpadki bodo upoštevali zgoraj naveden prioriteten vrstni red, vključno s prepovedjo sežiga neobdelanih mešanih komunalnih odpadkov. Ob tem bodo zagotavljali ustrezno vodenje evidenc in poročil ter sledili in analizirali podatke o ravnanju z odpadki. Kot zadnji ključni cilj pa so si zastavili, da Slovenija postane samostojna pri odstranjevanju odpadkov in predelavi mešanih komunalnih odpadkov, pri tem pa lahko sodeluje z drugimi državami članicami EU na področju specializiranih naprav za odstranjevanje nekaterih vrst odpadkov, pri čemer bi uveljavili načelo samozadostnosti in bližine.

Krzyk in Drev (2018) ugotavljata, da ima obstoječi sistem ravnanja z odpadno embalažo v Sloveniji kar precej področij, ki bi jih bilo potrebno izboljšati. Tukaj mislita predvsem na ekonomske spodbude za pravilno ravnanje z odpadno embalažo, ki bi je bili deležni tudi državljani (na način, kot ima to področje urejeno Hrvaška, kjer za vrnjeno embalažo – plastenko, pločevinko itd. – dobiš nekaj denarja). Razmišljata, da če bi bilo to področje urejeno, ljudje zagotovo ne bi v takšni meri odpadkov odlagali v naravno okolje. Zato na primer v Sloveniji v naravi ne najdemo odpadnega železa, saj ima ta primerno tržno vrednost. Navajata tudi, da premajhen delež odpadne embalaže namenimo za toplotno izrabo, kar priporoča tudi Evropska direktiva o odpadkih. Izpostavljata pa še eno področje, ki v Sloveniji ni urejeno – recikliranje odpadnega tekstila. Tekstil večinoma odvržemo skupaj z drugimi mešanimi odpadki, namesto da bi ga reciklirali in ponovno uporabili.

1.3.3 Vpliv odpadkov na okolje in ljudi

Kot sem že omenila, imajo odpadki velik vpliv na okolje, saj lahko onesnažujejo tako vodo, kot zrak in tla. Verjetno imamo vsi v spominu vsaj kakšen prizor iz televizije ali spleta, kjer prikazujejo npr. kita s polnim trebuhom plastičnih vrečk ali morsko želvo, ki se ji je v nosnico zarinila plastična slamica. Po podatkih Evropske agencije za okolje (2015) je okrog 36 % vrst ptic in morskih živali že zaužilo odpadke, ki plavajo v morju. Številni plastični izdelki se namreč razgradijo na manjše delce, v t.i. mikroplastiko, ki potem vstopi v prehranjevalno verigo živali. Forstnerič (2018) pa izpostavlja, da ko ima žival poln želodec neprebavljive plastike, ji to prepreči nadaljnje hranjenje in žival izstrada do smrti. Avtorica pa izpostavlja, da ne smemo pozabiti niti na to, da ljudje ob uživanju morske hrane zaužijemo tudi mikroplastiko in kemikalije na osnovi nafte, ki jih je zaužila ta žival, vendar opozarja, da tovrsten vpliv na zdravje še ni znanstveno dokazan.

Urbanizacija in globalizacija pa sta krivca tudi za vse večji porast trdih odpadkov (angl. solid waste), kamor uvrščamo stanovanjske, industrijske, institucionalne, komunalne in gradbene odpadke. Trdi odpadki imajo negativen vpliv tako na ljudi kot na okolje. Na človekovo zdravje vplivajo predvsem ob nepravilnem ravnanju z njimi. Še posebej previdni in zaščiteni

pred odpadki morajo biti delavci, ki delajo na tem področju. Za splošno javnost pa največja tveganja za zdravje povzročajo prenašalci bolezni, kot so muhe in podgane. Največje tveganje pa predstavljajo nenadzorovani nevarni industrijski odpadki, ki se pomešajo s komunalnimi odpadki. Zaradi razlitja strupenih odpadkov in koncentracije težkih kovin lahko ti onesnažijo tla in vodo. To posledično vpliva tudi na zdravje ljudi, ki imajo zaradi tega lahko številne težave, kot so: zastrupitev z vdihavanjem kemikalij, nizka porodna masa, rak, prirojene nepravilnosti, nevrološke bolezni itd. (Alam & Ahmade, 2013).

Alam in Ahmade (2013) ugotavljata, da trdi odpadki zelo negativno vplivajo tudi na okolje. Njihova razgradnja na odlagališčih sprošča strupene pline, med drugim tudi metan in ogljikov dioksid, ki prispevajo k podnebnim spremembam in okrepljenemu učinku nastajanja toplogrednih plinov, kar pa prispeva tudi k ogrevanju ozračja. Na tovrstnih odlagališčih se sproščajo tudi odcedne tekočine, ki ogrožajo predvsem površinske in podzemne vode. Podobno ugotavljata tudi Lee in Lee (1994). Emisije plina izhajajo približno 20 do 30 let, izcedne tekočine iz biološko težko razgradljivih snovi pa celo 100 do 200 let (Forstnerič, 2018). Rešitev za vdor odcednih voda v tla in vodovje so goste glinene usedline na dnu odlagališč in plastične obloge za zaščito pred pločevinami (Alam & Ahmade, 2013).

Ena tona odloženih nepredelanih odpadkov povzroči 120–180 m³ deponijskega plina, ki ga sestavljata metan (približno 60 %) in ogljikov dioksid (približno 40 %), ki sta, kot že omenjeno, toplogredna plina (Forstnerič, 2018). Po navedbah Evropske komisije (2010) je metan 25-krat bolj škodljiv kot ogljikov dioksid, povzroča pa tudi eksplozije na odlagališčih. Zelo zanimiv je tudi podatek, da bi v primeru pretvorbe metana, ki ga proizvede povprečno odlagališče odpadkov, v električno energijo, ta z njo oskrbel približno 20.000 gospodinjstev na leto.

2 TRAJNOSTNO VEDENJE PORABNIKOV

V prejšnjem poglavju sem ugotovila, kako onesnaževanje in sami odpadki negativno vplivajo na okolje in ljudi. Rešitev obstaja v trajnostnem vedenju porabnikov, katerega zelo dobro opiše Kostadinova (2016, str. 231): »Pri trajnostni porabi ne gre samo za to, da bi porabljali drugače, gre tudi za to, da porabimo manj, z namenom, da zagotovimo tistim, ki trenutno živijo v revščini, in ohranimo za prihodnje generacije. Pametna poraba je moralni imperativ in je bistvenega pomena, da se trajnostna poraba uvrsti na vrh javne agende.«

Ko se vprašamo, kaj sploh pomeni trajnost, trajnostno vedenje ali trajnostna naravnost, si težko enoznačno odgovorimo, zato jo bom skušala v nadaljevanju čim bolj opredeliti in pri tem upoštevati vse vidike. Najprej bom opredelila, kaj trajnost sploh je, potem pa bom podrobneje opisala, kakšen je trajnostni porabnik. Na tem mestu bom dodala tudi dve podpoglavji. Opisala bom dejavnike, ki vplivajo na trajnostno vedenje porabnikov, na koncu pa bom predstavila še trajnostno vedenje slovenskih porabnikov.

2.1 Opredelitev trajnosti

Prvič je bila beseda trajnost (angl. sustainability) omenjena že leta 1713 v knjigi *Sylvicultura Oeconomica*, nemškega gozdarja in znanstvenika Hansa Carla von Carlowitza, na podlagi katere so gozdarji sprejeli prakso sajenja dreves – gozdarstvo s trajnostnim donosom (Heinberg, 2010). Najbolj pa je znana opredelitev trajnosti iz Brundtlandskega poročila Svetovne komisije za okolje in razvoj iz leta 1987, glasi pa se takole: »Trajnostni razvoj je razvoj, ki zadovolji potrebe sedanjosti, ne da bi pri tem ogrožal prihodnje generacije pri zadovoljevanju njihovih potreb« (World Commission on Environment and Development, 1987, str. 41).

Kasneje so sicer trajnost želeli ločiti na tri dimenzije – socialno, ekonomsko in okoljsko, vendar so zaradi nasprotovanja prešli nazaj na prvotno opredelitev, ki izhaja iz Brundtlandskega poročila. Začela pa so se pojavljati vprašanja, kako najti ravnovesje med zadovoljevanjem trenutnih potreb, ki hkrati pomeni tudi izkoriščanje virov, če ob tem ne smemo posegati v dobrobit prihodnjih generacij. Zavedati se moramo tudi, da čeprav porabljamo vire na račun prihodnjih generacij, jim ustvarjamo kapital – vključno z znanjem, ki ga bodo lahko v prihodnosti koristno uporabili (Kuhlman & Farrington, 2010).

Dillard, Dujon in King (2009) izpostavljajo, da trajnost pogosta zajema naslednje tri cilje, ki so medsebojno soodvisni in prepleteni:

- živeti na okolju trajnostni način ali na način, ki je dolgoročno sprejemljiv;
- živeti na ekonomsko vzdržen način, ki dolgoročno ohranja življenjski standard;
- živeti na socialno vzdržen način, zdaj in v prihodnosti.

Kuhlman in Farrington (2010) pa opozarjata, da ne glede na to, koliko je bilo že napisano o trajnosti, koncept še vedno ni dodobra razjasnjen, saj je trajnost tako tema politike kot znanosti, zato mora njena opredelitev ustrezati obema področjema.

Tudi Zen (2018) ugotavlja, da je trajnostno vedenje porabnikov, v določeni meri, tudi stvar regulative in politike. Izpostavlja namreč takojšen uspeh ukrepa držav glede prepovedi plastičnih vrečk. Pomembnost vključenosti in korigiranja države v zadevah, ki imajo negativne okoljske, družbene ali gospodarske vplive, pa v svojem članku poudarjajo tudi Ritch, Brennan in Macleod (2009).

2.2 Trajnostni porabnik

Ob pregledu literature sem naletela na veliko izrazov, ki obravnavajo podobne tematike trajnostnega vedenja. Zelo pogosto avtorji uporabljajo izraze, kot so zeleno vedenje (angl. green behaviour), kjer večinoma obravnavajo okoljski vidik (Paço, Shiel & Alves, 2019; Narula & Desore, 2016; Gonçalves, Lourenço & Silva, 2016), katerega v večini izpostavljajo tudi avtorji, ki uporabljajo izraz pro-okoljsko vedenje (angl. pro-environmental behaviour)

(Jensen, 2010; Steg & Vlek, 2009). Nekateri avtorji pa se bolj osredotočajo na etični vidik in izpostavljajo izraze, kot je npr. etični porabnik (angl. ethical consumer) (Newholm & Shaw, 2007; Shaw, Grehan, Shiu, Hassan & Thomson, 2005). Pri vseh navedenih izrazih pa gre za precej ožji pogled, zato bom v nadaljevanju uporabljala le izraz trajnostno vedenje (angl. sustainable consumer behaviour), saj menim, da tematiko obravnava najbolj celostno. Tudi Lim (2017) izpostavlja, da trajnostno vedenje porabnikov sestavljajo tri perspektive:

- odgovorna poraba (angl. responsible consumption), ki je sestavljena iz socialne, etične in okoljske odgovornosti;
- ne-poraba (angl. anti consumption), ki vključuje zavrnitev, omejitve in povrnitev ter
- pazljiva poraba (angl. mindful consumption), ki jo razumemo kot zavestno odločanje v skladu s svojimi vrednotami in željami.

Dandanes je obnašanje posameznikov v vlogi porabnikov zelo pomembno za trajnostni razvoj družbe (Podnar & Golob, 2019). Na tem mestu bom najprej razložila, zakaj v celotnem magistrskem delu uporabljam besedo porabniki in ne potrošniki. Lim (2017) ugotavlja, da sta beseda potrošnja in trajnost povsem kontradiktorna. Trajnostnega porabnika opisuje kot posameznika, ki je ponotranjil trajnost na način, da ima razvit občutek odgovornosti do narave, sebe in skupnosti, posledično pa te občutke pretvori v okoljsko, etično in družbeno odgovornost. O trajnostnem porabniku lahko tako govorimo, ko porabnik svoja notranja prepričanja in odgovornosti izrazi tudi v praksi, s svojimi ukrepi pa poleg tega preprečuje tudi nevzdržne potrošniške prakse na način, da izrazi svojo nejevoljo, gnus in nestrinjanje. Tudi Podnar (2019) ugotavlja, da med porabnikom in potrošnikom obstajajo pomembne razlike, lahko bi celo rekli, da je trajnostni porabnik pravo nasprotju potrošniku. Slednji potrošnja postavlja v središče svojega obstoja, v vseh njenih dimenzijah – ekonomski, družbeni, psihološki in simbolni.

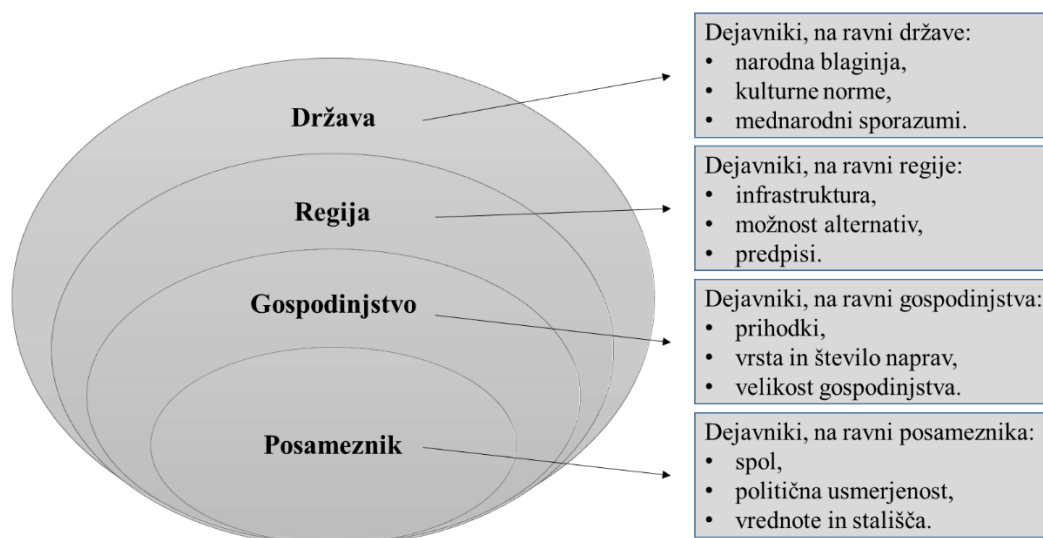
Okoljski program Združenih narodov je leta 2002 v svojem poročilu predlagal kategorizacijo trajnostnega vedenja porabnikov glede na glavne življenjske funkcije: prehranjevanje (zmanjšanje odpadkov, trajnostno prehranjevanje ...), mobilnost (soupleta avtomobila, uporaba okolju prijaznih vozil in goriv ...), nastanitev (trajnostna gradnja, varčevanje vode in energije ...), oblačenje (etična oblačila, oblačila iz organskih tkanin ...), izobraževanje o trajnostnem življenju, zdrav in okolju prijazen življenjski slog, prosti čas (trajnostni turizem ...) (Kostadinova, 2016, str. 225).

2.2.1 Dejavniki trajnostnega vedenja porabnikov

Motivacijski dejavniki, ki posameznika usmerjajo k trajnostnemu vedenju, so za empirični del mojega magistrskega dela zelo pomembni, saj želim odgovoriti na raziskovalno vprašanje, kateri dejavniki vplivajo na porabnikovo namero za življenje brez odpadkov. Glede na to, da je koncept brez odpadkov oblika trajnostnega vedenja, bom lahko to poglavje smiselno uporabila pri svojem raziskovalnem delu.

Milfont in Markowitz (2016) sta proučevala dejavnike trajnostnega vedenja. Ugotovila sta, da so dejavniki med seboj povezani in vplivajo drug na drugega. Za proučevanje sta uporabila večstopenjski oz. hierarhični model, ki prikazuje napovedovalce trajnostnega vedenja na posameznih ravneh in ga prikazujem na spodnji sliki.

Slika 4: Večstopenjski oz. hierarhični model napovedovalcev trajnostnega vedenja

Vir: Milfont in Markowitz (2016).

Zaradi poenostavitve bom v nadaljevanju dejavnike razdelila na zunanje in notranje dejavnike.

- **Zunanji dejavniki:** Kostadinova (2016, str. 228) ugotavlja, da zunanje sile in okolica vplivajo na situacijo povezane kontekstualne dejavnike, ki so naslednji: cena izdelka oz. storitve, njegova dostopnost, vrednost in kakovost, pa vpliv blagovne znamke, ekološke označbe, trgovinsko okolje, vidljivost in družbena kompatibilnost, institucionalni okvir (zakonodaja, predpisi in standardi) in tudi gospodarsko stanje. Trudel (2018) ugotavlja, da je razlog za posameznikovo trajnostno vedenje lahko tudi družbena identifikacija – pripadati želijo določeni družbeni skupini in se v skladu s tem tudi vedejo.
- **Notranji dejavniki:** Kostadinova (2016, str. 228) izpostavlja, da gre za individualne dejavnike, ki izhajajo iz posameznika, katerega vodijo njegove vrednote, odnos, demografske značilnosti in druge spremenljivke, ki vplivajo na njegovo vedenje. Med individualne dejavnike uvršča naslednje posameznikove lastnosti: skrb za okolje, znanje, zaznano porabnikovo učinkovitost, okoljsko zavest, vrednote, socio-demografske spremenljivke, porabnikove navade in skepticizem. Trudel (2018) izpostavlja, da se posamezniki odločijo za trajnostno vedenje, ker je njihovo razmišljanje skladno s tem pristopom, tako so v skladu s svojo samo-identiteto. Na ta način želijo tudi drugim pokazati svojo pozitivno podobo in na tak način tudi sebe vidijo v boljši luči, nekateri se tako vedejo z razlogom, da bi se razlikovali od drugih (želijo se samo-identificirati).

Številni avtorji so s pomočjo raziskav želeli opredeliti trajnostne porabnike. Eno izmed tovrstnih raziskav so izvedli tudi Gilg, Barr in Ford (2005), ki so v Veliki Britaniji anketirali naključnih 1600 gospodinjstev (zagotovili so tudi reprezentativen vzorec gospodinjstev iz podeželja in mestnega področja). Z raziskavo so ugotovili, da lahko porabnike razvrstimo v štiri segmente – najbolj naklonjene trajnostnemu vedenju so poimenovali zavzeti okoljevarstveniki, sledili so večinski okoljevarstveniki in občasni okoljevarstveniki, v zadnjem segmentu pa so bili t. i. anti-okoljevarstveniki. V nadaljevanju bom predstavila dejavnike, za katere so Gilg, Barr in Ford (2005) prepoznali, da vplivajo na trajnostno porabo. Pri posameznem dejavniku pa bom predstavila tudi ugotovitve študij drugih avtorjev na tem področju.

- **Starost:** Povprečna starost je najvišja v segmentu zavzetih okoljevarstvenikov, najnižja pa v segmentu anti-okoljevarstvenikov (Gilg, Barr in Ford, 2005). Študija, ki so jo izvedli Panzone, Hilton, Sale in Cohen (2016), prikazuje, da so mladi zelo zaskrbljeni za okolje, je pa res, da so starejši boljši v t.i. zeleni porabi. Tudi Boztepe (2012) v članku navaja, da so starejši ljudje bolj trajnostno usmerjeni. Logično se sliši razmišljanje, ki ga je v svoji knjigi zapisal Connett (2013), da človek šele takrat, ko postane zrel, začne razmišljati, kakšen svet bomo pustili svojim otrokom in vnukom.
- **Spol:** V segmentu anti-okoljevarstvenikov je bilo tudi veliko več moških kot žensk, medtem ko je bila razporeditev po spolu v drugih segmentih enakomerna (Gilg, Barr in Ford, 2005). Razlike med spoloma sem ugotovila tudi pri pregledu druge literature. Večina avtorjev v svojih raziskavah ugotavlja, da so ženske bolj trajnostno usmerjene kot moški (Isenhour & Ardenfors, 2009; Pinto, Herter, Rossi in Borges, 2014). Pinto in drugi (2014) pa so ugotovili še eno pomembno razliko med spoloma, in sicer da so porabnice bolj trajnostno usmerjene takrat, ko je vidna njihova osebna identiteta, moški porabniki pa takrat, ko je vidna njihova družbena identiteta.
- **Velikost gospodinjstva:** Manjša gospodinjstva so bolj trajnostno usmerjena, kakor večja (Gilg, Barr in Ford, 2005).
- **Dohodki:** Gospodinjstva z višjimi dohodki so bolj trajnostno usmerjena kot tista z manjšimi dohodki (Gilg, Barr in Ford, 2005). Podobno navajajo tudi Panzone in drugi (2016).
- **Izobrazba:** Bolj izobraženi so bolj trajnostno usmerjeni kot manj izobraženi (Gilg, Barr in Ford, 2005). To izrecno potrjujejo tudi Panzone in drugi (2016) ter tudi Boztepe (2012).

2.2.2 Trajnostno vedenje slovenskih porabnikov

Na ravni Evropske unije je bila leta 2017 izvedena raziskava, v kateri je skupaj sodelovalo 27.881 državljanov iz vseh držav članic EU. Namen je bil, da s pomočjo rezultatov raziskave pomagajo Evropski komisiji pri uresničevanju okoljskih ciljev strategije Evropa 2020. Ugotoviti so želeli, kakšna je percepcija državljanov o okolju in okoljskih vprašanjih ter kako bi jih po njihovem mnenju najbolje rešili (European Commission, 2017). V

nadaljevanju bom izpostavila odgovore Slovencev v primerjavi z Evropskim povprečjem, predvsem na področjih, ki se dotikajo področja mojega magistrskega dela. Opozarjam, da v raziskavi ni bil zajet celoten vidik trajnosti, ampak zgolj okoljski, ki pa je glede na temo magistrskega dela tudi najbolj pomemben.

Večina Slovencev (96 %) meni, da je varovanje okolja zelo pomembno ali precej pomembno, medtem ko je Evropsko povprečje za 2 % nižje. Leta 2014, ko je potekala enaka raziskava, je kar 99 % Slovencev menilo, da je varovanje okolja zelo ali precej pomembno, kar pomeni, da smo v 3 letih padli za 3 odstotne točke, Evropsko povprečje pa je padlo za 1 odstotno točko (European Commission, 2017). Ta podatek me zelo preseneča, saj bi pričakovala, da smo ljudje vse bolj okoljsko ozaveščeni. Zanimivo je tudi dejstvo, da so Slovenci izmed različnih oblik okoljskih problematik (podnebne spremembe, onesnaževanje zraka, naraščajoče število odpadkov, onesnaževanje voda, ekološko onesnaževanje ...) kot najbolj zaskrbljujoče izbrali ravno naraščajoče število odpadkov, kar je sicer v EU na tretjem mestu, na splošno pa so Evropejci najbolj zaskrbljeni glede podnebnih sprememb. Pomenljivi so tudi odgovori na vprašanje, ali menijo, da okoljska vprašanja vplivajo na njihovo vsakdanje življenje in zdravje. Slovenci smo med petimi državami, ki se s tem popolnoma strinjamo in smo s 53 % precej nad evropskim povprečjem, ki je 39 %. Največ informacij v povezavi z okoljem respondenti dobijo na televiziji, sledijo družbena omrežja in internet (pri tem vprašanju so si države zelo enotne) (European Commission, 2017).

Slovenci smo z 82 % nadpovprečno (EU 74 %) zaskrbljeni zaradi vpliva plastičnih odpadkov na naše zdravje. 79 % vprašanih Slovencev je v zadnjem letu zmanjšalo uporabo plastičnih vrečk za enkratno uporabo, kar je nad Evropskim povprečjem (72 %). Večina respondentov (96 % Slovencev in 94 % Evropejcev) meni, da je zmanjševanje plastičnih odpadkov izjemno pomembno. Na vprašanje, katere aktivnosti za varovanje okolja so izvedli v zadnjega pol leta, je velika večina vprašanih odgovorila, da so ločeno zbirali odpadke, Slovenci smo pri tem na visokem tretjem mestu med Evropskimi državami, saj je tako odgovorilo kar 81% vprašanih Slovencev, medtem ko ta aktivnost prevladuje tudi na ravni EU, s povprečjem 65 %. Naslednja aktivnost za varovanje okolja je med Slovenci kupovanje od lokalnih pridelovalcev, vendar je z 41 % daleč za ločevanjem odpadkov. Podobni rezultati so tudi na ravni EU (European Commission, 2017).

Kot rešitve na okoljske težave povprečen Slovenec predlaga, da začnemo boljše izvajati zakonodajo, sledita odgovora, da naj uvedemo višje globe za kršitelje zakonodaje, ter da naj investiramo v raziskave in razvoj z namenom, da najdemo boljše tehnološke rešitve (slednje je tudi najpogostejši odgovor na ravni EU). Večina Evropejcev se tudi strinja, da Evropska unija in posamezne države delajo premalo na varovanju okolja. Kljub temu da smo Slovenci za okolje zelo zaskrbljeni, pa se pri njegovem ohranjanju in varovanju počutimo manj vplivne kot povprečen Evropejec, saj so slovenski respondenti na vprašanje, ali lahko kot posamezniki igrajo vlogo pri varovanju okolja, pritrdilno odgovorili v 85 %, kar je celo manj kot leta 2014, ko je pritrdilno odgovorilo 88 % vprašanih. Evropsko povprečje pa je 87 % (European Commission, 2017).

Ena od pomembnejših raziskav na tem področju v Sloveniji, z naslovom V iskanju trajnostne odgovorne porabe, je bila izvedena med letoma 2016 in 2018 (Ekonomska fakulteta, brez datuma). V okviru projekta je bila leta 2016 na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani izvedena tudi okrogla miza, kjer so bile predstavljene tudi Ugotovitve raziskave o trajnostni porabi med Slovenskimi porabniki v letu 2016 (Urednik Tromba, 2016). V nadaljevanju bom predstavila glavne ugotovitve raziskave.

Glavno raziskovalno vprašanje je bilo – kakšna sta odnos in vedenje slovenskih porabnikov glede različnih vidikov trajnosti. V raziskavo je bilo vključenih 462 anketirancev, vzorec pa je bil reprezentativen za Slovensko populacijo. V raziskavi so avtorji raziskovali različne koncepte. Zanimalo jih je, kakšna je trajnostna naravnost porabnikov, ob upoštevanju tako okoljskega, kot tudi gospodarskega in družbenega vidika, kako porabniki ocenjujejo svojo odgovornost oz. koliko prispevajo k trajnosti, pa tudi kakšna je zaznana učinkovitost porabnika oz. stopnja, pri kateri porabniki verjamejo, da njihov osebni napor dejansko prispeva k reševanju problemov v zvezi s trajnostjo. Ob primerjanju rezultatov raziskave iz leta 2013 in 2016 so presenetljivo ugotovili, da je trajnostna zavest porabnikov v teh letih padla. Ob merjenju stališč porabnikov pa so ugotovili, da se porabniki trajnostne odgovornosti zavedajo, se zanjo počutijo odgovorne ter se zavedajo svojega prispevka k trajnosti – vendar so pri slednjem najmanj prepričani. Sicer ugotavljajo, da so s starostjo slovenski porabniki vedno bolj trajnostno naravnani. Za razliko od literature, ki prikazuje, da so ženske bolj trajnostno naravnane od moških, je slovenska raziskava pokazala, da to velja zgolj pri družbenem vidiku trajnosti, drugje pa teh razlik ni zaznati. Razlike v primerjavi s preteklimi študijami zaznavajo tudi na področju izobrazbe porabnikov, kjer so ugotovili, da so na področju okoljske in družbene odgovornosti porabniki z višjo izobrazbo celo manj trajnostno naravnani (Urednik Tromba, 2016).

V drugem delu raziskave so raziskovali, kako lahko z vrednotami merimo stališča in vedenje porabnikov. Navajajo, da Slovenija prehaja v družbo t.i. postmaterialističnih vrednot (altruistične in egocentrične vrednote). Ugotavljajo, da so ženskam pomembnejše družbeno usmerjene vrednote, medtem ko moški v ospredje postavljajo egocentrične vrednote. Raziskava je pokazala tudi, da so mlajše generacije nekoliko bolj egocentrične od starejših, kar je v nasprotju s študijami, ki večinoma ugotavljajo, da so mlajše generacije bolj družbeno odgovorne od starejših, v splošnem pa se po njihovi raziskavi Slovenci bolj nagibajo k družbenim oz. altruističnim vrednotam. Na podlagi raziskave so oblikovali tudi pet segmentov trajnostnih porabnikov, kjer so ugotovili, da je največ odgovornežev (nadpovprečno izražena trajnostna naravnost), kjer prevladujejo ženske nad 35 let, z višjo izobrazbo in povprečnim dohodkom, ki pa so tudi glavne nakupovalke v gospodinjstvu. Sledi segment deklarativcev – nadpovprečne altruistične vrednote in trajnostna naravnost, vendar se pri tem ne počutijo učinkoviti. Tretji segment je segment okoljskih in družbenih ozaveščencev (nadpovprečno trajnostno naravnani na teh dveh področjih, za razliko od ekonomske trajnostne naravnosti), sledi pa segment ekonomskih usmerjencev, kjer prevladujejo moški, mlajši od 35 let, s poklicno ali univerzitetno izobrazbo in povprečnim

dohodkom. V zadnji segment, ki je tudi najmanjši, pa so uvrščeni tisti, ki se jim trajnostno vedenje ne zdi pomembno. V tem segmentu prevladujejo mlajši moški, s poklicno ali univerzitetno izobrazbo (Urednik Tromba, 2016).

Žurga, Hladnik in Forte (2015) so v Sloveniji leta 2012 izvedli raziskavo o okoljsko-trajnostnem vedenju Slovencev na področju oblačil, v kateri je sodelovalo 535 respondentov. Ugotovili so, da se Slovenci opredeljujejo kot ekološke, vendar se to ne odraža v njihovem vedenju, kar potrjuje obstoj okoljskih vrzeli (neskladje med odnosom in vedenjem). Ugotovili so tudi, da se Slovenci ne poslužujemo radi rabljenih (angl. second hand) oblačil.

Revija National Geographic Traveler je Slovenijo leta 2017 razglasila za najbolj trajnostno državo na svetu, saj je dosegla kar 96 od 100 točk v trajnostnih kazalnikih, kot so skrb za okolje in podnebje, kultura in avtentičnost, narava in biotska raznovrstnost ter drugi (Islamcevic, 2018). To je odličen rezultat, ki kaže na to, da v Sloveniji trajnosti dajemo velik pomen, kljub temu pa gotovo obstajajo področja, ki se jih da še precej izboljšati. S tem se strinja tudi Drevenšek (2017), ki navaja, da se imamo Slovenci za trajnostne porabnike, na žalost pa dejanja tega ne odražajo ravno najbolje.

Trajnostna poraba je v Sloveniji in svetu tako ena izmed večjih dilem. V zadnjih letih pa se je kot odgovor na to dilemo razvil tudi koncept brez odpadkov, ki je ena izmed oblik trajnostne porabe. Ker je ta koncept ključen za to magistrsko delo, ga bom podrobneje predstavila v naslednjem poglavju.

3 KONCEPT BREZ ODPADKOV (ANGL. ZERO WASTE)

Ljudje smo se v preteklosti z odpadki soočali na tri načine, in sicer tako, da smo jih sežigali, zakopali ali pa smo jih potopili v morje. Vsekakor pa nobena od teh oblik ni niti blizu trajnostnemu ravnanju z odpadki. Danes pa imamo tukaj še četrto možnost, ki je neprimerljivo boljša od prej navedenih, tako na lokalni, kot globalni ravni – brez odpadkov (angl. zero waste) (Connett, 2013, str.1).

Brez odpadkov je koncept, ki ga je Mednarodna Zero Waste zveza prvič definirala leta 2004, nazadnje pa so jo dopolnili leta 2018 in koncept opredelili kot: »Ohranjanje vseh virov, z odgovorno proizvodnjo, porabo, ponovno uporabo in predelavo izdelkov, embalaže in materialov brez izgorevanja in brez izpustov v zemljo, vodo ali zrak, ki ogrožajo okolje ali zdravje ljudi« (Zero Waste International Alliance, 2018a).

Zaman in Lehmann (2011b) navajata, da koncept vključuje 100-odstotno stopnjo recikliranja in predelave odpadkov v viro. Marsikom bi se porajalo vprašanje, ali je to sploh mogoče, je realno, da si predstavljamo svet brez odpadkov? Zaman in Ahsan (2020, str. 3) v svoji knjigi izpostavljata, da ne gre za utopijo, ampak za realistični cilj, ki nas vodi na poti trajnostnega ravnanja z odpadki. Seveda pa se zavedata, da je za uresničitev le-tega potreben čas in sprememba, tako proizvodnih procesov, kot porabniških praks.

Zaman (2015) ugotavlja, da gre za holistični oz. celostni pristop, ki zajema celoten življenjski cikel izdelka, od pridobivanja virov in izdelave pa do končnega odstranjevanja. Tudi Baccini in Brunner (2012) poudarjata, da čeprav je poudarek koncepta na koncu verige ravnanja z odpadki, se je potrebno z izzivi soočiti skozi celotno verigo – od proizvodnje do porabe. Pri tem pa imajo veliko vlogo tudi infrastrukturni in regulativni sistemi. Pri odstranjevanju odpadkov pa ne gre za njihovo odlaganje na odlagališča, ampak za optimalno predelavo in učinkovito ponovno uporabo, kot vir (Zaman & Ahsan, 2020, str. 3–4).

Lehman (2011, str. 165) izpostavlja, da obstaja nekaj ključnih ovir, ki nam preprečujejo uresničevanje koncepta brez odpadkov: kratkoročno razmišljanje tako proizvajalcev kot porabnikov, pomanjkanje skladnosti in učinkovitosti zakonodaje po državah, javna naročila, ki niso v skladu s trajnostno porabo (sprejet mora biti najcenejši ponudnik, ki ni nujno najbolj trajnosten), odnos porabnikov, ki niso pripravljeni plačati več za bolj trajnostne produkte.

V nadaljevanju bom na kratko predstavila razvoj koncepta brez odpadkov, nato bom podrobno opisala načela koncepta (zavračanje, zmanjševanje nastajanja, ponovna uporaba, recikliranje in kompostiranje). Sledila bo predstavitev koncepta v Sloveniji, na koncu pa še predstavitev dobrih praks.

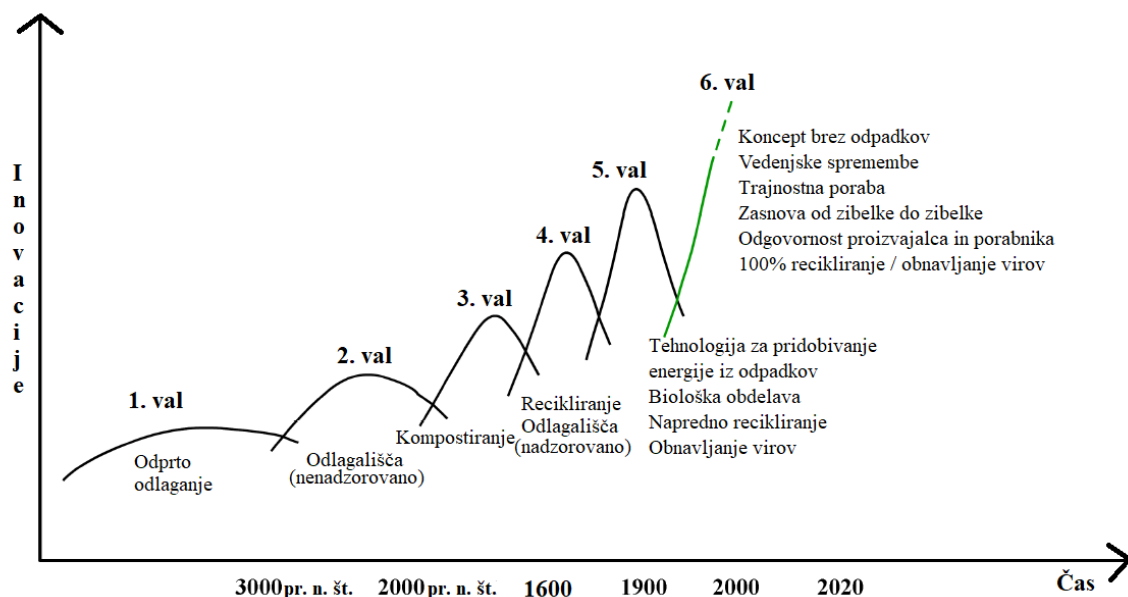
3.1 Razvoj koncepta brez odpadkov

Koncept brez odpadkov je relativno nov. Ta izraz je prvi uporabil ameriški kemik dr. Paul Palmer leta 1973, ko je odprl podjetje Zero Waste Systems za pridobivanje virov iz kemikalij (Veleva, Bodkin & Todorova, 2017). Kljub temu pa ideja ni takoj zaživela, saj je bila po večini sveta, še sredi 80. let, popolnoma nepredstavljljiva.

Koncept se je začel konkretno razvijati šele z letom 1995. Od takrat naprej se je začel širiti po celem svetu (Connett, 2013, str. 1). Med prvimi državami, ki so vpeljale koncept brez odpadkov, sta bili Avstralija in Nova Zelandija. Mesto Canberra v Avstraliji je bilo prvo, ki je sprejelo uradni cilj – mesto brez odpadkov (Zaman, 2015, str. 13). V Evropi imamo organizacijo Zero Waste Europe, ki poroča, da povezuje in podpira mrežo 31. nacionalnih in lokalnih nevladnih organizacij, ki jim koncept brez odpadkov predstavlja način življenja (Zero Waste Europe, brez datuma a), v zadnjem dostopnem letnem poročilu iz leta 2018 pa poročajo, da po načelu brez odpadkov deluje 361 mest po Evropi (Zero Waste Europe, brez datuma b).

Zgodovinsko gre za šesti val ravnanja z odpadki, predstavlja pa najbolj celovito inovacijo 21. stoletja, ki končno omogoča doseganje trajnostnega ravnanja z odpadki (Zaman & Lehmann, 2011a). Na spodnji sliki lahko vidimo, kako je zgodovinsko potekalo ravnanje z odpadki.

Slika 5: Valovi inovacij v sistemih ravnanja z odpadki

Vir: Zaman in Lehmann (2011a, str. 76).

3.2 Pet načel koncepta brez odpadkov (5 R-jev)

Koncept brez odpadkov je sestavljen iz petih načel oz. petih R-jev. Zavrremo tisto, česar ne potrebujemo (angl. refuse); zmanjšamo obseg tistega, kar potrebujemo (angl. reduce); stvari znova uporabimo (angl. reuse); česar ne moremo znova uporabiti, recikliramo (angl. recycle); organske stvari, ki niso več uporabne, pa kompostiramo (angl. rot) (Johnson, 2016). Kot je razvidno, koncept sledi hierarhiji, katere logika je enaka oz. zelo podobna hierarhiji politike ravnanja z odpadki, ki sem jo predstavila že v poglavju Odpadkov v Evropski uniji, zato na tem mestu ne bom še enkrat predstavljala hierarhije ravnanja z odpadki, ki ji sledi koncept brez odpadkov in katerega poudarja tudi Mednarodna Zero Waste zveza (Zero Waste International Alliance, 2018b).

Sicer pa v literaturi zasledimo veliko angleških besed, ki se začnejo s črko R in jih lahko povezujemo s konceptom brez odpadkov. Poleg že zgoraj omenjenih, ki jih bom podrobneje predstavila v nadaljevanju, lahko zasledimo še:

- Premisli (angl. rethink) (Zero Waste International Alliance, 2018b).
- Preoblikuj (angl. redesign) (Connett, 2013, str. 11).
- Okrevanje (angl. recovery) (Zero Waste International Alliance, 2018b; Zaman & Lehmann, 2013).
- Upravljanje z ostanki (angl. residual management) (Zero Waste International Alliance, 2018b).
- Obnovi (angl. restore) (Murray, 2002).

- Popravi (angl. repair) (Zaman & Lehmann, 2013).

Ko pogledamo širšo sliko, ugotovimo, da vsi sporočajo isto idejo – varovanje našega planeta, z ne-ustvarjanjem ali predelavo in ponovno uporabo odpadkov.

3.2.1 Zavračanje (angl. refuse)

Evropska komisija je v svojem priročniku glede ravnanja z odpadki izpostavila: »Dobro ravnanje z odpadki se začne predvsem s preprečevanjem nastajanja odpadkov – navsezadnje tistega, kar ni proizvedeno, ni treba odlagati« (European Commission, 2010).

Tudi avtorica knjige *Dom brez odpadkov* je ugotovila, da moramo z uresničevanjem tega koncepta začeti zunaj doma. Izpostavlja, da prvi R (refuse) zajema predvsem posredne oblike porabe – ne kupujemo in ne sprejemamo stvari, ki jih ne potrebujemo. Pri konceptu brez odpadkov ne gre za to, da več recikliramo, ampak za to, da aktivno preprečujemo nastanek nepotrebnih odpadkov, saj v nasprotnem primeru kompulzivno sprejemanje povzroči in krepí proizvodnjo novih odpadkov. Avtorica poudarja, da koncept zavračanja temelji na moči kolektivnosti – več ljudi, ko se bo posluževalo tega, bolj bo to preraščalo v normalno prakso in manj bo situacij, ko bi morali kaj zavriniti. Sicer pa izpostavlja, da v današnji družbi še kar mrgoli priložnosti, da stvari zavrremo (Johnson, 2016):

- Plastika za enkratno uporabo: plastične vrečke, krožniki, pribor, slamice, platenke in vsa ostala embalaža za enkratno uporabo so materiali, ki jih ljudje v mnogih primerih ne recikliramo ali pa jih sploh ni mogoče reciklirati in tako onesnažujejo okolje, saj se ne bodo nikoli bio-razgradili.
- Podarjene malenkosti: večina cenениh daril je narejenih iz slabih materialov, ki se hitro pokvarijo in imajo skoraj enak učinek kot izdelki za enkratno uporabo.
- Nezaželena pošta: veliko ljudi vrže pošto iz nabiralnika direktno v zabojnik za papir. Za nastanek vsega tega papirja pa so posekani celi gozdovi. V Sloveniji lahko na poštnih nabiralnikih nalepimo nalepko, zaradi katere v nabiralnikih ne bomo več prejeli neželenih oglasnih letakov.
- Netrajnostne prakse: kupovanje reči v odvečnih embalažah, zavijanje sendvičev v folijo in drugo. To lahko porabniki spremenimo, če pritisnemo na proizvajalce in jim povemo, kaj želimo.

Nekateri avtorji govorijo tudi o okoljsko naravnani proti-porabi (angl. environmentally oriented anti-consumption), ki je pravo nasprotje od porabe, saj imajo porabniki določene razloge, zaradi katerih se odločijo, da sploh ne bodo kupovali. Na ta način lahko vplivajo tudi na proizvajalce (García-De-Frutos, Ortega-Egea & Martínez-Del-Río, 2016). Lee in Ahn (2016) navajata tudi, da raziskave kažejo na negativno razmerje med prekomerno porabo oz. materializmom in porabnikovim dobrim počutjem (angl. consumer well-being, v nadaljevanju CWB). To posledično pomeni, da bi morala imeti proti-poraba pozitiven vpliv na porabnikovo dobro počutje. Kot sta ugotovila Carter in Gilovich (2010) je pričakovati, da

se bo vse več ljudi distanciralo od tradicionalnih načinov porabe – materializma, na bolj življenjske načine, ki povečujejo CWB (npr. trošenje denarja za izkušnje in ne materialne dobrine).

Ali smo pri uresničevanju koncepta zavračanja uspešni na širši ravni, pa zelo težko merimo. To ugotavlja tudi Evropska komisija, ki izpostavlja, da je ta korak zelo težko preverjati, saj je skoraj nemogoče meriti nekaj, kar sploh še ni obstajalo (European Commission, 2010).

3.2.2 Zmanjševanje nastajanja (angl. reduce)

Koncept zmanjševanja tistega, kar proizvedemo in kasneje porabimo, je bistven za koncept brez odpadkov – manj kot bo odpadkov, manj jih bo moralo iti čez nadaljnje postopke v hierarhiji ravnanja z odpadki (Kukreja, brez datuma b). Holt (2018) navaja, da je zmanjševanje odpadkov najbolj priljubljen koncept v hierarhiji, sledijo ponovna uporaba in recikliranje. Johnson (2016) meni, da je zmanjševanje verjetno tako priljubljena oblika, ker ima neposredne posledice. Tudi naš planet ima omejene vire, ki ne zadoščajo svetovnim potrebam, zato zmanjševanje na tem mestu pride še kako prav. Pomembno je, da se odločimo za kakovost in ne kvantiteto ter da se odločimo za doživetja, namesto za predmete. Stvari ne kupujemo kar tako, ampak zato, ker jih potrebujemo, zato se vedno vprašajmo o svojih potrebah.

Tudi Kukreja (brez datuma b) priporoča, da uporabljamo večnamenske izdelke – saj se v ta namen proizvede manj posameznih izdelkov, poleg tega pa jih kupimo le, če jih zares potrebujemo – na tem mestu gre predvsem za naše zavedanje, da nakup dodatnega izdelka povzroča nastanek dodatnega odpadka.

Avtorji pogosto v kontekstu zmanjševanja porabe uporabljajo tudi izraz prostovoljna preprostost (angl. voluntary simplicity) (Shaw & Newholm, 2002; Ballantine & Creery, 2010). Gre za življenjski slog, kjer porabimo manj materiala in odstranjujemo nered iz življenja. Koncept z leti dobiva vse več pozornosti (Shaw & Newholm, 2002). Povečana raven porabe v današnji potrošniško usmerjeni kulturi je predvsem pri etičnih porabnikih povzročila, da se odločajo za večjo preprostost porabe. Največkrat zaradi skrbi za kakovost življenja. Niso pa si vsi porabniki, ki se poslužujejo prostovoljne preprostosti, med seboj enaki. Gre namreč za zelo raznoliko in kompleksno skupino porabnikov, kar je predvsem pomemben podatek za tržnike (Shaw & Newholm, 2002). Boujbel in Dastous (2012) sta izvedla zanimivo raziskavo na tem področju, v kateri sta ugotavljala, ali obstaja povezava med prostovoljno preprostostjo kot življenjskim slogom in življenjskim zadovoljstvom. Ugotovila sta, da pri tem obstaja pozitivna korelacija, še posebej pri porabnikih z omejenimi finančnimi viri. Porabniki, ki se odločijo za prostovoljno preprostost, so bolj zadovoljni, ker imajo ne-materialistične cilje, ki naj bi imeli večji pomen v smislu osebne rasti.

3.2.3 Ponovna uporaba (angl. reuse)

Ponovna uporaba vključuje večkratno uporabo izdelkov z istim namenom, za katerega so bili proizvedeni (European Commission, 2010, str. 13). Na tem mestu lahko govorimo tudi o rabljenih stvareh (angl. second hand), s katerimi lahko zmanjšamo povpraševanje po novem blagu. Hkrati zagotovimo, da bo manj materialov moralo biti recikliranih ali poslanih na odlagališča, poleg tega pa varčujemo tudi z omejenimi naravnimi viri (nafto, vodo, energijo ...), ki bi bili porabljeni za proizvodnjo novih materialov. Je pa dejstvo, da še vedno obstaja možnost, da z uporabo starih produktov v določenih primerih naredimo več škode kot koristi. To se zgodi predvsem, če je na trgu tega produkta prišlo npr. do izjemnih prihrankov pri energiji. V večini primerov pa velja, da je okoljski vpliv ponovne uporabe veliko manjši kot okoljski vpliv odstranjevanja starega izdelka ter ponovne izdelave novega (Thomas, 2003).

Tudi raziskava, ki sta jo izvedla Fortuna in Diyamandoglu (2017) na primeru uporabe rabljenih oblačil v Združenih državah Amerike (v nadaljevanju ZDA), je pokazala, da ima ponovna uporaba znaten vpliv na zmanjševanje emisij toplogrednih plinov. V ta namen predlagata integriran sistem ravnanja s trdimi odpadki, ki vključuje več postopkov za ponovno uporabo, ki preusmerijo izdelke iz odpadnega toka. Predlagata, da se ponovna uporaba izvaja na različnih, medsebojno povezanih platformah za izmenjavo materialov.

Veliko vlogo pri konceptu ponovne uporabe imajo tudi trgovine z rabljenimi izdelki (angl. second hand shops), pogoste so tudi dobrodelne trgovine (angl. charity shops), slednje prodajajo predvsem rabljene donirane izdelke, sredstva pa namenijo za svoje matične dobrodelne organizacije. V raziskavi, ki sta jo Osterley in Williams (2018) izvedla v Veliki Britaniji, sta ugotovila, da njihove dobrodelne trgovine iz odlagališč preusmerijo 331.000 ton tekstila, pri čemer zmanjšajo emisije ogljikovega dioksida za 6,9 milijonov ton (podatki so za leto 2015/2016). Iz tega lahko sklepamo, da imajo tovrstne trgovine veliko vlogo v okviru krožnega gospodarstva.

Johnson (2016) izpostavlja, da je ponovna uporaba ključna za dom brez odpadkov, podaja pa tudi nekaj praktičnih nasvetov, kako lahko v običajnih gospodinjstvih zasledujemo koncept ponovne uporabe:

- Odpravimo potratno nakupovanje: pri nakupovanju uporabimo svojo embalažo za večkratno uporabo, pa tudi kupujemo stvari za večkratno uporabo, namesto tistih za enkratno (namesto papirnatih prtičkov uporabljamo tiste iz blaga, ki jih lahko operemo, uporabljamo steklenice namesto plastenk in tetrapakov, baterije za polnjenje ...).
- Izognemo se trošenju virov: stvari, ki jih ne uporabljamo veliko (kosilnice, avtomobili, stanovanja ...), si lahko delimo z drugimi. V Sloveniji uporabljamo izraz delitvena ekonomija (angl. share economy), za kar obstaja tudi več spletnih platform, kot so Airbnb.com, Prevozi.org, Knjiznjicareci.si, Avant2Go.com in drugi.

- Izdelkom, ki jih že imamo, podaljšujemo življenjsko dobo: stvari popravimo, uporabimo domišljivo, stvari vrnemo, premislimo, preden se odločimo ...

3.2.4 Recikliranje (angl. recycle)

Reciklirati pomeni predelovati odpadne snovi z namenom, da bi ustvarili nove. Beseda prihaja iz angleščine in v dobesednem prevodu pomeni ponoviti krog. Na to nakazuje tudi mednarodni znak za reciklažo (trikotnik s tremi puščicami, usmerjenimi v smeri urinega kazalca), ki ponazarja geslo treh R-jev (reduce, reuse in recycle). Recikliramo lahko veliko večino odpadkov. Še posebej je pomembna reciklaža plastike, saj ta v okolju potrebuje največ časa, da se razgradi (Ekoglobal, brez datuma). Tudi Evropska komisija v svojem priročniku poudarja, kako pomembno je recikliranje odpadkov, saj tako zmanjšujemo količino odpadkov, ki so odloženi na odlagališčih, poleg tega pa zmanjšujemo količino porabljenih naravnih virov. Slednje je še posebej pomembno, saj je Evropa odvisna od uvoza redkih surovin. Z recikliranjem lahko tako zagotavljamo zaloge evropskim podjetjem (European Commission, 2010).

V večjih skupnostih imajo pogosto tudi objekte za predelavo recikliranih materialov. Njihova naloga je, da iz ločenega papirja, kartona, stekla, kovine ali plastike pripravijo nove materiale za proizvodna podjetja, ki jih potrebujejo kot vire. Slednji zahtevajo kakovostne, pravilne materiale, ki jih prejemajo v zadostnih količinah. Dobro je, če so tovrstne predelovalnice postavljene v bližini mest, da je zagotovljena tako delovna sila, kot zadostna količina materiala. Na žalost pa je tudi v ZDA večina recikliranih odpadkov izvožena na Kitajsko. Dober primer pa je Nova Škotska, provinca z 900.000 prebivalci, kjer vse reciklirane odpadke uporabijo v svojih industrijah (Connett, 2013).

V Evropi na tem področju prihaja do pozitivnih sprememb, saj se povečujejo stopnje recikliranja komunalnih odpadkov, odpadne embalaže ter odpadne električne in elektronske opreme, ki so tudi pomembni viri, zato je to vse večji premik h krožnemu gospodarstvu. Med letoma 2004 in 2017 so se stopnje recikliranja komunalnih odpadkov povečale za 16 odstotnih točk, embalažnih pa za 13 odstotnih točk (med letoma 2005 in 2016). V EU je bilo skupaj z Islandijo, Norveško in Švico v letu 2017 recikliranih 46 % komunalnih odpadkov. V letu 2016 pa je bilo v EU, skupaj z Islandijo, Lihtenštajnom in Švico recikliranih 67 % odpadne embalaže. Se pa stopnje recikliranja med Evropskimi državami močno razlikujejo. V Nemčiji npr. reciklirajo 68 % komunalnih odpadkov, medtem ko jih v Srbiji le 0,3 % (podatek za leto 2017). Slovenija je na odličnem tretjem mestu in v primerjavi z letom 2004, ko smo reciklirali 20 % komunalnih odpadkov, danes recikliramo kar 58 % komunalnih odpadkov. Kar se tiče reciklirane embalaže, pa smo na osmem mestu. V letu 2005 smo reciklirali 45,3 % embalaže, v 2016 pa 69,4 % (European Environment Agency, 2019).

Ravnanje z odpadki je tudi gospodarska priložnost. Evropska industrija recikliranja in ravnanja s trdimi odpadki ima 137 milijard evrov prometa, kar predstavlja več kot 1 % bruto domačega proizvoda EU. Poleg tega pa je na tem področju zaposlenih več kot 2 milijona

delavcev (European Commission, 2010). Vse več mest si prizadeva, da bi postala mesta brez odpadkov. Za doseg tega cilja pa je potrebno 100-odstotno recikliranje vseh trdih komunalnih odpadkov. Večja mesta, kot so San Francisco, Adelaide in Stockholm, si prizadevajo, da bi se temu cilju čim bolj približala in vse odpadke iz odlagališč preusmerila v centre za predelavo odpadkov (Zaman & Lehmann, 2011a).

Recikliranje je zelo pomembno, ker z njim prihranimo ogromno energije, ki bi jo sicer porabili za pridobivanje novih virov. V nadaljevanju navajam nekaj zanimivih dejstev, ki bi mogoče ljudi še bolj spodbudila k recikliranju odpadkov:

- Recikliranje aluminija prihrani kar 95 % energije (European Commission, 2010).
- Recikliranje 1 kg plastične embalaže prihrani 1,5 kg emisij ogljikovega dioksida, 2 kg nafte in še vso potrebno energijo (Kus, 2010).
- Recikliranje 1 kg stekla prihrani tretjino energije, potrebne za izdelavo, in 300 g emisij ogljikovega dioksida (Kus, 2010).
- Z 1 tono recikliranega papirja rešimo 17 majhnih ali 2 veliki drevesi, prihranimo pa tudi 185 litrov bencina, na splošno pa proizvodnja recikliranega papirja zmanjša onesnaževanje zraka do 95 % napram novi proizvodnji (Slovak, brez datuma).

Na recikliranje pa vpliva veliko spremenljivk: oblikovanje izdelkov in komuniciranje (kako reciklirati izdelek) s strani proizvajalcev, seznanjenost porabnikov s politiko recikliranja, odgovornosti občin, da priskrbijo zabojuke za ločeno zbiranje odpadkov in izobražujejo občane, sodelovanja komunalnih podjetij, ki lahko občane s priročnimi in finančnimi spodbudami spodbudijo k večjemu recikliranju, pravilnega ločevanja v centrih za ločevanje odpadkov ter komuniciranja podjetij za recikliranje. Slednji lahko reciklirajo izdelke v nekaj, kar je ponovno možno reciklirati – večvrednostno recikliranje (angl. upcycling) ali v nekaj, kar ni več mogoče reciklirati – manjvrednostno recikliranje (angl. downcycling) (Johnson, 2016). Zanimivo raziskavo pa sta med 367 Slovenci (reprezentativen vzorec, glede na starost in spol) opravila tudi Culiberg in Bajde (2013), ki sta ugotovila, da na posameznikov odnos do recikliranja in njegove namere za takšno ravnanje vplivajo tudi etični koncepti posameznika.

3.2.5 Kompostiranje (angl. rot)

Na kratko je kompostiranje recikliranje organskih snovi (Johnson, 2016). Gre za nadzorovano razkrajanje organskih snovi, pri čemer mikroorganizmi in nevretenčarji, kot so pršice, stonoge, hrošči, strigalice, deževniki in polži, zaužijejo in razgradijo organske snovi (Evropska komisija, brez datuma). Ker biološko razgradljivi odpadki predstavljajo skoraj tretjino vseh, v gospodinjstvu proizvedenih odpadkov, je zelo pomembno, da z njimi pravilno ravnamo (Ekologi brez meja, 2014). Kompostiramo lahko vse organske materiale, razen izločkov domačih živali in ljudi ter plevel, ki semenijo. Najbolj zaželeno je hišno kompostiranje, v kolikor pa to ni mogoče, mora izvajalec javne službe poskrbeti za zbiranje

in odvoz teh odpadkov. Kompostiranje pozitivno vpliva na sestavo prsti, zadrževanje vlage v zemlji, prezračevanje tal, akumulacijo toplote ter pridelavo zdravih rastlin s plodovi polnega okusa (Simbio, brez datuma).

Shen in drugi (2012) poudarjajo, da postopek kompostiranja velja za eno najboljših alternativ za ravnanje z odpadnimi organskimi trdimi odpadki. Oliveira, Oliveira, Bezerra, Pereira in Battistelle (2017) pa ugotavljajo, da kompostiranje pripomore k zmanjšanju onesnaževanja okolja, saj omogoča recikliranje hranil in posledično ponovno uporabo organskega deleža odpadkov.

Connett (2013, str. 16) poudarja izjemno pomembnost kompostiranja. Kuhinjski odpadki in drugi organski odpadki, v primeru, da jih odložimo k mešanim odpadkom, ki pristanejo na odlagališčih, povzročajo nastanek škodljivega plina metana (ki povzroča globalno segrevanje) in izcednih voda. Škodo pa v tem primeru naredimo predvsem kmetom, ki bi s kompostom lahko nahranili tla, v toplejših podnebjih pa z zadrževanjem vlage preprečujejo tudi erozijo. Tudi Lehmann (2011) izpostavlja, da je kompost izredno pomemben vir hranil za rastline in je poceni alternativa kemičnim gnojilom. Poudarja, da tudi industrijsko kompostiranje izboljšuje tla, vendar je za to potrebno vzpostaviti ustrezno infrastrukturo.

Podobno so ugotovili tudi v New Yorku v ZDA, kjer so do pred nekaj let na odlagališčih vsako leto zakopali 1,2 milijona ton živilskih odpadkov s stroškom 80 dolarjev na tono. Te odpadke pa bi lahko uporabili kot gnojilo ali pa jih pretvorili v energijo po veliko nižji ceni, kar bi bilo dobro za energijo in davkoplačevalce (Howard, 2013).

3.3 Koncept v Sloveniji

V Sloveniji smo nacionalno organizacijo Zero Waste Slovenija dobili leta 2014, ko se je društvo Ekologi brez meja pridružilo mreži Zero Waste Europe. Delo naše organizacije je, da vodi nacionalno mrežo občin ter spremlja in potrjuje napredek v okviru Zero Waste zaveze oz. načrta. Poleg tega pa promovirajo koncept na nacionalni ravni in vzpostavljajo platformo, prek katere sodelujejo s politiko in podjetji (Ekologi brez meja, brez datuma b).

Ekologi brez meja (brez datuma c) so vpeljali tudi koncept Manj je več, kjer zagovarjajo: kakovost, prihranke in manj odpadkov. Pri tem predstavljajo 480 mojstrov, ki popravljajo pokvarjene izdelke, na enem mestu so zbrali 104 trgovine, kjer lahko kupujemo izdelke brez embalaže, ter organizirajo dogodke, kjer si lahko izmenjamo rabljena oblačila. Tako se izognemo nakupu novih izdelkov ali pa vsaj ne ustvarjamo nepotrebne odpadne embalaže.

Organizacije Hnuti DUHA, Ekologi brez meja in Zero Waste Europe so v letošnjem letu pripravile sklop 10 orodij, katerih cilj je predstaviti ključna načela koncepta brez odpadkov. Izpostavljajo pa, da sta predpogoj za uresničevanje koncepta naslednja dva dejavnika: sprememba kulture (od linearnega h krožnemu gospodarstvu) in angažiranje skupnosti

(izobraževanje in soudeležba skupnosti). Ko sta izpolnjena ta dva dejavnika, lahko začnemo z izpolnjevanjem treh ključnih načel za družbo brez odpadkov (Condamine in drugi, 2020):

- Zmanjševanje in ponovna uporaba (»Najboljši je tisti odpadek, ki sploh ne nastane.«).
- Oblikovanje za krožno porabo (oblikovanje izdelkov in embalaže tako, da po koncu uporabe ohranijo čim večjo vrednost in ne postanejo odpadek).
- Ločeno zbiranje in zapiranje zanke (ločevanje odpadkov bi moralo biti cenejše in lažje kot ne-ločevanje; sheme ločevanja bi morali sofinancirati proizvajalci izdelkov, ki so potencialni odpadki).

Condamine in drugi (2020) so oblikovali tudi Deset stebrov lokalne strategije za občino brez odpadkov:

1. Javna zaveza za skupnost brez odpadkov.
2. Določitev orodij za spremljanje in podporo (lokalni odbor za *zero waste*, izobraževanja, podatki o odpadkih in recikliranju, ki bodo podlaga za kasnejše merjenje rezultatov).
3. Izdelava načrta (cilji in koraki, ki bodo pripeljali do ciljev).
4. Zasnova in uvedba ločenega zbiranja odpadkov v zabojnikih, vsaj za organske odpadke in suhe odpadke, ki jih je mogoče ločevati, ter uvedba zbirnih centrov.
5. Izboljšava strategije za optimizacijo ravnanja z organskimi odpadki (domače ali skupnostno kompostiranje, decentralizirane kompostarne, centralizirane profesionalne kompostarne za predelavo organskih odpadkov, industrijsko kompostiranje – če domače ali decentralizirano kompostiranje ni na voljo).
6. Določitev in promoviranje lokalnih pobud za preprečevanje odpadkov (brez-embalažne trgovine, pitniki, pralne plenice, vključitev načel brez odpadkov v javna naročila, predpisi, ki so v skladu s konceptom brez odpadkov).
7. Promoviranje centrov za ponovno uporabo in popravila na občinski ali regionalni ravni.
8. Načrti, ki ekonomsko motivirajo in spodbujajo preprečevanje odpadkov (plačaj kolikor odvržeš, depozitno vračanje, razširjena odgovornost proizvajalca ...).
9. Uporaba analize ostankov odpadkov za nadaljnje ukrepe.
10. Uvedba ali promoviranje učinkovitejšega sistema za ravnanje z ostanki odpadkov.

V Sloveniji je zgoraj zapisane pogoje izpolnilo že 9 občin, ki predstavljajo 18 % prebivalcev. Skupaj so preprečili že vsaj 14.600 ton mešanih komunalnih odpadkov, kar predstavlja prihranek v višini 3 milijone evrov. V mreži so naslednje slovenske občine: Vrhnika, Borovnica, Log-Dragomer, Ljubljana, Bled, Gorje, Radovljica, Slovenske Konjice in Žalec (Ekologi brez meja, brez datuma a).

Najbolj prepoznavna na tem področju pa je zagotovo Ljubljana, ki je bila leta 2016 razglašena tudi za evropsko zeleno prestolnico. Prav tako je s 70-odstotno stopnjo recikliranja med glavnimi mesti v Evropski uniji, velja za vodilno na tem področju. S sprejetjem strategije Zero Waste pa je postala tudi prva Evropska prestolnica brez odpadkov. Kot zavezo do leta 2025 so zapisali, da bodo ločeno zbrali vsaj tri četrtine odpadkov,

predelali manj kot 60 kg ostalih odpadkov na prebivalca na leto in na odlagališča odstranili manj kot 30 kg odpadkov na leto na prebivalca (Vlada Republike Slovenije, 2019). Glede na leto 2008, ko je Ljubljana reciklirala le 29,3 % odpadkov in bila pod povprečjem EU, je danes z 68 % na vrhu med Evropskimi prestolnicami. Eden izmed ključev do uspeha je bila gotovo tudi izgradnja najmodernejšega obrata za predelavo bioloških odpadkov v Evropi (Dakskobler, 2019). Regijski center za ravnanje z odpadki se je odprl leta 2015, danes pa skrbi za odpadke 50 občin oz. tretjine Slovenije. Pohvalijo se lahko z dejstvom, da po predelavi na odlagališču konča manj kot 5 % odpadkov (JP Voka Snaga, d. o. o., brez datuma).

3.4 Primeri dobrih praks

Evropska komisija na spletni strani izpostavlja nekaj dobrih praks v preprečevanju odpadkov. V nadaljevanju bom predstavila nekaj tistih, ki so namenjene splošni javnosti oz. porabnikom, katerim je v večini namenjeno tudi to magistrsko delo (European Commission, 2019):

- V Italiji imajo v določenih supermarketih ekološke točke, kjer porabniki lahko kupijo hrano v večjih količinah (od testenin in riža do kave in sladkarij) brez embalaže – v razsutih obliki. Na ta način varujejo okolje pred odpadki in privarčujejo, saj plačajo samo izdelek in ne embalaže.
- V Veliki Britaniji imajo Nacionalni program industrijske simbioze, ki združuje tiste, ki proizvajajo odpadke, s tistimi, ki jih lahko uporabijo in so zanje pripravljeni največ plačati. Ocenjujejo, da so tako spodbudili britansko gospodarstvo za kar 3 milijarde evrov.
- Na Dunaju so s programom za preprečevanje nastajanja odpadkov preprečili 1.000 ton odpadkov z naslova prodaje rabljenih aparatov prek spletnega trga, 400 ton naprav z naslova popravil, podjetja pa so dobila svetovanja o okoljski učinkovitosti, zaradi česar so prihranila 34 milijonov evrov oz. 100.000 ton odpadkov.
- V Franciji so v vsak poštni nabiralnik vsako leto dobili 15 kg nezaželene pošte, kar na državni ravni predstavlja milijon ton. Odločili so se, da tisti, ki tovrstne pošte ne želijo prejemati, na nabiralnike nalepijo nalepko, zaradi katere niso več prejemali nezaželene pošte. Nalepke, ki imajo enak namen, pa imamo tudi v Sloveniji. Sreš (2019) izpostavlja, da je pri nas približno četrtnina gospodinjstev opremljena s to nalepko, ki jo sicer lahko dobimo na vsaki pošti. Slovensko gospodinjstvo sicer na leto prejme 31 kg oglasne nenaslovljene pošte, kar na skupni ravni predstavlja kar 20.000 ton odpadnega papirja na leto.
- V Veliki Britaniji so imeli nacionalno kampanjo »Ljubi hrano, sovraži smeti« (angl. »Love food, hate waste«), saj so ugotovili, da Angleži vsako leto zavržejo skoraj tretjino vse kupljene hrane (6,7 milijonov ton na leto), kar predstavlja približno 10 milijard funtov na leto. Ko je bila kampanja v teku, so ugotovili, da se je 1,8 milijonov

gospodinjstev odločilo slediti kampanji. Tako so prihranili 296 milijonov funtov na leto in preprečili 137.000 ton odpadne hrane.

- Podobno kampanjo za zmanjševanje živilskih odpadkov so imeli tudi na Portugalskem. Imenovali so jo »Menu Dose Certa« ali »Pravilno serviran menu«. Cilj je bil, da podprejo restavracije pri pravilnem serviranju menijev, da bi na leto na uporabnika restavracije ustvarili 48,5 kg manj odpadne hrane.
- V Veliki Britaniji so imeli tudi kampanjo za zmanjševanje odpadnih plenice za enkratno uporabo, saj te predstavljajo polovico odpadkov gospodinjstva z dojenčki. Vsak dojenček namreč porabi med 4000 in 6000 plenice do starosti 2,5 let, kar na koncu predstavlja več kot tona plenice na odlagališčih (na dojenčka), ki se razkrajajo 500 let, pri tem pa sprožajo toplogredni plin metan. Tako so Britanci začeli promovirati plenice za večkratno uporabo, poleg tega pa so mladim družinam, ki vložijo več kot 60 funtov v takšne plenice, ponudili vračilo od 35 do 40 funtov. Družine, ki so se odločile za plenice za večkratno uporabo, so tako prihranile vsaj 500 funtov na dojenčka.
- V Združenih državah Amerike so imeli kampanjo »Swap-O-Rama-Rama«, s katero so želeli preprečiti ustvarjanje tekstilnih odpadkov, ki so predstavljali 4,5 % vseh odpadkov v ZDA. S kampanjo so ljudi učili šivati, na koncu pa so imeli tudi modne revije. Tako so ljudi naučili, da se oblačila da tudi predelati.
- Zaman in Lehmann (2013) sta kot primera dobre prakse izpostavila tudi mesta San Francisco, ki slavi po najboljšem upravljanju z odpadki v ZDA, in Adelaide v Južni Avstraliji. Slednji mrežo zabožnikov za odpadke širi že od leta 1977, ko so sprejeli zakonodajo o deponiranju. Sedaj si prizadevajo, da bi v Južni Avstraliji dosegli cilj brez odpadkov. Na drugi strani pa se San Francisco poslužuje tristranskega pristopa – sprejemajo zakonodajo o strogem zmanjševanju odpadkov, sodelujejo s podjetjem za ravnanje z odpadki ter s pomočjo spodbud ustvarjajo kulturo recikliranja in kompostiranja.

Kot že omenjeno, je koncept brez odpadkov ena izmed novejših oblik trajnostne porabe, zato je na tem področju, sploh v Sloveniji, izvedenih zelo malo raziskav. Na podlagi podatkov, zbranih v teoretičnem delu tega magistrskega dela, bom v naslednjem poglavju predstavila svojo empirično raziskavo o uresničevanju koncepta brez odpadkov med Slovenci.

4 RAZISKAVA O URESNIČEVANJU KONCEPTA BREZ ODPADKOV MED SLOVENCİ

Po celovitem pregledu sekundarnih virov in literature na področju koncepta brez odpadkov sem prišla do točke, ko lahko začnem z empiričnim delom magistrskega dela. Odločila sem se za uporabo kvalitativnega in kvantitativnega pristopa zbiranja podatkov. Kot ugotavljajo Bregar, Ograjenšek in Bavdaž (2005, str. 2): »Ustrezna kombinacija obeh tipov podatkov omogoča izrabo njihovih prednosti in nevtraliziranje njihovih pomanjkljivosti«.

Začela bom s kvalitativno metodo – intervjuji, saj bom tako še bolj poglobljeno spoznala problematiko. Na podlagi rezultatov kvalitativne raziskave in v teoretičnem delu pridobljenih sekundarnih virov bom pripravila anketni vprašalnik, ki bo del ključne – kvantitativne raziskave. Po analizi rezultatov bom predstavila glavne ugotovitve in omejitve raziskave ter možnosti za nadaljnje raziskave, na koncu pa bom navedla še priporočila za večje sledenje konceptu brez odpadkov.

4.1 Kvalitativna raziskava

V tem poglavju bom najprej opisala namen in cilje kvalitativnega dela raziskave, sledila bo metodologija, na koncu pa bom analizirala rezultate intervjujev, ki jih bom lahko smiselno uporabila tudi v kvantitativnem delu raziskave. Tudi Bregar, Ograjenšek in Bavdaž (2005, str. 2) poudarjajo, da je največja prednost kvalitativnega zbiranja podatkov ravno poglobljena in široka osnova, ki jo uporabimo za analizo in interpretacijo raziskovalnih rezultatov.

4.1.1 Namen in cilji

Kvalitativni del raziskave bom opravila z namenom, da bom dobila še boljši vpogled v tematiko koncepta brez odpadkov v Sloveniji, saj, kot sem že omenila, je tematika še precej nova in je bilo pri nas izvedenih zelo malo raziskav. Moj cilj je, da s strani ljudi, ki živijo brez odpadkov in to poskušajo širiti tudi med druge ljudi, izvem, kako živijo, s kakšnimi izzivi se soočajo, kakšen je njihov pogled na koncept brez odpadkov in kaj je vplivalo na njihovo odločitev za takšen način življenja. Tako bom dobila še več informacij, ki jih bom lahko uporabila v kvantitativnem delu.

4.1.2 Metodologija

Kvalitativna metoda, ki se mi je zdela za to magistrsko delo najbolj primerna, je intervju. Sprva sem z intervjuvanci želela izvesti pol strukturirane intervjuje, na koncu pa sem izvedla individualne strukturirane intervjuje, saj so bili v času izvajanja kvalitativne raziskave socialni stiki zaradi epidemije v državi prepovedani, zato sem intervjuje izvedla kar prek elektronske pošte. Dobljene odgovore bom zaradi strukturiranosti med seboj tudi lažje primerjala.

Odločila sem se, da intervjuvam tri osebe:

- Predstavnico Zero Waste Slovenija – Barbaro Zorko, saj predstavlja organizacijo, ki je v našo državo pripeljala koncept brez odpadkov, zato menim, da ga tudi najboljše poznajo in da bom z njihove strani dobila zanesljive informacije, ki jih nisem našla v sekundarnih virih.

- Novinarke in blogerke Martino Drobne, ki živi po konceptu brez odpadkov in piše blog *Manj smeti, manj skrbi*. Primerna se mi je zdela zato, ker dobro izraža svoja mnenja in priporočila, s katerimi želi čim več ljudi usmeriti v način življenja, ki je okolju prijazen.
- Sabino Čarman, ki piše blog *Mami na vrtu*, v osnovi pa njena družina živi po konceptu brez odpadkov. Tudi ona želi ljudem na najbolj dostopne in preproste načine približati življenje brez odpadkov in jih z vrtnarskimi nasveti spodbuditi tudi k samooskrbnosti. Njena spletna stran je že zares obsežna in polna vsebin, s katerimi želi ljudem približati trajnostno vedenje in prav zato se mi je zdela primerna oseba, ki bi dobro izrazila svoje izkušnje, katere bi jaz lahko koristno uporabila v nadaljevanju tega dela, pa tudi v življenju.

Na podlagi teoretičnih spoznanj in dosedanjega poznavanja problematike sem pripravila dva vprašalnika. S prvim sem preverjala konkretne izkušnje, stališča in mnenja dveh porabnic (Martine Drobne in Sabine Čarman), ki živita brez odpadkov. Drugi vprašalnik pa je bil pripravljen za intervju s predstavnicco organizacije Zero Waste Slovenija, kjer pa sem želela bolj konkretno izvedeti, kako je to področje urejeno v Sloveniji, kakšne akcije izvajajo oz. na kakšen način oni spodbujajo koncept brez odpadkov ter na kakšne odzive pri tem naletijo. Z intervjuji sem tako želela pridobiti boljšo sliko iz obeh strani – strani tistih, ki kot uradna organizacija koncept promovirajo med ljudmi, in strani tistih, ki se trudijo tako živeti, obenem pa k takemu ravnanju spodbujajo tudi druge ljudi.

Kvalitativne podatke sem zbirala preko elektronske pošte med 23. aprilom 2020 in 9. majem 2020. Odgovore na vprašanja s strani predstavnice Zero Waste Slovenija – Barbare Zorko sem pridobila 4. maja 2020 (Priloga 1). Martina Drobne mi je odgovore posredovala 28. aprila 2020 (Priloga 2), odgovore Sabine Čarman pa sem pridobila 9. maja 2020 v video obliki, v Prilogi 3 pa sem zapisala njene odgovore.

4.1.3 Analiza in rezultati

Najprej bom naredila navzkrižno analizo intervjujev Martine Drobne in Sabine Čarman, nato pa bom analizirala še odgovore predstavnice Zero Waste Slovenija.

4.1.3.1 *Martina Drobne in Sabina Čarman*

Pomen koncepta brez odpadkov

Martino Drobne in Sabino Čarman sem najprej vprašala, kaj zanju pomeni koncept brez odpadkov. Obe sta izpostavili, da gre za cilj, da ustvarimo čim manj odpadkov in da vnaprej pomislimo, kaj se bo z določenim izdelkom zgodilo. Drobne je izpostavila, da se zaveda, da je cilj popolnoma brez odpadkov sicer v današnjem svetu nemogoč, zato se ji zdi bolj primeren izraz t.i. nizek vpliv (angl. low impact). Čarman pa je takoj izpostavila, da je zelo

pomembno, da čim več stvari tudi zavrnamo in tako ne nosimo domov nepotrebnih stvari, poleg tega pa je pomemben del seveda tudi to, da stvari nakupujemo s svojo embalažo.

Odločitev za življenje brez odpadkov

Obedve sta se s konceptom prvič konkretno srečali leta 2016 in takoj začeli s konkretnimi premiki. Na vprašanje, kaj je vplivalo na njuno odločitev za sledenje temu konceptu, je Drobne odgovorila, da je že od nekdanje pristašice ekologije, ko je slišala za koncept brez odpadkov, pa se je takoj odločila, da ga bo poskusila vpeljati v svoje življenje. Tudi Čarman se je nad onesnaževanjem okolja zgrozila že v osnovni šoli, ko so obiskali smetišče na Cesti dveh cesarjev, dokončno pa ji je oči odprla ena izmed začetnic koncepta brez odpadkov – Bea Johnson, ko je leta 2016 prišla v Slovenijo. K temu pa so jo poleg Bee spodbudile tudi vreče smeti na piknik prostoru, ki ga je oddajala, saj je za vsako skupino ostalo od dve do pet vreč smeti. Spoznala je, da je to nesprejemljivo, zato se je odločila za sledenje konceptu brez odpadkov.

Začetni izzivi

Zanimalo me je, s kakšnimi izzivi sta se srečevali na začetku njune poti brez odpadkov. Obe poudarjata, da so eden izmed večjih izzivov trajnostna oblačila, kar lahko povežemo tudi s teorijo, saj so že Žurga, Hladnik in Forte (2015) ugotovili, da se Slovenci zelo neradi poslužujemo rabljenih oblačil. Čarman pravi, da želi kupovati lokalno izdelana oblačila, poleg tega pa slediti načelom pravične trgovine (angl. fair trade), izogiba se hitri modi. Pravi pa, da se sooča z izzivi, saj izbira ni velika, predvsem za večje številke in čevlje. Drobne kot izziv izpostavlja tudi uporabo javnega prometa namesto avtomobila. Zanimivo je, da obe pravita, da se embalaži ob nakupovanju hrane ni bilo težko odpovedati.

Z naslednjim vprašanjem sem želela izvedeti, koliko časa sta potrebovali, da sta bili zadovoljni s svojim ravnanjem. Odgovora pa sta bila povsem različna. Drobne z njim še vedno ni zadovoljna, sicer se zaveda, da cilj brez odpadkov ni dosegljiv, a je še vedno precej stvari, kjer bi se želela izboljšati. Na drugi strani pa je Čarman, ki pravi, da je bila s svojim vedenjem hitro zadovoljna, pravi, da že po parih mesecih, saj je vsa živila lahko dobila v bližini svojega doma. Na tem mestu spet poudarja, kako zelo je pomembno kupovanje hrane in oblačil od lokalnih slovenskih pridelovalcev. Pravi, da je njena družina po letu in pol oz. dveh letih zmanjšala odpadke za 80 %, kar je kar velik uspeh.

Povzamem lahko, da se obe popolnoma zavedata, da s svojim načinom življenja prispevata k reševanju problemov v povezavi s trajnostjo. Drobne poudarja, da vsak zaveden porabnik prispeva kapljico v morje trajnosti. Pravi, da še dodatno prispeva k trajnosti na način, da tudi druge ozavešča o njeni pomembnosti.

Pet R-jev

Pri naslednjem vprašanju me je zanimalo, kateri izmed petih R-jev se jima zdi najpomembnejši. Obe se strinjata, da je to zavračanje (angl. refuse), ker lahko na ta način odpadke preprečimo. Drobne z enakim namenom dodaja še zmanjševanje (angl. reduce). Prav tako se ji zdi zelo pomemben še eden, ki ga jaz sicer nisem navedla, in sicer popravi (angl. repair), saj pravi, da če bi bolj skrbeli za svoje stvari, bi jih manj vrgli stran in manj kupovali nove. Tukaj lahko spet vidimo povezavo s teoretičnim delom, kjer sem povzela navedbe več avtorjev, ki poudarjajo pomembnost preprečevanja odpadkov.

Vprašala sem ju tudi, pri katerem izmed teh R-jev sta najbolj uspešni. Martina pravi, da bi se težko opredelila za enega, Čarman pa izpostavlja kompostiranje, saj ima sama vrt in ji je ta zato še toliko bolj pri srcu. Pravi pa, da se mora izboljšati pri ponovni uporabi oz. predelavi, saj veliko stvari shrani z namenom, da jih bo predelala, vendar za to ne najde časa. Drobne pa pravi, da bi lahko bolj pazila, kaj kupuje. Pravi, da največkrat greši pri hrani, kjer je meja med potrebum in želim si, kot pravi, izredno tanka.

Odzivi okolice

V naslednjem vprašanju me je zanimalo, ali ju ljudje prosijo za nasvete. Čarman pravi, da zelo pogosto, predvsem na Facebooku in Instagramu. Največkrat jih zanima, kje lahko kaj kupijo. Pravi, da sama tudi večkrat organizira dogodek v posameznih krajih, kjer ljudem to predstavi. Snema pa tudi video posnetke, da lahko ljudje čim hitreje dobijo odgovore, ki jih želijo. Drobne pravi, da rada deli nasvete, brez da jo kdo vpraša, ker pravi, da je to delo blogerja. Pravi pa, da jo na žalost osebno obdajajo ljudje, ki jih ta tema ne zanima. Po navadi vprašanja dobi kot komentarje na svoje zapise na blogu, ki pa zadevajo temo, o kateri takrat piše.

Zanimalo me je, kakšne odzive prejmeta od ljudi, ko jim povesta, kako živita. Pravita, da različne. Čarman je izpostavila, da so bili njeni prijatelji na začetku zelo presenečeni, saj niso vedeli, kaj bi ji podarili kot darilo, pravi pa tudi, da se nekateri ljudje ob njej počutijo krive, ker sami niso tako trajnostni. Obe sta naleteli tudi na negativne odzive. Drobne je dobila očitke, da s takim življenjskim slogom želijo samo pozornost, da se izmišljujejo in podobno. Čarman pa, da je takšen način življenja dostopen le bogatejšim, vendar se sama s tem sploh ne strinja, saj pravi, da njena družina s tem ogromno prihrani, ker kupujejo manj in bolj kakovostno. Izpostavlja pa ogromno prednost vrta, saj pravi, da lahko veliko pridelaj sam.

Ko sem ju vprašala, kdaj jima je bilo najtežje, sta obe rekli, da jima prav zares težko ni bilo nikoli. Čarman je omenila, da jo motijo komentarji, da lahko po teh načelih živijo samo bogati, Drobne pa pravi: »Včasih imam slabo vest, da ne počnem dovolj, včasih me mori, ko bi rada kaj imela, pa se zavedam, da bi bilo to okolju škodljivo ... Ampak se kmalu spomnim, zakaj se takšnim stvarem izogibam in je bolje.«

Dostopnost koncepta v Sloveniji

V naslednjem vprašanju sem spraševala, koliko časa porabita za nakupe. Odgovorili sta, da sta za to porabili veliko časa na začetku, dokler nista ugotovili, kje kaj kupiti, sedaj pa pravita, da imata to že dobro organizirano in nakupovanje ni več časovno potratno. Sicer večinoma nakupujeta na tržnici in občasno v kakšni drugi trgovini. Čarman se poslužuje tudi sadnih in zelenjavnih zabojčkov, za katere ima naročeno dostavo, ali pa jih gre iskat sama, občasno pa gre tudi v trgovino Rifuzl (gre za eno izmed trgovin, kjer lahko nakupujemo brez plastične embalaže).

Vprašala sem ju, ali menita, da je področje v Sloveniji dobro urejeno. Obe menita, da vedno bolje, vendar se zavedata, da nimajo ljudje na vseh koncih države enakih možnosti. Drobne poudarja: »Če ne živiš v katerem od večjih mest, slaba. So pa super zadeva tržnice, kar se tiče kupovanja sadja in zelenjave, ter slovenske spletne trgovine, ki ponujajo trajnostno modo, izdelke za osebno higieno ...«.

Zanimalo me je, kakšen je odnos slovenskih prodajalcev, ko npr. prideš s svojo embalažo. Drobne pravi, da nima z njimi nobenih težav, sicer pravi, da je slišala, da imajo nekateri težave na delikatesi, vendar je sama ne kupuje in tega podatka ne more potrditi. Čarman pa odgovarja: »Odnos prodajalcev je odvisen od posamezne trgovine. Včasih so malce zmedeni in ne vedo, kaj morajo narediti, ko prinesem posodo na delikatesni oddelek, pa jim razložim in je res preprosto. Nekateri pa so presenečeni, zakaj to delam.« Pravi, da se zaradi tega tudi več pogovarja s trgovci, kar spet vidi samo pozitivno.

Nasveti za javnost in ustvarjalce politik

Na vprašanje, kaj bi svetovali ljudem, da se odločijo za življenje brez odpadkov, sta odgovorila vsaka malo drugače. Drobne bi jim rekla: »Najprej bravo. Nadalje pa bi svetovala, naj se zadeve lotijo počasi, naj se ne skušajo spremeniti v enem dnevu. Na spletu je ogromno virov, kjer si lahko preberejo, katere so najbolj škodljive prakse in kako lahko pomagajo.« Čarman pa pravi: »Ljudem bi svetovala, da se vprašajo, kam gredo vse stvari, ki jih odvržejo. Grejo na nek kup, to trohni, plastika in drugi umetni delci razpadejo na manjše delce, to gre v vodo, ki jo mi potem pijemo in zaužijemo hrano, ki raste iz takšne zemlje. Drugače pa, prihraniš denar, bolj kakovostno ješ, bolj si zdrav – to je vse samo plus.«

Za konec sem ju vprašala, kaj bi predlagali snovalcem politik na tem področju. Čarman bi predlagala, da prepovejo ali vsaj obdavčijo vse, kar je pakirano v umetne mase. Namesto tega predlaga povratno steklo in materiale, ki se razgradijo. Potrebno bi bilo motivirati trgovce in proizvajalce. Ti bi ljudi morali spodbujati, da čim več kupujejo na rinfuzo. Priporočala pa bi tudi finančne spodbude za manj embalaže oz. uporabo takšne, ki nima negativnega vpliva na okolje, je pa sicer v osnovi dražja od npr. plastike, ki je najcenejša in zato tudi največkrat uporabljena. Drobne navaja slavno švedsko okoljsko aktivistko Greto Thunberg, ki pravi, da naj ne poslušajo nje, ampak znanstvenike, ki že več let opozarjajo, da

tako ne bo šlo več dolgo naprej. Pravi pa tudi: »Šele, ko bodo posekali zadnje drevo, zastrupili zadnjo reko in ulovili zadnjo ribo, bodo ugotovili, da denarja ne morejo jesti.«

4.1.3.2 Predstavnica Zero Waste Slovenija – Barbara Zorko

Predstavnico Zero Waste Slovenija sem vprašala, kako bi popolnemu laiku razložila, **kaj je koncept brez odpadkov**. Izpostavila je, da gre za pot, na kateri zmanjšujemo količino odpadkov, ki jo ustvarimo, in njihovo strupenost. Pomembno se mi zdi, da je omenila, da gre za proces, kjer spreminjamo svoj odnos do izdelkov, ki jih uporabljamo in proizvajamo.

Zanimalo me je tudi, kakšno je po njihovem mnenju zavedanje na tem področju med Slovenci, vendar točnega odgovora na to vprašanje nimajo, ugotavljajo pa, da se povečuje zavedanje koncepta v smislu življenjskega sloga. Ocenjujejo, da po načelih koncepta brez odpadkov živi oz. si vsaj želi živeti **več kot 30.000 Slovencev**. To oceno so pridobili na podlagi tovrstnih skupin na družbenih omrežjih.

Ugotavljajo, da je **tipična predstavnica** oz. t.i. zero wasterka ženska, ki zavrne stvari, ki jih ne potrebuje, po nakupih se odpravi s svojo embalažo, stvari popravi, preden jih zavrže ali kupi nove. Poleg tega pa obiskuje izmenjevalnice oblačil in se udeležuje drugih dogodkov, kjer lahko kupuje iz druge roke. Kakšno stvar pa izdelava tudi sama. Pomembna lastnost je tudi ta, da doma ne kopiči nepotrebnih stvari, ki sicer slej kot prej postanejo odpadki. Izpostavljajo, da do sprememb navad prihaja tudi **ob ustvarjanju družine**, zato je vedno več podpornikov takšnega načina življenja tudi med mladimi starši. Na podlagi skupin na družbenih omrežjih ugotavljajo, da so konceptu sicer najbolj naklonjene **ženske med 25. in 34. letom starosti**, sledijo pa tiste med 35. in 44. letom starosti.

Predstavnica Zero Waste Slovenia je izpostavila, da se ljudje za takšen slog življenja najpogosteje odločijo zaradi **želje po manjšem onesnaževanju okolja** oz. ohranjanju zdravega okolja za naše otroke. Nekateri se za to odločijo tudi zaradi finančnega vidika, saj lahko takšen način življenja prinese tudi občutne prihranke.

Če se nekdo odloči za takšno življenje, pa ne ve, kako začeti, mu priporočajo, da se **najprej odpovejo plastičnim izdelkom za enkratno uporabo**, kot so vrečke, folije, lončki in kozarci, plastični pribor, slamice in platenke. Svetujejo pa tudi načrtovanje obrokov. S tem si zagotovimo, da porabimo hrano, ki jo kupimo, in je zato ne rabimo zavreči. V naslednjem koraku lahko začnemo z nakupovanjem brez embalaže in ponovno uporabo stvari. Izpostavljajo, da je zelo pomembno, da se zavedamo, da gre za proces, zato se korakov lotimo počasi in postopno, da ne obupamo pri prvih ovirah.

Ljudje se na njih največkrat obračajo z **vprašanji o pravilnosti ločevanja odpadkov**, imajo pa tudi vprašanja glede trajnostnih alternativ določenim izdelkom. Pogosto tudi prijavljajo divja odlagališča, ki jih opazijo v naravi.

Zanimalo me je, kaj je **najpogostejša napaka** oz. zmota ljudi, ki se lotijo tega koncepta. Predstavnica Zero Waste Slovenija odgovarja, da ljudje prevečkrat koncept vzamejo dobesedno, torej nič odpadkov, zato so prepričani, da to ni mogoče.

V naslednjem vprašanju sem spraševala, kateri izmed petih R-jev se jim zdi najpomembnejši in kateremu pri svojem delu dajejo največji poudarek. Izpostavljajo, da **sledijo hierarhiji**, katero sem sama že opisala v teoretičnem delu, se pa zavedajo, da je **najpomembnejši prvi korak – zavrnuti** (angl. refuse). Pravijo, da temu seznamu dodajo tudi premisli (angl. rethink) in preoblikuj (angl. redesign). Korak, kjer premislimo, je zelo pomemben, ker se ravno v fazi oblikovanja izdelku določi 80–90 % vseh bodočih vplivov na okolje in drugo. Kot pravijo, je brez tega potencial za napredek omejen navzgor. Premisliti pa je potrebno, predvsem iz vidika, da spremenimo pristop tako, da odpadki niti ne nastanejo. Na vprašanje, pri katerem izmed naštetih R-jev smo najboljši, odgovarjajo, da se Slovenci radi pohvalimo z visoko stopnjo ločevanja odpadkov. Poudarjajo pa, da je to le predpogoj za dobro ravnanje, zato nas čaka še ogromno dela, predvsem na področju ponovne uporabe in popravil.

Izpostavljajo, da je ljudem koncept **najlažje približati preko konkretnih korakov in alternativ**, ki jih posameznik stori za življenje z manj odpadki, pri katerih pa ne smemo pozabiti na prihranke. Ljudi najpogosteje ozaveščajo prek predavanj, delavnic in drugih dogodkov, odpirajo pa tudi nove okoljske teme prek medijskih objav, različnih spletnih strani, družbenih omrežij in mesečnega e-novičnika. Nove ciljne skupine skušajo doseči s sodelovanji z različnimi organizacijami ter vzpostavljanjem novih kanalov za komuniciranje. V lanskem letu so skupaj **dosegli več kot 600 tisoč posameznikov**. Na vprašanje, kako dosežejo ljudi, ki jih trajnostno vedenje ne zanima in koliko je le-teh, odgovarjajo, da teh podatkov nimajo, se pa zavedajo, da vseh ljudi nikoli ne bodo mogli prepričati, niti ne bi bilo smiselno oz. učinkovito (pareto princip).

Poudarjajo, da svojo porabo časa za različne aktivnosti natančno beležijo in jih razdeljujejo glede na interne kategorije (po projektih in programih dela). Večino svojih aktivnosti sicer usmerijo v posameznike in **spreminjanje navad odraslih**, saj pravijo, da so otroci že v šolah zasuti s temi vsebinami in so zato tudi bolj ozaveščeni kot njihovi starši. Izpostavljajo pa, da dobivajo vedno večji odziv tudi s strani podjetij. Svoje delo štirikrat letno preverjajo s pomočjo različnih kazalnikov, ki jim pomagajo pri spremljanju uspešnosti njihovega delovanja na različnih področjih.

Zanimalo me je še področje **cenovnih spodbud**, ki naj bi bile dobra motivacija za manj odpadkov. Izpostavila sem kavcijski sistem, ki ga imajo na Hrvaškem za odpadno embalažo. Odgovorili so mi, da je pri nas trenutno edina spodbuda način obračunavanja stroškov ravnanja z odpadki za končne uporabnike (enostavni PAYT sistem). Kavcijski sistem na Hrvaškem res prinaša določene prednosti pri ravnanju z odpadno embalažo, a je delež zbrane embalaže visok zgolj za vrste embalaže, ki jih sistem sprejema, strošek kavcij pa nosijo potrošniki. Na Hrvaškem je bil uveden, ker takrat še niso imeli sistema ločenega zbiranja odpadkov, kot ga poznamo v Sloveniji. V Sloveniji imamo kavcijski sistem za povratno

embalažo (npr. steklenice in zaboje pijač). Da bi dosegli cilje ločenega zbiranja plastenk, ki ga nalaga lani sprejeta direktiva o zmanjšanju vpliva nekaterih plastičnih proizvodov na okolje, bo po njihovem mnenju potrebno sprejeti še dodatne ukrepe, rešitev pa bo verjetno kombinacija kavcijskih sistemov in okrepljene razširjene odgovornosti proizvajalcev.

Za konec sem predstavnico vprašala še, ali je po njihovem mnenju sploh mogoče **življenje brez plastike** in kako v prihodnosti ocenjujejo razvoj koncepta brez odpadkov. Glede plastike mi je odgovorila, da je zaradi svojih izjemnih lastnosti velikokrat nepogrešljiv material v nekaterih panogah (npr. medicina, gradbeništvo). Problematična je predvsem plastika za enkratno uporabo (embalaža: 40 % vse proizvedene plastike in 60 % vseh plastičnih odpadkov), ki se ji večinoma lahko povsem izognemo. Za prihodnost pa pričakujejo, da bo **koncept brez odpadkov vedno bolj prepoznan** in da bo njegovim načelom sledilo vedno več posameznikov, podjetij, prireditelj, turističnih ponudnikov in občin.

4.2 Kvantitativna raziskava

Informacije, ki sem jih pridobila v teoretičnem delu in s kvalitativno raziskavo, bodo podlaga, da bom lahko izvedla ključni, kvantitativni del raziskave. Najprej bom opredelila namen in cilje, sledila bo postavitev raziskovalnih hipotez ter metodologija dela, na koncu pa bom analizirala rezultate raziskave.

4.2.1 Namen in cilji

Namen kvantitativnega dela je pridobiti podroben vpogled v problematiko življenja Slovencev po konceptu brez odpadkov.

Ta namen bom poskušala doseči preko naslednjih ciljev, kjer želim ugotoviti:

1. Ali se Slovenci zavedajo problema trajnosti?
2. Ali Slovenci poznajo koncept brez odpadkov?
3. Kateri dejavnik najbolj vpliva na odločitev za življenje brez odpadkov?
4. V kolikšni meri in če sploh Slovenci že živijo po načelu brez odpadkov?
5. Katerega R-ja (refuse, reduce, reuse, recycle, rot) se Slovenci najpogosteje poslužujejo in katerega najredkeje?
6. Ali pri uresničevanju koncepta brez odpadkov obstajajo razlike med generacijami, med spoloma in med stopnjo izobrazbe?

4.2.2 Postavitev hipotez

Na osnovi teoretičnih spoznanj in informacij, pridobljenih s kvalitativno raziskavo, postavljam hipoteze, ki jih bom preverila v tem empiričnem delu magistrskega dela.

Hipoteza 1: Slovenski porabniki se zavedajo problema trajnosti.

Drevenšek (2017) ugotavlja, da se imamo Slovenci za trajnostne porabnike, vendar na drugi strani ugotavlja tudi, da naša dejanja tega ne odražajo ravno najbolje. V raziskavi na ravni Evropske unije so leta 2017 ugotovili, da se varovanje okolja 92 % Slovincem zdi zelo ali precej pomembno, kar nas uvršča nad evropsko povprečje. V istem poročilu ugotavljajo tudi, da so Slovenci kot najbolj zaskrbljujočo okoljsko problematiko izbrali ravno naraščajoče število odpadkov. Nadpovprečno smo zaskrbljeni tudi zaradi vpliva plastičnih odpadkov na naše zdravje. Večina respondentov tudi meni, da je zmanjševanje plastičnih odpadkov izjemno pomembno (European Commission, 2017). V resnici pa dejansko stanje tega ne odraža, saj odpadki v Sloveniji še vedno naraščajo, v Sloveniji smo namreč v letu 2018 ustvarili 62 kg komunalnih odpadkov na osebo več kot v letu 2014 (Golobič, 2019).

Tudi Žurga, Hladnik in Forte (2015) so ugotovili, da se Slovenci opredeljujejo za ekološke, vendar se to ne odraža v njihovem vedenju, ugotavljajo tudi, da se Slovenci ne poslužujemo rabljenih oblačil, kar je tudi en vidik trajnostnega ravnanja. To informacijo sem dobila tudi v kvalitativni raziskavi, kjer intervjuvanki poudarjata, da je to področje v Sloveniji najslabše urejeno.

Hipoteza 2: Več kot polovici slovenskih porabnikov koncept brez odpadkov (angl. zero waste) ni poznan.

V kvalitativni raziskavi sem ugotovila, da tudi pri organizaciji Zero Waste Slovenija nimajo podatka, koliko ljudi deluje po načelih tega koncepta, za približen občutek lahko sklepamo le na podlagi skupin na Facebooku, kjer je prisotnih skupaj več kot 30 tisoč članov, ki spodbujajo življenje brez odpadkov. Predstavnica Zero Waste Slovenija poudarja, da se sicer razširjenost takšnega življenjskega sloga v Sloveniji povečuje.

V Sloveniji imamo sicer 9 občin, ki delujejo po konceptu brez odpadkov, kar predstavlja 18 % prebivalcev (Ekologi brez meja, brez datuma a). Moje mnenje je, da gre še vedno za zelo majhen odstotek, zato menim, da večini ljudi koncept še vedno ni poznan.

Hipoteza 3: Želja po manjšem onesnaževanju okolja je glavni dejavnik odločitve za življenje brez odpadkov.

Podlago za to hipotezo sem dobila v kvalitativni raziskavi. Po podatkih Zero Waste Slovenija se večina ljudi odloči za takšen življenjski slog, ker želijo manj onesnaževati okolje in ohranjati zdravo okolje za svoje otroke. Tudi drugi dve intervjuvanki sta se odločili za takšno življenje zaradi okoljskih razlogov.

Hipotezo bom preverjala pri vseh anketirancih, in sicer na način, da jih bom vprašala, kateri dejavniki vplivajo na odločitev za življenje brez odpadkov.

Hipoteza 4a: Slovenski porabniki so izmed vseh petih R-jev najbolj uspešni pri recikliranju.

Hipoteza 4b: Slovenski porabniki so izmed vseh petih R-jev najmanj uspešni pri ponovni uporabi.

V Evropi na področju recikliranja odpadkov prihaja do pozitivnih sprememb, saj se povečujejo stopnje recikliranja komunalnih odpadkov, odpadne embalaže ter odpadne električne in elektronske opreme. Slovenija je v Evropi na odličnem tretjem mestu in v primerjavi z letom 2004, ko smo reciklirali 20 % komunalnih odpadkov, danes recikliramo kar 58 % komunalnih odpadkov. Kar se tiče reciklirane embalaže, pa smo na osmem mestu. V letu 2005 smo reciklirali 45,3 % embalaže, v 2016 pa 69,4 % (European Environment Agency, 2019). Ljubljana je s 70-odstotno stopnjo recikliranja odpadkov med vodilnimi mesti v EU in je dolga leta veljala za vodilno na tem področju, s sprejetjem strategije Zero waste pa je postala celo prva evropska prestolnica brez odpadkov (Vlada Republike Slovenije, 2019).

Uspešnost Slovencev pri recikliranju je pokazala tudi raziskava iz leta 2017, ki je bila izvedena na ravni EU, saj so na vprašanje, katere aktivnosti za varovanje okolja so izvedli v zadnjega pol leta, v 81 % odgovorili, da so ločeno zbirali odpadke.

Tudi predstavnica Zero Waste Slovenija je povedala, da smo najbolj uspešni pri recikliranju, najmanj pa pri ponovni uporabi in popravilih. Podobno so ugotovili tudi Žurga, Hladnik in Forte (2015), ko so v Sloveniji leta 2012 izvedli raziskavo, v kateri so raziskovali trajnostno vedenje Slovencev na področju oblačil in ugotovili, da se Slovenci ne poslužujemo radi rabljenih oblačil.

Hipoteza 5a: Ženske v večji meri zavračajo stvari, ki jih ne potrebujejo, kot moški.

Hipoteza 5b: Ženske v večji meri zmanjšujejo stvari, ki jih ne potrebujejo, kot moški.

Hipoteza 5c: Ženske v večji meri ponovno uporabijo stvari kot moški.

Hipoteza 5d: Ženske v večji meri reciklirajo kot moški.

Hipoteza 5e: Ženske v večji meri kompostirajo kot moški.

V intervjuju s predstavnico Zero Waste Slovenija sem izvedela, da je tipična predstavnica koncepta brez odpadkov ženskega spola.

Tudi večina avtorjev v svojih raziskavah ugotavlja, da so ženske bolj trajnostno usmerjene, kot moški (Isenhour & Ardenfors, 2009; Pinto, Herter, Rossi in Borges, 2014). Skleпам, da lahko to prenesem tudi na koncept brez odpadkov, saj je ta tudi del trajnostnega koncepta.

Hipoteza 6a: Ljudje v starostnih skupinah 30 let ali več v večji meri zavračajo stvari, ki jih ne potrebujejo, kot mlajši od 30 let.

Hipoteza 6b: Ljudje v starostnih skupinah 30 let ali več v večji meri zmanjšujejo stvari, ki jih ne potrebujejo, kot mlajši od 30 let.

Hipoteza 6c: Ljudje v starostnih skupinah 30 let ali več večkrat stvari ponovno uporabijo kot mlajši od 30 let.

Hipoteza 6d: Ljudje v starostnih skupinah 30 let ali več v večji meri reciklirajo kot mlajši od 30 let.

Hipoteza 6e: Ljudje v starostnih skupinah 30 let ali več v večji meri kompostirajo kot mlajši od 30 let.

V organizaciji Zero Waste Slovenija ugotavljajo, da njihove vsebine na družbenih omrežjih največ spremljajo ženske med 25. in 34. letom starosti, sledijo pa ženske med 35. in 44. letom starosti.

Študija, ki so jo izvedli Panzone, Hilton, Sale in Cohen (2016) prikazuje, da so mladi zelo zaskrbljeni za okolje, je pa res, da so starejši boljši v t.i. zeleni porabi. Tudi Boztepe (2012) v članku navaja, da so starejši ljudje bolj trajnostno usmerjeni. Logično se sliši razmišljanje, ki ga je v svoji knjigi zapisal Connett (2013), da človek šele takrat, ko postane zrel, začne razmišljati, kakšen svet bomo pustili svojim otrokom in vnukom.

Starostne skupine, v katerih so ljudje stari 30 let ali več, sem izbrala zato, ker s 30. letom že večina ljudi živi v svojem gospodinjstvu in jim je tudi zato koncept bolj dostopen, saj se lahko sami odločajo, ali mu bodo sledili ali ne. Po podatkih Eurostata (2019b) se namreč Slovenci od doma odselimo v povprečju med 28. in 29. letom. Tudi s strani predstavnice Zero Waste Slovenija sem dobila informacijo, da najpogosteje do sprememb navad prihaja ob ustvarjanju družine. V preteklih raziskavah pa sem ugotovila, da se starejši vedejo bolj trajnostno kot mlajši.

Hipoteza 7a: Višje izobraženi v večji meri zavračajo stvari, ki jih ne potrebujejo, kot nižje izobraženi.

Hipoteza 7b: Višje izobraženi v večji meri zmanjšujejo stvari, ki jih ne potrebujejo, kot nižje izobraženi.

Hipoteza 7c: Višje izobraženi v večji meri ponovno uporabljajo stvari kot nižje izobraženi.

Hipoteza 7d: Višje izobraženi v večji meri reciklirajo kot nižje izobraženi.

Hipoteza 7e: Višje izobraženi v večji meri kompostirajo kot nižje izobraženi.

Večina avtorjev se strinja, da so bolj izobraženi porabniki bolj naklonjeni trajnostnemu vedenju kot manj izobraženi. Posledično lahko sklepam, da so prvi tudi bolj naklonjeni konceptu brez odpadkov, saj imajo med drugim tudi boljši dostop do informacij (Paço, Raposo & Filho, 2009; Panzone in drugi, 2016; Boztepe, 2012).

4.2.3 Metodologija

V tem delu sem se odločila za zbiranje primarnih podatkov s pomočjo spletne ankete. Za to metodo sem se odločila, ker omogoča najhitrejši način zbiranja podatkov, ki so na koncu tudi najbolj reprezentativni in jih lahko v največji meri posplošimo na celotno populacijo, kar je tudi moj cilj.

Kot raziskovalni inštrument sem uporabila anketni vprašalnik (Priloga 4), ki sem ga najprej testirala na 4 anketirancih, ki so podali svoje mnenje in pripombe glede razumljivosti samega vprašalnika. Na podlagi tega sem vprašalnik prilagodila, da je bil bolj razumljiv laičnemu respondentu. Vprašalnik je bil dostopen med 25. in 28. majem 2020 na spletni strani aplikacije za zbiranje spletnih anket – 1KA.si, povezavo do vprašalnika pa sem delila na Facebooku, na svojem profilu, pa tudi v različnih skupinah, dodatno pa so jo delili tudi nekateri moji prijatelji. Na ta način sem uspela v okviru svojih zmožnosti zagotoviti čim širši vzorec anketirancev. Vzorčenje je bilo tako priložnostno, delno pa tudi verižno oz. po principu snežne kepe. Bregar, Ograjenšek in Bavdaž (2005, str. 45) izpostavljajo, da je v tem primeru le majhna možnost, da je vzorec reprezentativen, je pa prednost, da je vzorčenje enostavno, hitro in stroškovno ugodno.

Strukturiran vprašalnik sestavljajo vprašanja zaprtega tipa, z enim možnim odgovorom, in vprašanja s petstopenjsko Likertovo lestvico. Vprašalnik je sestavljen iz 5 sklopov vprašanj, ki vsebujejo skupaj 12 vprašanj in 45 spremenljivk.

S prvim vprašanjem preverjam stališča porabnikov glede njihove trajnostne naravnosti. Uporabila bom petstopenjsko Likertovo lestvico (od 1 – sploh se ne strinjam, do 5 – se povsem strinjam), po – za Slovenske razmere in mojo temo – prirejenem merskem instrumentu Roth in Robbert (2013), kjer bom izključila gospodarsko in družbeno komponento, saj menim, da k tem delu ne bi prinesli dodane vrednosti.

Z naslednjim vprašanjem, ki sem ga oblikovala sama, preverjam, ali ljudje poznajo koncept brez odpadkov. Uporabila sem enostavno lestvico z možnim odgovorom da ali ne.

Da bi lahko pridobila tudi mnenje tistih, ki takšnega koncepta (še) ne poznajo, jim v naslednjem sklopu najprej ponudim kratko razlago, kaj pomeni koncept brez odpadkov, potem pa preverjam glavni dejavnik, ki bi oz. je vplival na odločitev za življenje brez odpadkov. Odgovore črpam iz kvalitativne raziskave. Respondenti lahko stopnjo pomembnosti posameznega dejavnika označijo na petstopenjski Likertovi lestvici, kjer 1

pomeni, da dejavnik sploh ni pomemben za odločitev in 5 – dejavnik zelo pomembno vpliva na odločitev za življenje brez odpadkov.

Od petega do devetega vprašanja preverjam vedenje porabnikov, kjer bom prav tako uporabila petstopenjsko Likertovo lestvico z možnimi odgovori od 1 – sploh se ne strinjam, do 5 – se povsem strinjam, vprašanja pa so oblikovana na podlagi priporočil za življenje brez odpadkov v knjigi Bee Johnson (2013) in so razdeljena na 5 delov (5 R-jev – refuse, reduce, reuse, recycle, rot).

V zadnjem sklopu sledijo še tri demografska vprašanja, kjer sprašujem po spolu, starosti in doseženi izobrazbi.

4.2.4 Analiza in rezultati

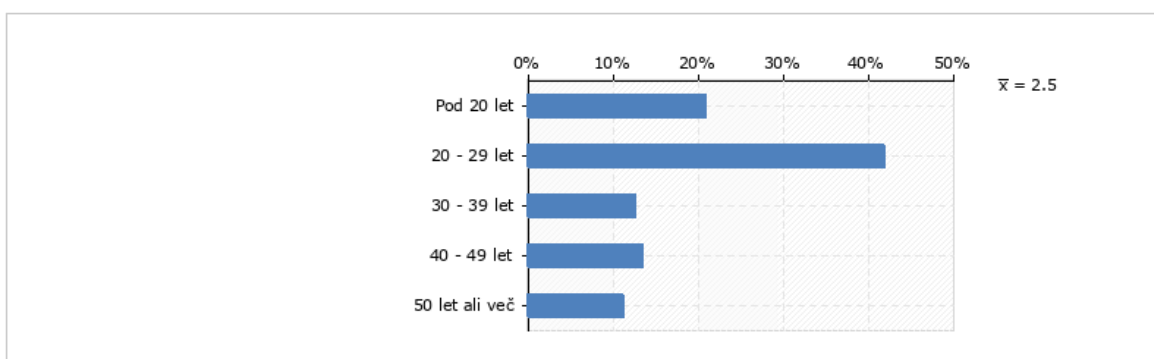
To podpoglavje se deli na tri dodatna podpoglavja. Najprej bom predstavila vzorec, sledile bodo opisne statistike, na koncu pa bom statistično preverila hipoteze. Podatke bom analizirala s pomočjo statističnega programa SPSS.

4.2.4.1 Opis vzorca

Anketo je izpolnilo 250 respondentov, dodatnih 35 ljudi pa je anketo izpolnilo deloma. Popolno izpolnjenih je bilo 215 anket, zato bom v nadaljnjo analizo vključila le te.

Vzorec sestavlja 32 % moških ($n = 69$) in 68 % žensk ($n = 146$). Starostna struktura respondentov je prikazana na sliki 6, najbolj je zastopana starostna skupina od 20 do 29 let (42 % respondentov), vseeno pa je zastopanost ostalih starostnih skupin primerna za analizo. Respondentov v starostni skupini pod 20 let je 21 %, od 30 do 39 let jih je 13 %, sledijo tisti od 40 do 49 let in predstavljajo 13 %, najmanj pa je respondentov, starih 50 let ali več (11 %).

Slika 6: Starostna struktura respondentov

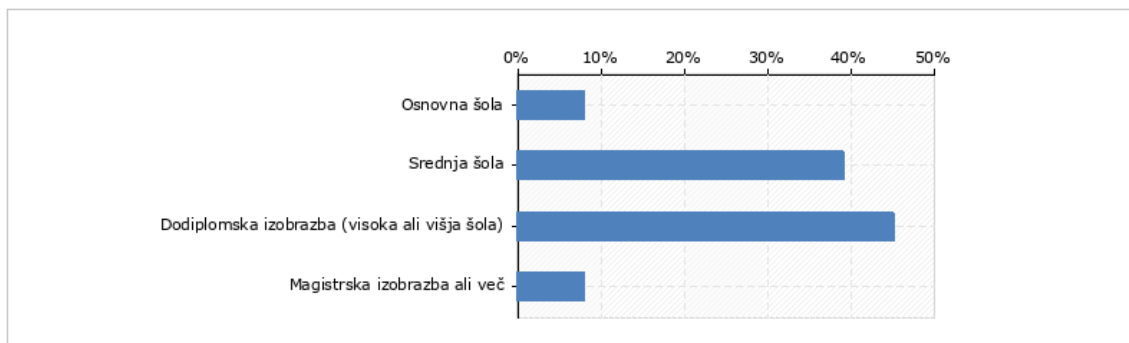

Vir: lastno delo.

Na sliki 7 je predstavljena izobrazbena struktura anketiranih oseb. Največji delež (45 %) anketirancev ima dokončano dodiplomsko izobrazbo (višjo ali visoko šolo), sledijo tisti z

dokončano srednjo šolo (39 %), precej manj pa je tistih z dokončano osnovno šolo (8 %) ter magistrsko izobrazbo ali doktoratom (8 %).

Slika 7: Izobrazbena struktura respondentov

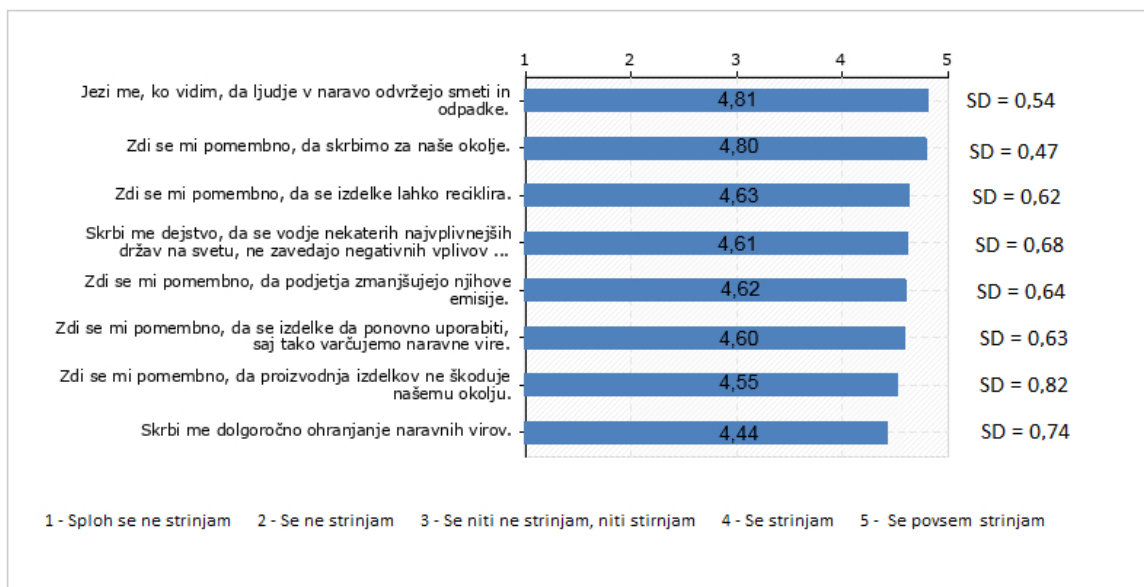

Vir: lastno delo.

4.2.4.2 Opisne statistike

Najprej sem v anketi preverjala, v kolikšni meri so slovenski porabniki **trajnostno naravnani**. S slike 8 lahko razberemo, da so slovenski porabniki zelo trajnostno naravnani, povprečje vseh trditev pri tem vprašanju je bilo namreč kar 4,63, pri čemer 1 pomeni najmanj trajnostno vedenje, 5 pa najbolj trajnostno.

Slika 8: Trajnostna naravnost slovenskih porabnikov

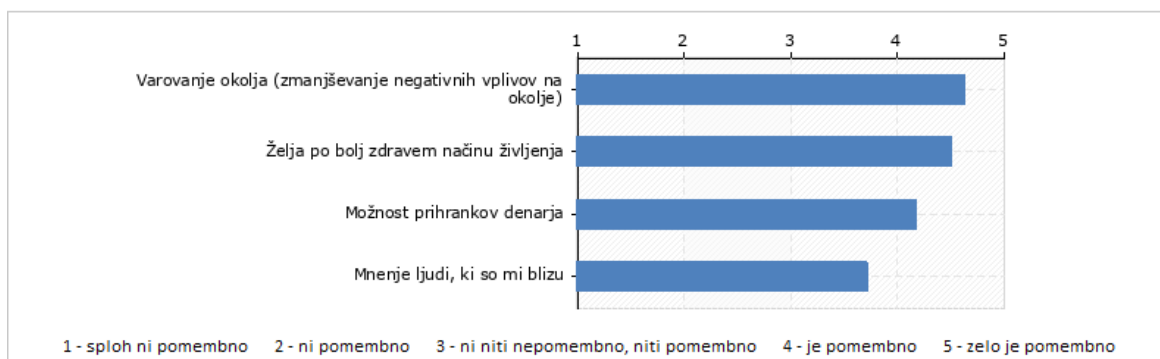

Vir: lastno delo.

V nadaljevanju sem preverjala ali je **koncept Slovencev poznan**, na osnovi mojih vzorčnih podatkov sem ugotovila, da skoraj tri četrtine Slovencev (73 %) ve, kaj pomeni koncept brez odpadkov. Pri **odločitvi porabnikov** za življenje brez odpadkov (slika 9), je s povprečjem

4,62 (na petstopenjski lestvici) ljudem najbolj pomembno varovanje okolja, standardni odklon je 0,558. S povprečjem 4,5 in standardnim odklonom 0,665 sledi želja po bolj zdravem načinu življenja. Možnost denarnih prihrankov je na tretjem mestu s povprečjem 4,16 in standardnim odklonom 0,783. Najmanj pa se porabnikom pri odločitvi za življenje brez odpadkov zdi pomembno mnenje drugih ljudi – povprečje te spremenljivke je 3,71, standardni odklon pa kar 1,038.

Slika 9: Dejavniki, ki vplivajo na odločitev za življenje brez odpadkov

Vir: lastno delo.

Sledil je sklop vprašanj, kjer sem preverjala vedenje porabnikov na področju koncepta brez odpadkov. Pri načelu **zavračanja** (angl. refuse) Slovenci največ poudarka dajo poreklu izdelka (povprečje 3,6 in standardni odklon 1,121), najmanjkrat pa zavrnejo promocijski material (povprečje 2,64 in standardni odklon 1,013), kar je vidno tudi na sliki 10.

Slika 10: Vedenje na področju koncepta brez odpadkov – načelo zavračanja

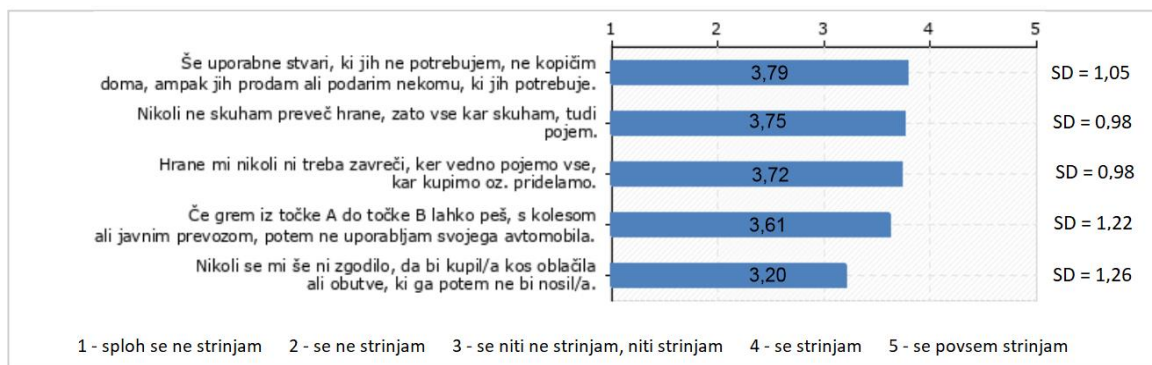

Vir: lastno delo.

Pri načelu **zmanjševanja** se Slovenci v večini gibljejo na nevtralnem območju (povprečje tega konstrukta je strjeno med 3,2 in 3,8). V povprečju (3,79) najmanjkrat doma kopičijo

nepotrebne stvari (standardni odklon 1,05), največkrat pa kupijo oblečilo, ki ga nikoli ne oblečejo (povprečje 3,2 in standardni odklon 1,26). Ostale spremenljivke so vidne na sliki 11.

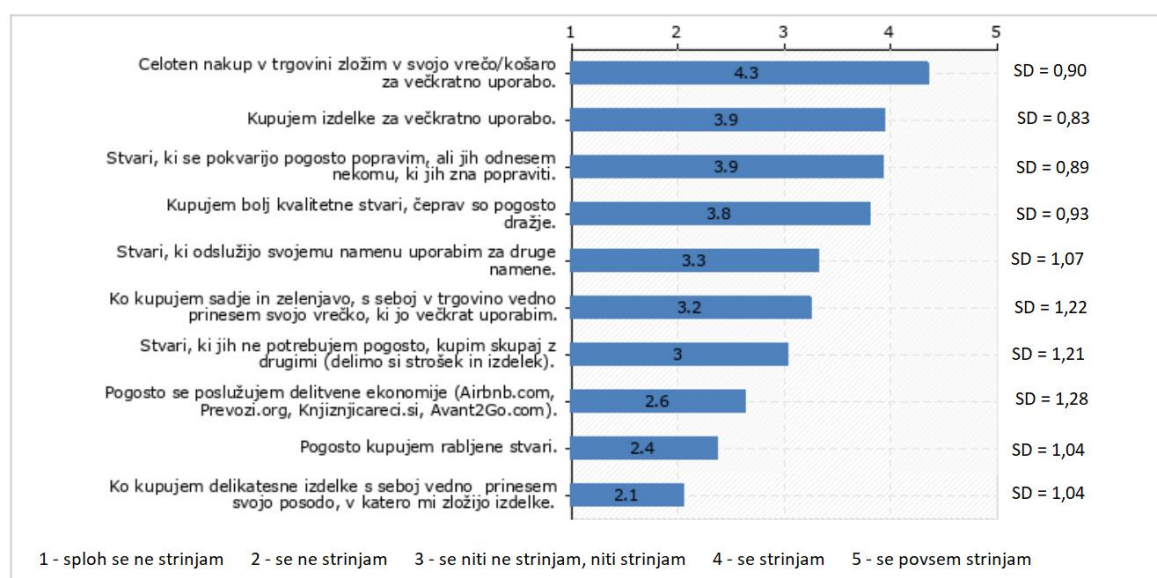
Slika 11: Vedenje na področju koncepta brez odpadkov – načelo zmanjševanja

Vir: lastno delo.

Na osnovi mojih vzorčnih podatkov sem ugotovila, da so na področju **ponovne uporabe** (slika 12) Slovenci v nekaterih primerih lahko za zgled, večinoma pa bi se morali še precej izboljšati. S povprečjem 4,35 in standardnim odklonom 0,899 vidimo, da v trgovinah nakup zložijo v svoje vrečke oz. košaro za večkratno uporabo, medtem ko zelo redko v svojo embalažo za večkratno uporabo nakupijo delikatesne izdelke (povprečje 2,03 in standardni odklon 1,038).

Slika 12: Vedenje na področju koncepta brez odpadkov – načelo ponovne uporabe

Vir: lastno delo.

Z naslednjim vprašanjem sem preverjala vedenje Slovencev pri načelu **recikliranja**. Na osnovi mojih vzorčnih podatkov sem ugotovila, da s povprečjem 4,19 (standardni odklon

0,740) precej dobro vedo, kateri odpadki sodi v kateri zabojnik, prav tako so s povprečjem 4,1 dokaj natančni pri ločevanju odpadkov (standardni odklon 0,82), stvari, ki ne sodijo v klasične zaboje, pa odpeljejo na reciklirna mesta (standardni odklon 0,98). Najmanjkrat, a še vseeno dokaj pogosto, pa kupujejo izdelke, ki se jih da reciklirati (povprečje 3,67 in standardni odklon 0,836). Slovenci zelo dobro **kompostirajo**, saj so respondenti s povprečjem 4,52 (standardni odklon 0,869) odgovorili, da organske odpadke kompostirajo ali jih odvržejo v zabojnik za organske odpadke.

4.2.4.3 Faktorska analiza

Za preverjanje zanesljivosti vključenih spremenljivk sem najprej naredila faktorsko analizo za posamezne konstrukte (zavračanje, zmanjševanje, ponovna uporaba, recikliranje). **Faktorska analiza za konstrukt zavračanje** (Priloga 8) je bila najprej izvedena na vseh devetih spremenljivkah, vendar sem ugotovila, da Q5b »neuporaba toaletnih izdelkov v hotelskih kopalnicah« in Q5g »kupovanje novih oblačil« ne korelirata dovolj, zato sem analizo izvedla na sedmih standardiziranih indikatorjih ($n = 215$). KMO mera potrjuje ustreznost podatkov, $KMO = 0,78$, KMO statistike za posamezne spremenljivke pa so vse nad 0,70, kar je precej nad minimalno mejo 0,50. Na podlagi Kaiserjevega pravila sem se odločila, da obdržim 1 faktor.

Faktorska analiza za konstrukt zmanjševanje (Priloga 9) je bila najprej izvedena na vseh petih spremenljivkah, vendar sem na osnovi mojih vzorčnih podatkov ugotovila, da Q6e »kopičenje stvari, ki jih ne potrebujejo doma« in Q6d »uporaba javnega prevoza« ne pojasnita dovolj variabilnosti, zato sem analizo izvedla na treh standardiziranih indikatorjih ($n = 215$). KMO mera potrjuje ustreznost podatkov, $KMO = 0,61$, KMO statistike za posamezne spremenljivke pa so vse nad 0,58, kar je nad minimalno mejo 0,50. Na podlagi Kaiserjevega pravila sem se odločila, da obdržim en faktor.

Faktorska analiza za konstrukt ponovna uporaba (Priloga 10) je bila izvedena na vseh 10 standardiziranih indikatorjih ($n = 215$). KMO mera potrjuje ustreznost podatkov, $KMO = 0,74$, KMO statistike za posamezne spremenljivke pa so vse nad 0,55, kar je nad minimalno mejo 0,50. Kaiserjevo pravilo določa uporabo štirih faktorjev, zaradi poenostavitve v nadaljevanju raziskave pa sem se odločila za uporabo enega faktorja.

Faktorska analiza za konstrukt recikliranje (Priloga 11) je bila izvedena na vseh štirih standardiziranih indikatorjih ($n = 215$). KMO mera potrjuje ustreznost podatkov, $KMO = 0,77$, KMO statistike za posamezne spremenljivke pa so vse nad 0,72, kar je krepko nad minimalno mejo 0,50. Na podlagi Kaiserjevega pravila sem se odločila, da obdržim en faktor.

4.2.4.4 Preverjanje hipotez

V tem podpoglavju bom preverjala prej zastavljene hipoteze z različnimi preizkusi (t-test, preizkus dvojic, preizkus skupin, faktorska analiza).

Hipoteza 1: Slovenski porabniki se zavedajo problema trajnosti.

$$H_0: \mu \leq 3$$

$$H_1: \mu > 3$$

Stališče porabnikov glede njihove trajnostne naravnosti sem preverjala s t-testom za en vzorec. Izpis iz programa SPSS se nahaja v Prilogi 5. Aritmetična sredina za vse trditve, ki preverjajo trajnostno stališče porabnikov, je 4,63, pri 95-odstotni stopnji zaupanja pa se nahajajo na intervalu od 4,34 do 4,86. Zato lahko pri zanemarljivi stopnji značilnosti ($P = 0,000$) zavrnem ničelno domnevo in sprejem sklep, da se slovenski porabniki zavedajo problema trajnosti. **Hipotezo lahko potrdim.**

Hipoteza 2: Več kot polovici slovenskih porabnikov koncept brez odpadkov (angl. zero waste) ni poznan.

$$H_0: f_{\%DA} \geq 50 \%$$

$$H_1: f_{\%DA} < 50 \%$$

Za preizkus te hipoteze sem uporabila opisno statistiko, kjer sem na osnovi mojih vzorčnih podatkov ugotovila, da več kot polovica Slovencev (73 %) pozna koncept brez odpadkov, zato ne morem zavrni ničelne domneve. **Hipoteza ni potrjena.**

Hipoteza 3: Želja po manjšem onesnaževanju okolja je glavni dejavnik odločitve za življenje brez odpadkov.

$$H_0: \mu_1 \leq \mu_{2-4}$$

$$H_1: \mu_1 > \mu_{2-4}$$

Za preverjanje te hipoteze sem uporabila preizkus dvojic. Izpis je prikazan v Prilogi 7. Preizkusila sem, ali je aritmetična sredina za dejavnik »varovanje okolja« statistično značilno višja od aritmetičnih sredin ostalih treh dejavnikov. Test je pokazal, da je aritmetična sredina dejavnika »varovanje okolja« statistično značilno višja od aritmetičnih sredi dejavnikov »mnenje ljudi, ki so mi blizu« ($P = 0,000$), »možnost prihrankov denarja« ($P = 0,000$) in dejavnika »želja po bolj zdravem načinu življenja« ($P = 0,007$). Posledično lahko zavrnem ničelno domnevo in lahko trdim, da je pri Slovencih želja po manjšem onesnaževanju okolja glavni dejavnik odločitve za življenje brez odpadkov. **Hipotezo lahko potrdim.**

Hipoteza 4a: Slovenski porabniki se izmed vseh petih R-jev najpogosteje poslužujejo recikliranja.

$H_0: \mu_{\text{recikliranje}} \leq \mu_{\text{zavračanje, zmanjševanje, pon. uporaba, kompostiranje}}$

$H_1: \mu_{\text{recikliranje}} > \mu_{\text{zavračanje, zmanjševanje, pon. uporaba, kompostiranje}}$

Za testiranje te hipoteze sem najprej naredila faktorsko analizo za posamezne konstrukte (zavračanje, zmanjševanje, ponovna uporaba, recikliranje). Na podlagi tega sem odstranila vse neprimerne spremenljivke. Za tem sem združila spremenljivke po konstruktih, tako da sem izračunala povprečja po posameznih konstruktih (zavračanje, zmanjševanje, ponovna uporaba in recikliranje) in na ta način pridobila štiri nove spremenljivke s povprečnimi vrednostmi. Te bom uporabljala tudi v vseh nadaljnjih testih.

Za tem sem naredila test dvojic, tako da sem testirala štiri pare, pri čemer sem recikliranje primerjala z vsako novo pripravljeno povprečno spremenljivko. Kot je razvidno tudi v Prilogi 12 sem ugotovila, da se Slovenci statistično značilno več poslužujejo recikliranja kot zavračanja, zmanjševanja in ponovne uporabe ($P = 0,000$), medtem ko statistično značilno ($P = 0,000$) več kompostirajo kot pa reciklirajo. Zato ničelne domneve ne morem zavrniti.

Hipoteza ni potrjena.

Hipoteza 4b: Slovenski porabniki se izmed vseh petih R-jev najredkeje poslužujejo ponovne uporabe.

$H_0: \mu_{\text{pon.uporaba}} \geq \mu_{\text{zavračanje, zmanjševanje, recikliranje, kompostiranje}}$

$H_1: \mu_{\text{pon.uporaba}} < \mu_{\text{zavračanje, zmanjševanje, recikliranje, kompostiranje}}$

Pri tej hipotezi sem uporabila iste pred-teste kot pri Hipotezi 4a. Naredila sem test dvojic, tako da sem testirala štiri pare, pri čemer sem ponovno uporabo primerjala z vsako novo pripravljeno povprečno spremenljivko. Kot je razvidno tudi v Prilogi 13 sem na osnovi mojih vzorčnih podatkov ugotovila, da se Slovenci statistično značilno manj poslužujejo ponovne uporabe kot zmanjševanja, ponovne uporabe in recikliranja ($P = 0,000$), medtem ko statistično značilno ($P = 0,000$) stvari manjkrat zavrnejo kot pa ponovno uporabijo. Zato ničelne domneve ne morem zavrniti. **Hipoteza ni potrjena.**

Hipoteze 5a – 5e: Ženske v večji meri zavračajo (H5a) in zmanjšujejo stvari (H5b), ki jih ne potrebujejo, kot moški, prav tako večkrat stvari ponovno uporabijo (H5c) in jih reciklirajo (H5d) oz. kompostirajo (H5e) kot moški.

$H_0: \mu_{\text{ž}} \leq \mu_{\text{m}}$

$H_1: \mu_{\text{ž}} > \mu_{\text{m}}$

Za testiranje teh hipotez sem uporabila preizkus skupin, ki je prikazan v prilogah 14–18. Ugotovila sem, da v povprečju ženske res v večji meri zavračajo stvari, ki jih ne potrebujejo ($\bar{y} = 2,99$; se ($\bar{y}) = 0,08$), kot moški ($\bar{y} = 2,88$; se ($\bar{y}) = 0,06$), vendar razlika ni statistično značilna, $t(150,00) = -1,06$, $p = 0,290$, enako velja za ponovno uporabo, katere se ženske v povprečju res več poslužujejo ($\bar{y} = 3,27$; se ($\bar{y}) = 0,05$) kot moški ($\bar{y} = 3,23$; se ($\bar{y}) = 0,08$), vendar razlika spet ni statistično značilna, $t(119,94) = -0,43$, $p = 0,666$. Podobno ugotavljam tudi pri recikliranju, česar se spet bolj poslužujejo ženske ($\bar{y} = 4,03$; se ($\bar{y}) = 0,05$) kot moški ($\bar{y} = 3,98$; se ($\bar{y}) = 0,09$), vendar razlika ni statistično značilna, $t(123,18) = -0,47$, $p = 0,641$ in kompostiranju, česar se v povprečju ženske bolj poslužujejo ($\bar{y} = 4,53$; se ($\bar{y}) = 0,07$) kot moški ($\bar{y} = 4,49$; se ($\bar{y}) = 0,10$), vendar razlika tudi tukaj ni statistično značilna, $t(145,47) = -0,28$, $p = 0,779$, zato ničelnih domnev ne morem zavrni pri dovolj nizki stopnji značilnosti. Ravno nasprotno pa je pri zmanjševanju stvari, ki jih ne potrebujejo, kjer v povprečju ženske celo v manjši meri zavračajo stvari, ki jih ne potrebujejo ($\bar{y} = 3,42$; se ($\bar{y}) = 0,07$) kot moški ($\bar{y} = 3,84$; se ($\bar{y}) = 0,10$). V tem primeru pa je razlika tudi statistično značilna, $t(142,28) = 3,46$, $p = 0,001$, vendar ravno v obratni smeri, kot sem predvidevala, zato ničelne domneve ne morem zavrni. **Hipoteze 5a – 5e zato niso potrjene.**

Hipoteza 6a – 6e: Ljudje v starostnih skupinah 30 let ali več v večji meri zavračajo (H6a) in zmanjšujejo stvari (H6b), ki jih ne potrebujejo, kot mlajši od 30 let, prav tako večkrat stvari ponovno uporabijo (H6c) in jih reciklirajo (H6d) oz. kompostirajo (H6e) kot mlajši od 30 let.

$H_0: \mu_{29 \text{ let ali manj}} \geq \mu_{30 \text{ let ali več}}$

$H_1: \mu_{29 \text{ let ali manj}} < \mu_{30 \text{ let ali več}}$

Za testiranje tega sklopa hipotez sem najprej združila starostni skupini pod 20 let in 20–29 let v eno starostno skupino, ki sem jo poimenovala »29 let ali manj«, starostne skupine 30–39, 40–49 in 50 let ali več pa sem združila v starostno skupino »30 let ali več«. Za testiranje hipotez sem uporabila preizkus skupin, ki je prikazan v Prilogah 19–23.

Ugotovila sem, da so povprečno starejši v vseh primerih statistično značilno bolj trajnostno naravnani kot mlajši, zato sem lahko zavrnila vseh pet ničelnih domnev. V povprečju starejši v večji meri zavračajo stvari, ki jih ne potrebujejo ($\bar{y} = 3,13$; se ($\bar{y}) = 0,09$), kot mlajši ($\bar{y} = 2,85$; se ($\bar{y}) = 0,06$), razlika je statistično značilna, $t(151,81) = -2,64$, $p = 0,009$. Prav tako starejši v večji meri zmanjšujejo stvari, ki jih ne potrebujejo ($\bar{y} = 3,79$; se ($\bar{y}) = 0,09$), kot mlajši ($\bar{y} = 3,42$; se ($\bar{y}) = 0,07$), tudi tukaj je razlika statistično značilna, $t(173,23) = -3,10$, $p = 0,003$. Starejši v povprečju stvari tudi večkrat ponovno uporabijo ($\bar{y} = 3,36$; se ($\bar{y}) = 0,06$) kot mlajši ($\bar{y} = 3,20$; se ($\bar{y}) = 0,05$), pri čemer je razlika statistično značilna, $t(169,99) = -2,00$, $p = 0,047$. V povprečju starejši več reciklirajo ($\bar{y} = 4,29$; se ($\bar{y}) = 0,07$) kot mlajši ($\bar{y} = 3,85$; se ($\bar{y}) = 0,06$), razlika je spet statistično značilna, $t(180,81) = -4,99$, $p = 0,000$. Podobno velja za kompostiranje, česar se v povprečju bolj poslužujejo starejši ($\bar{y} = 4,69$; se

(\bar{y}) = 0,08) kot mlajši (\bar{y} = 4,41; se (\bar{y}) = 0,08), razlika pa je statistično značilna, $t(201,61) = -2,41, p = 0,017$. **Hipoteze tako lahko potrdim.**

Hipoteza 7a – 7e: Višje izobraženi ljudje v večji meri zavračajo (H7a) in zmanjšujejo stvari (H7b), ki jih ne potrebujejo, kot nižje izobraženi, prav tako večkrat stvari ponovno uporabijo (H7c) in jih reciklirajo (H7d) oz. kompostirajo (H7e) kot nižje izobraženi.

$H_0: \mu_{\text{nižje izobr.}} \geq \mu_{\text{višje izobr.}}$

$H_1: \mu_{\text{nižje izobr.}} < \mu_{\text{višje izobr.}}$

Za testiranje tega sklopa hipotez sem najprej združila respondente s končano osnovno ali srednjo šolo v skupino, ki sem jo poimenovala »nižja izobrazba«, respondente s končano dodiplomsko, magistrsko ali višjo izobrazbo pa sem združila v skupino »višja izobrazba«.

Za testiranje te hipoteze sem uporabila preizkus skupin, ki je prikazan v Prilogah 24–28. Ugotovila sem, da v povprečju višje izobraženi celo manj zavračajo in zmanjšujejo stvari, ki jih ne potrebujejo, prav tako v povprečju stvari manjkrat ponovno uporabijo in kompostirajo. Le reciklirajo v povprečju več višje izobraženi (\bar{y} = 4,04; se (\bar{y}) = 0,06) kot nižje izobraženi (\bar{y} = 3,99; se (\bar{y}) = 0,07), vendar razlika ni statistično značilna, $t(200,07) = -0,54, p = 0,591$. Zato iz tega sklopa hipotez nisem mogla zavrniti nobene ničelne domneve.

V povprečju višje izobraženi celo manj zavračajo stvari, ki jih ne potrebujejo (\bar{y} = 2,93; se (\bar{y}) = 0,07), kot nižje izobraženi (\bar{y} = 2,98; se (\bar{y}) = 0,07), razlika sicer ni statistično značilna, $t(207,42) = 0,54, p = 0,590$, podobno velja tudi pri zmanjševanju stvari, kjer prav tako v povprečju višje izobraženi manj zmanjšujejo stvari, ki jih ne potrebujejo (\bar{y} = 3,50; se (\bar{y}) = 0,08), kot nižje izobraženi (\bar{y} = 3,63; se (\bar{y}) = 0,08), razlika pa ni statistično značilna, $t(211,59) = 1,10, p = 0,271$. V povprečju se tudi ponovne uporabe bolj poslužujejo nižje izobraženi (\bar{y} = 3,27; se (\bar{y}) = 0,06) kot višje izobraženi (\bar{y} = 3,25; se (\bar{y}) = 0,06), vendar razlika znova ni statistično značilna, $t(207,31) = 0,27, p = 0,789$. Podobno sem ugotovila tudi pri kompostiranju, saj se v povprečju višje izobraženi celo manj poslužujejo kompostiranja (\bar{y} = 4,52; se (\bar{y}) = 0,09) kot nižje izobraženi (\bar{y} = 4,51; se (\bar{y}) = 0,08), razlika pa ni statistično značilna, $t(212,12) = -0,02, p = 0,982$. **Hipotez ne morem potrditi.**

4.3 Glavne ugotovitve in omejitve raziskave

V kvantitativnem delu empirične raziskave sem preverjala hipoteze, ki sem jih zastavila na podlagi teoretičnih predpostavk in ugotovitev iz kvalitativne raziskave. Izkazalo se je, da sem sedem hipotez lahko potrdila, medtem ko ostalih 13 nisem mogla potrditi, bodisi ker je bil rezultat ravno nasproten od pričakovanega (v 8. primerih) bodisi rezultat ni bil statistično značilen (v 5. primerih). V tabeli 1 je možen boljši pregled povzetka preverjanja hipotez.

Tabela 1: Rezultati preverjanja hipotez

HIPOTEZA	REZULTAT
1: Slovenski porabniki se zavedajo problema trajnosti.	potrjena
2: Več kot polovici slovenskih porabnikov koncept brez odpadkov (angl. zero waste) ni poznan.	ni potrjena
3: Želja po manjšem onesnaževanju okolja je glavni dejavnik odločitve za življenje brez odpadkov.	potrjena
4a: Slovenski porabniki se izmed vseh petih R-jev najpogosteje poslužujejo recikliranja.	ni potrjena
4b: Slovenski porabniki se izmed vseh petih R-jev najredkeje poslužujejo ponovne uporabe.	ni potrjena
5a: Ženske v večji meri zavračajo stvari, ki jih ne potrebujejo, kot moški.	ni potrjena
5b: Ženske v večji meri zmanjšujejo stvari, ki jih ne potrebujejo, kot moški.	ni potrjena
5c: Ženske v večji meri ponovno uporabijo stvari kot moški.	ni potrjena
5d: Ženske v večji meri reciklirajo kot moški.	ni potrjena
5e: Ženske v večji meri kompostirajo kot moški.	ni potrjena
6a: Ljudje v starostnih skupinah 30 let ali več v večji meri zavračajo stvari, ki jih ne potrebujejo, kot mlajši od 30 let.	potrjena
6b: Ljudje v starostnih skupinah 30 let ali več v večji meri zmanjšujejo stvari, ki jih ne potrebujejo, kot mlajši od 30 let.	potrjena
6c: Ljudje v starostnih skupinah 30 let ali več večkrat stvari ponovno uporabijo kot mlajši od 30 let.	potrjena
6d: Ljudje v starostnih skupinah 30 let ali več v večji meri reciklirajo kot mlajši od 30 let.	potrjena
6e: Ljudje v starostnih skupinah 30 let ali več v večji meri kompostirajo kot mlajši od 30 let.	potrjena
7a: Višje izobraženi v večji meri zavračajo stvari, ki jih ne potrebujejo, kot nižje izobraženi.	ni potrjena
7b: Višje izobraženi v večji meri zmanjšujejo stvari, ki jih ne potrebujejo, kot nižje izobraženi.	ni potrjena
7c: Višje izobraženi v večji meri ponovno uporabljajo stvari kot nižje izobraženi.	ni potrjena
7d: Višje izobraženi v večji meri reciklirajo kot nižje izobraženi.	ni potrjena
7e: Višje izobraženi v večji meri kompostirajo kot nižje izobraženi.	ni potrjena

Kot je bilo pričakovano, sem ugotovila, da so **Slovenci izjemno trajnostno naravnani**. Presenetilo me je dejstvo, da skoraj **tri četrtnine Slovencev pozna koncept brez odpadkov**, kar je zelo visok delež, ki ga iz preteklih raziskav in kvalitativne raziskave nisem mogla predvideti. Obstaja pa možnost, da to vprašanje ni bilo razumljeno pravilno in so tudi tisti, ki so morda le slišali, da obstaja koncept brez odpadkov, vseeno odgovorili, da ga poznajo, zato obstaja verjetnost, da je ta odstotek precej nižji. Je pa dejstvo, da je kljub temu to zelo spodbuden podatek za razvoj koncepta v Sloveniji. Kot sem predvidela je **glavni dejavnik**, ki vpliva na odločitev za življenje brez odpadkov, želja po varovanju okolja. Sledi želja po bolj zdravem načinu življenja, dejavnika prihrankov denarja in mnenje drugih ljudi pa Slovincem nista tako pomembna.

Na podlagi teoretičnih predpostavk in ugotovitev iz kvalitativne raziskave sem predpostavila, da se **Slovenci izmed petih R-jev najpogosteje poslužujejo** recikliranja, kar pa sem v raziskavi zavrgla, saj se je izkazalo, da največ kompostirajo. Tukaj vidim omejitve moje raziskave, saj sem konstrukt kompostiranje preverjala s samo eno spremenljivko, medtem ko sem ostale štiri konstrukte preverjala z najmanj tremi spremenljivkami, zato obstaja verjetnost, da ta spremenljivka ni dovolj dobro izmerila konstrukta. Z naslednjo hipotezo sem predvidela, da se Slovenci **najredkeje poslužujejo ponovne uporabe**, kar pa se je spet izkazalo kot napačno, saj najtežje zavrnejo stvari, ki jih ne potrebujejo.

Če sem v prvi točki ugotovila, da imajo Slovenci zelo trajnostna stališča, pa sem pri preverjanju njihovega dejanskega vedenja pričakovano ugotovila, da v praksi niso tako zelo trajnostni. Z naslednjimi tremi sklopi hipotez sem želela ugotoviti, ali med slovenskimi porabniki na področju koncepta brez odpadkov obstajajo razlike med spoloma, med mlajšimi in starejšimi ter med višje in nižje izobraženimi.

Na podlagi mojih vzorčnih podatkov sem ugotovila, da **razlike med spoloma** v konstruktih zavračanje, ponovna uporaba, recikliranje in kompostiranje niso statistično značilne, kar je v nasprotju z mojimi predvidevanji, saj se ženske v Sloveniji na nobenem področju koncepta brez odpadkov ne vedejo statistično značilno bolj trajnostno kot moški. Ugotovila sem celo to, da moški statistično značilno bolj pogosto zmanjšujejo stvari, ki jih ne potrebujejo, kot ženske. To me je zelo presenetilo, saj sem v teoretičnem in kvalitativnem delu tega dela spoznala, da so ženske bolj trajnostno naravnane kot moški.

V naslednjem sklopu hipotez, kjer sem preverjala **razlike med starejšimi in mlajšimi** glede življenja po načelih koncepta brez odpadkov, na podlagi mojih vzorčnih podatkov sem ugotovila, da med njimi prav na vseh petih področjih zares obstajajo razlike, saj so starejši od 30 let bolj trajnostni kot mlajši od 30 let. To me ni presenetilo, saj so podobno ugotavljali že drugi avtorji. Na tem mestu bi omenila še eno omejitev moje raziskave, in sicer neenakomerno starostno strukturo vzorca, saj je bilo kar 42 % vključenih v raziskavo starih od 21 do 29 let. Razlog vidim v tem, da sem anketo širila po principu snežne kepe, med mojimi prijatelji, ravno zato je najbolj zastopana moja generacija.

V sklopu hipotez, kjer sem preverjala **razlike med višje in nižje izobraženimi**, glede življenja po konceptu brez odpadkov, sem na podlagi mojih vzorčnih podatkov ugotovila, da je stanje pri štirih konstruktih (zavračanje, zmanjševanje, ponovna uporaba in kompostiranje) ravno nasprotno od pričakovanj, saj se je izkazalo, da se nižje izobraženi vedejo bolj trajnostno od višje izobraženih. To je tudi v nasprotju z ugotovitvami številnih avtorjev (Gilg, Barr in Ford, 2005; Panzone in drugi, 2016; Boztepe, 2012). Je pa dejstvo, da so takšno stanje ugotovili že v slovenski raziskavi V iskanju trajnostne odgovorne porabe, kjer so avtorji ugotovili, da se višje izobraženi Slovenci na več področjih trajnostne porabe vedejo manj trajnostno od nižje izobraženih (Urednik Tromba, 2016).

Izpostavila bi še omejitve neverjetnostnega vzorca, ki v tej raziskavi ni bil zagotovljen. Mogoče je, da bi bili rezultati drugačni, v kolikor bi bil zagotovljen, vendar je takšno vzorčenje težko in drago zagotoviti. V tej anketi tudi niso mogli sodelovati tisti, ki nimajo dostopa do interneta.

Čeprav je v raziskavi sodelovalo 215 respondentov, to še vedno ni dovolj velik vzorec, da bi lahko rezultate posplošila na celotno populacijo Slovencev. Kljub temu pa lahko dobimo precej dober vpogled v stališča in vedenje Slovencev na področju koncepta brez odpadkov.

4.4 Možnosti za nadaljnje raziskave

V nadaljnjih raziskavah bi bilo dobro z več spremenljivkami preveriti vedenje porabnikov pri konstrukt kompostiranje, npr. koliko ljudi ima v resnici doma svoj kompost, koliko jih kompost uporabi npr. kot gnojilno sredstvo na svojem vrtu in podobno. V svoji raziskavi sem namreč ta konstrukt merila samo z eno spremenljivko in zato obstaja verjetnost, da rezultati niso bili tako zanesljivi kot bi bili sicer.

V prihodnjih raziskavah bi bilo potrebno poskrbeti, da bi bila spolna struktura bolj enakomerno zastopana, saj je mogoče ravno to razlog za pridobljene rezultate. V mojem vzorcu je bilo namreč zajetih le 32 % moških. Poleg enakomerne spolne strukture bi morali v prihodnje poskrbeti tudi za bolj enakomerno porazdeljeno starostno strukturo. Vredno bi bilo tudi bolj podrobno raziskati morebitne razlike med generacijami, saj sem sama le primerjala starostni skupini mlajših oz. starejših od 30 let.

Glede na to, da sem ugotovila, da so v Sloveniji nižje izobraženi celo bolj trajnostno vedejo od višje izobraženih, kar je v nasprotju z dosedanjimi tujimi raziskavami, bi bilo v prihodnjih raziskavah dobro preveriti še s kakšnimi drugimi spremenljivkami in na večjem vzorcu, da bi dokazali, ali se Slovenci na tem področju res razlikujemo od drugih narodov.

Dejstvo je, da je na tem področju v Sloveniji izvedenih zelo malo raziskav, zato je še ogromno prostora za raziskave in njihove dodatne izboljšave.

4.5 Priporočila za večje sledenje konceptu brez odpadkov

Najprej bi **ustvarjalcem politik** na področju proizvodnje, trgovine in drugih dejavnosti, ki se dotikajo področja koncepta brez odpadkov, priporočala, da dokončno prepovejo vso plastiko za enkratno uporabo, predvsem tisto nepotrebno v gospodinjstvih, kot so plastični kozarci, krožniki, pribor, slamice in drugo. To so stvari, ki skupaj povzročijo veliko nepotrebni odpadkov. V naslednjem koraku pa bi jim priporočala, da spodbudijo slovenske občine, da se vse priključijo v mrežo občin brez odpadkov, saj na tak način tudi lokalno prebivalstvo spodbudijo, da se začnejo obnašati trajnostno. Vsekakor pa bi bilo dobro, da v naši državi uporabijo kakšen primer dobre prakse iz drugih držav, ki sem jih navedla v teoretičnem delu.

Priporočala bi tudi spodbude za trgovce, da v čim večji meri omogočajo nakupe brez embalaže. Potrošniki bi k temu gotovo prej pristopili, če bi bile takšne stvari cenejše. Eden izmed načinov, da **proizvajalce in trgovce** spodbudijo, da začnejo ponujati več nepakiranih izdelkov, so tudi višje obdavčitve embalaže. Vredno bi bilo razmisliti tudi o ekonomskih spodbudah za določene vrste odpadne embalaže, saj bi tako preprečili odlaganje v okolje in nepravilno recikliranje. V Sloveniji bi bilo potrebno boljše urediti tudi področje odlaganja odpadnega tekstila – predlagam mesečno zbiranje po občinah, prav tako kot npr. poteka zbiranje kosovnih odpadkov. Vedenje proizvajalcev je zelo pomembno, saj je od njih odvisno, v kakšni obliki se izdelki prodajajo v trgovinah. Priporočam jim, da se preusmerijo v trajnostno proizvodnjo, saj bodo tako nagrajeni tudi s strani porabnikov, ki jim je vedno bolj mar za okolje.

Glede na precej netrajnostno vedenje Slovencev na področju zavračanja stvari, ki jih ne potrebujejo, in na področju ponovne uporabe, bi **promotorje koncepta brez odpadkov** spodbudila, da ljudem čim bolj praktično prikažejo, kako se lahko na tem področju izboljšajo. Prav tako je zelo pomembno, da k trajnostnemu vedenju spodbujamo že otroke v vrtcih in šolah, ker če se bodo naučili živeti na takšen način, bodo gotovo to ohranili za vse življenje.

Porabnikom pa bi vsekakor priporočala, da sledijo vsem petim načelom koncepta brez odpadkov v največji možni meri, na kratko pa: zavrnejo naj stvari, ki jih v resnici ne potrebujejo in doma pogledajo okrog sebe, kaj je tisto, česar že dolgo ali sploh nikoli niso potrebovali. Gotovo kje obstaja kdo, ki bi to stvar potreboval, pri čemer pridemo še do ene pomembne točke – porabnikom priporočam, da kupujejo rabljene stvari (večinoma so takšne stvari cenejše, poleg tega pa tak način ne spodbuja prekomerne proizvodnje izdelkov). Zelo pomembno je seveda tudi pravilno recikliranje in kompostiranje, saj lahko le na tak način odpadke ponovno uporabimo. Poleg tega se veliko stvari da popraviti in ponovno uporabiti ali pa uporabiti za kakšen drug namen, pri čemer lahko veliko privarčujemo, pa tudi pomagamo okolju do ozdravitve od prekomernih količin odpadkov. Pomembno je zavedanje vsakega izmed nas, da vsak korak šteje in da če bi vsak naredil vsaj korak k bolj trajnostnemu načinu življenja, bi naša Zemlja veliko »lažje dihala«.

SKLEP

Odpadki imajo številne negativne vplive tako na okolje kot na ljudi. Žal pa jih marsikje, med drugim tudi v Sloveniji, še vedno proizvajajo vedno več. V razvitih državah se tega zavedajo, zato to področje tudi vedno bolj urejajo. Evropska unija sledi cilju krožnega gospodarstva in hierarhiji ravnanja z odpadki, ki jo je v svoj Program ravnanja z odpadki in program preprečevanja odpadkov vpeljala tudi Slovenija.

Stališče Slovencev je sicer izjemno trajnostno naravnano, ko pa pridemo do njihovega dejanskega vedenja, pa je slika precej drugačna. Kot odgovor na netrajnostno – vedno večje ustvarjanje odpadkov, se je v svetu razvil koncept brez odpadkov, ki je sicer še relativno nov, sem pa ugotovila, da ga pozna že skoraj tri četrtine Slovencev.

Koncept deluje na podlagi petih ključnih načel oz. petih R-jev: zavrnilo (angl. refuse), zmanjšamo obseg tistega, kar potrebujemo (angl. reduce), stvari znova uporabimo (angl. reuse), česar ne moremo znova uporabiti, recikliramo (angl. recycle), organske stvari, ki niso več uporabne, pa kompostiramo (angl. rot). Slovenci največ kompostirajo in reciklirajo, najmanjkrat pa zavrnejo stvari, ki jih v resnici ne potrebujejo. V Sloveniji konceptu brez odpadkov najbolj sledijo starejši od 30 let, med spoloma pa ni zaznati večjih razlik, razen pri zmanjševanju stvari, ki jih ne potrebujejo, česar se bolj poslužujejo moški. Ugotovila sem tudi, da se pri konstruktivnih zavračanju, zmanjševanju, ponovna uporaba in kompostiranju bolj trajnostno vedejo nižje izobraženi napram višje izobraženim.

V Sloveniji je tako na področju koncepta brez odpadkov še ogromno prostora za izboljšave. Pomembno je doseči zavedanje ljudi, da gre pri tem konceptu za življenjski stil oz. pot in ne za enoznačen cilj. Vsak posameznik pa lahko k uresničitvi skupnega cilja pripomore po svojih najboljših močeh, že z majhnimi koraki.

Na podlagi teh spoznanj ugotavljam, da sem dosegla namen in cilje tega magistrskega dela. S pomočjo kvalitativne in kvantitativne raziskave sem prišla do ugotovitev, ki sem jih želela raziskati. Za konec dodajam samo še to, da sem v času pisanja tega magistrskega dela še dodatno spremenila pogled na svet in da mi to delo pomeni veliko več kot samo zaključek magistrskega študija.

LITERATURA IN VIRI

1. Alam, P. & Ahmade, K. (2013). Impact of solid waste on health and the environment. *International Journal of Sustainable Development and Green Economics*, 2(1).
2. Agencija Republike Slovenije za okolje. (brez datuma). *Odpadki*. Pridobljeno 18. marca 2020 iz <http://www.arso.gov.si/varstvo%20okolja/odpadki/>
3. Baccini, P. & Brunner, P. H. (2012). *Metabolism of the Anthroposphere: Analysis, Evaluation, Design* (2. izd.). Cambridge and London: MIT Press.

4. Ballantine, P. W., & Creery, S. (2010). The consumption and disposition behaviour of voluntary simplifiers. *Journal of Consumer Behaviour*, 9(1), 45–56.
5. Boujbel, L., & Dastous, A. (2012). Voluntary simplicity and life satisfaction: Exploring the mediating role of consumption desires. *Journal of Consumer Behaviour*, 11(6), 487–494.
6. Boztepe, A. (2012). Green marketing and its impact on consumer buying behavior. *European Journal of Economic and Political Studies*, 5(1), 5–21.
7. Bradford, A. (2018, 28. februar). Pollution Facts & Types of Pollution. *Live Science*. Pridobljeno 12. marca 2020 iz <https://www.livescience.com/22728-pollution-facts.html>
8. Bregar, L., Ograjenšek, I. & Bavdaž, M. (2005). *Metode raziskovalnega dela za ekonomiste: Izbrane teme*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
9. Carter, T. J., & Gilovich, T. (2010). The relative relativity of material and experiential purchases. *Journal of Personality and Social Psychology*, 98(1), 146–159.
10. Cole, C., Osmani, M., Quddus, M., Wheatley, A., & Kay, K. (2014). Towards a Zero Waste Strategy for an English Local Authority. *Resources, Conservation and Recycling*, 89(/), 64–75.
11. Condamine, P., McQuibban, J., Simon, J.M., Kranjc, J., Kropacek, I. Kačliková, R. (2020). *Oblikovanje metodologije za zero waste občine*. Pridobljeno 6. aprila 2020 iz <https://ebm.si/zw/obcine/zw-obcine/10-orodij-za-obcine/>
12. Connett, P. H. (2013). *The zero waste solution: untrashing the planet one community at a time*. White River Junction, VT: Chelsea Green Pub.
13. Culiberg, B., & Bajde, D. (2013). Consumer recycling: An ethical decision-making process. *Journal of Consumer Behaviour*, 12(6), 449–459.
14. Dakskobler, L. (2019, 23. maj). From no recycling to zero waste: how Ljubljana rethought its rubbish. *The Guardian*. Pridobljeno 6. aprila 2020 iz <https://www.theguardian.com/cities/2019/may/23/zero-recycling-to-zero-waste-how-ljubljana-rethought-its-rubbish>
15. Denchak, M. (2018, 14. maj). *Water pollution: Everything you need to know*. Pridobljeno 15. marca 2020 iz <https://www.nrdc.org/stories/water-pollution-everything-you-need-know>
16. Dillard, J. F., Dujon, V., & King, M. C. (2009). *Understanding the social dimension of sustainability*. London: Routledge.
17. Ekoglobal. (brez datuma). *Kaj je recikliranje?* Pridobljeno 5. aprila 2020 iz <https://ekoglobal.net/kaj-je-recikliranje/>
18. Ekologi brez meja. (2014, 23. september). *Zero Waste doma – kompostiranje*. Pridobljeno 6. aprila 2020 iz <https://ebm.si/zw/o/2014/zero-waste-doma-kompostiranje/>
19. Ekologi brez meja. (brez datuma a). *Zero Waste Slovenija. Občine, hoteli in prireditve na poti do manj odpadkov*. Pridobljeno 3. aprila 2020 iz <https://ebm.si/zero-waste-slovenija>
20. Ekologi brez meja. (brez datuma b). *Zero Waste Slovenija*. Pridobljeno 6. aprila 2020 iz <https://ebm.si/zw/o/zero-waste-slovenija/>
21. Ekologi brez meja. (brez datuma c). *Manj je več*. Pridobljeno 14. aprila 2020 iz <https://manjjevec.si/>

22. Ekonomska fakulteta. (brez datuma). *V iskanju trajnostne odgovorne porabe (TOP)*. Pridobljeno 28. marca 2020 iz http://www.ef.uni-lj.si/raziskovanje/nacionalni_projekti/Vesna-Zabkar
23. Environmental pollution centers. (brez datuma a). *What is soil pollution?* Pridobljeno 13. marca 2020 iz <https://www.environmentalpollutioncenters.org/soil/>
24. Environmental pollution centers. (brez datuma b). *Soil Pollution Diseases*. Pridobljeno 14. marca 2020 iz <https://www.environmentalpollutioncenters.org/soil/diseases/>
25. Environmental pollution centers. (brez datuma c). *What is water pollution?* Pridobljeno 15. marca 2020 iz <https://www.environmentalpollutioncenters.org/water/>
26. European Commission. (2010). *Being wise with waste: the EU's approach to waste management*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
27. European Commission. (2014). *General Union environment action programme to 2020*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
28. European Commission. (2017, november). *Attitudes of European citizens towards the environment. Special Eurobarometer 468*. Pridobljeno 30. marca 2020 iz https://ec.europa.eu/environment/eurobarometers_en.htm
29. European Commission. (2019, 8. julij). *Waste Prevention. Best Practices*. Pridobljeno 20. marca 2020 iz <https://ec.europa.eu/environment/waste/prevention/practices.htm>
30. European Commission. (brez datuma). *Waste*. Pridobljeno 20. marca 2020 iz <https://ec.europa.eu/environment/waste/index.htm>
31. European Environment Agency. (2019, 22. november). *Waste recycling*. Pridobljeno 5. aprila 2020 iz <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/waste-recycling-1/assessment-1>
32. Eurostat. (2019a, junij). *Waste statistics*. Pridobljeno 19. marca 2020 iz https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Waste_statistics
33. Eurostat. (2019b, 14. maj). *When are they ready to leave the nest?* Pridobljeno 11. maja 2020 iz <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/EDN-20190514-1>
34. Evropska agencija za okolje. (2015, 12. marec). *Kateri so viri morskih odpadkov in kakšni so njihovi vplivi?* Pridobljeno 20. marca 2020 iz <https://www.eea.europa.eu/sl/pressroom/grafika-informacije/kateri-so-viri-morskih-odpadkov/view>
35. Evropska komisija. (brez datuma). *Kompostiranje*. Pridobljeno 6. aprila 2020 iz https://ec.europa.eu/environment/archives/youth/waste/waste_composting_sl.html
36. Facebook. (2020a). *Zero Waste Slovenija*. Pridobljeno 5. februarja 2020 iz <https://www.facebook.com/zwslo/>
37. Facebook. (2020b). *Dom brez odpadkov – nakupovalne navade, recepti, koristne informacije*. Pridobljeno 5. februarja 2020 iz <https://www.facebook.com/groups/dombrezodpadkov/members/>
38. Forstnerič, L. (2018, 15. marec). *Kako odpadki vplivajo na okolje in zdravje ljudi in kako jih zmanjševati?* [objava na blogu]. Pridobljeno 20. marca 2020 iz <https://liveforheartwarming.com/blog/kako-odpadki-vplivajo-na-okolje-in-zdravje-ljudi-in-kako-jih-zmanjsevati/>

39. Fortuna, L. M., & Diyamandoglu, V. (2017). Optimization of greenhouse gas emissions in second-hand consumer product recovery through reuse platforms. *Waste Management*, 66, 178–189.
40. García-De-Frutos, N., Ortega-Egea, J. M., & Martínez-Del-Río, J. (2016). Anti-consumption for Environmental Sustainability: Conceptualization, Review, and Multilevel Research Directions. *Journal of Business Ethics*, 148(2), 411–435.
41. Gilg, A., Barr, S., & Ford, N. (2005). Green consumption or sustainable lifestyles? Identifying the sustainable consumer. *Futures*, 37(6), 481–504.
42. Golob, U., Koklič, M. K., Erker, R. S., Murovec, N., Ogorevc, M., Bartolj, T., & Zabkar, V. (2017). Going Beyond Green: Exploring Sustainability in Slovenia. *Green Economy in the Western Balkans*, 41–77.
43. Golobič, T. (2019, 18. november). Statistični urad Republike Slovenije. *Spremenimo navade, zmanjšajmo nastajanje odpadkov*. Pridobljeno 18. marca 2020 iz <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/8477>
44. Golobič, T., Vidic, T. & Žitnik, M. (2019, 9. oktober). Statistični urad Republike Slovenije. *Prebivalec Slovenije je v 2018 v povprečju proizvedel 495 kg komunalnih odpadkov, 17 kg več kot v 2017*. Pridobljeno 18. marca 2020 iz <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/8419>
45. Gonçalves, H. M., Lourenço, T. F., & Silva, G. M. (2016). Green buying behavior and the theory of consumption values: A fuzzy-set approach. *Journal of Business Research*, 69(4), 1484–1491
46. Havugimana, E., Bhople, B., Kumar, A., Byiringiro, E., Mugabo, J. P., & Kumar, A. (2017). Soil Pollution-Major Sources and Types of Soil Pollutants. *Environmental Science and Engineering*, 11(/), 55–80.
47. Heinberg, R. (2010). *What Is Sustainability? The post carbon reader: managing the 21st century's sustainability crises*. California: Watershed Media.
48. Hill, M. K. (2010). *Understanding environmental pollution* (3. izd.) (str. 2). United Kingdom: Cambridge University Press.
49. Holt, C. (2018). Reduce, reuse, recycle – the 'three R's' of the waste management hierarchy and their impact on packaging. *Nottingham Trent University: School of Architecture, Design and the Built Environment*. 1–7.
50. Howard, B. C. (2013, 18. junij). How Cities Compost Mountains of Food Waste. *National Geographic*. Pridobljeno 6. aprila 2020 iz <https://www.nationalgeographic.com/news/2013/6/130618-food-waste-composting-nyc-san-francisco/>
51. Isenhour, C., & Ardenfors, M. (2009). Gender and sustainable consumption: policy implications. *International Journal of Innovation and Sustainable Development*, 4(2/3), 135.
52. Islamcevic, E. (2018, 27. junij). This is the world's most sustainable country. *National Geographic*. Pridobljeno 27. marca 2020 iz <https://www.nationalgeographic.com/travel/destinations/europe/slovenia/worlds-most-sustainable-eco-green-country/>

53. Jensen, B. B. (2010). Knowledge, Action and Pro-environmental Behaviour. *Environmental Education Research*, 8(3), 325–334.
54. Johnson, B. (2016). *Dom brez odpadkov*. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije.
55. JP Voka Snaga, d. o. o. (brez datuma). RCERO Ljubljana. Pridobljeno 6. aprila 2020 iz <http://www.rcero-ljubljana.eu/>
56. Kostadinova, E. (2016). Sustainable Consumer Behavior: Literature Overview. *Economic Alternatives*, (2), 224–234.
57. Krzyk, M., & Drev, D. (2018). Economic and ecological assessment of packaging waste in Slovenia. *Materiali in Tehnologije*, 52(5), 541–545.
58. Kuhlman, T., & Farrington, J. (2010). What is Sustainability? *Sustainability*, 2(11), 3436–3448.
59. Kukreja, R. (brez datuma a). 30 spectacular ways to prevent earth pollution that is destroying our planet Earth. *Conserve Energy Future*. Pridobljeno 14. marca 2020 iz <https://www.conserve-energy-future.com/ways-prevent-earth-pollution.php>
60. Kukreja, R. (brez datuma b). The ‘reduce, reuse, recycle’ waste hierarchy. *Conserve Energy Future*. Pridobljeno 4. aprila 2020 iz <https://www.conserve-energy-future.com/reduce-reuse-recycle.php>
61. Kus, A. (2010, 10. avgust). *Eko film – reciklaža odpadne embalaže* [Video posnetek]. Pridobljeno 6. aprila 2020 iz https://www.youtube.com/watch?time_continue=800&v=-sgRsNoXPow&feature=emb_title
62. Lee, M. S. W., & Ahn, C. S. Y. (2016). Anti-consumption, Materialism, and Consumer Well-being. *Journal of Consumer Affairs*, 50(1), 18–47.
63. Lee, F. & Lee, A. J. (1994). Impact of Municipal and Industrial Non-Hazardous Waste Landfills on Public Health and the Environment: An Overview. *G. Fred Lee & Associates*. Pridobljeno 20. marca 2020 iz http://www.gfredlee.com/Landfill_Impacts.html
64. Lehmann, S. (2011). Optimizing Urban Material Flows and Waste Streams in Urban Development through Principles of Zero Waste and Sustainable Consumption. *Sustainability*, 3(1), 155–183.
65. Lim, W. M. (2017). Inside the sustainable consumption theoretical toolbox: Critical concepts for sustainability, consumption, and marketing. *Journal of Business Research*, 78(/), 69–80.
66. Milfont, T. L., & Markowitz, E. (2016). Sustainable consumer behavior: a multilevel perspective. *Current Opinion in Psychology*, 10, 112–117.
67. Ministrstvo za okolje in prostor RS. (brez datuma). *Odpadki*. Pridobljeno 19. marca 2020 iz <https://www.gov.si/podrocja/okolje-in-prostor/okolje/ravnanje-z-odpadki/>
68. Mirsal, I. A. (2008). *Soil pollution = origin, monitoring & remediation* (2nd ed.). Berlin: Springer.
69. Murray, R. (2002). *Zero waste*. London: Greenpeace Environmental Trust.
70. Narula, S. A., & Desore, A. (2016). Framing green consumer behaviour research: opportunities and challenges. *Social Responsibility Journal*, 12(1), 1–22.

71. Nathanson, J. A. (2020, 24. januar). *Water pollution*. Pridobljeno 15. marca 2020 iz <https://www.britannica.com/science/water-pollution>
72. Newholm, T., & Shaw, D. (2007). Studying the ethical consumer: a review of research. *Journal of Consumer Behaviour*, 6(5), 253–270.
73. Nunez, C. (2010, 16. marec). Water pollution is a rising global crisis. Here's what you need to know. *National Geographic*. Pridobljeno 15. marca 2020 iz <https://www.nationalgeographic.com/environment/freshwater/pollution/>
74. Oliveira, L. S., Oliveira, D. S., Bezerra, B. S., Pereira, B. S., & Battistelle, R. A. G. (2017). Environmental analysis of organic waste treatment focusing on composting scenarios. *Journal of Cleaner Production*, 155, 229–237.
75. Omerović, A. (2019, 4. junij). *Slovenija poka po sivih*. Pridobljeno 7. aprila 2019 iz <https://www.24ur.com/novice/preverjeno/slovenija-poka-po-sivih.html>
76. Osterley, R. D., & Williams, I. D. (2018). The Social, Environmental And Economic Benefits Of Reuse By Charity Shops. *Detritus*, 7, 29–35.
77. Ostrop, U. (2010). *Eko nasveti za vsak dan. Kako z ekološkim načinom življenja tudi prihranimo*. Maribor: Mettis bukvarna.
78. Paço, A. M. F. D., Raposo, M. L. B., & Filho, W. L. (2009). Identifying the green consumer: A segmentation study. *Journal of Targeting, Measurement and Analysis for Marketing*, 17(1), 17–25.
79. Paço, A. D., Shiel, C., & Alves, H. (2019). A new model for testing green consumer behaviour. *Journal of Cleaner Production*, 207(/), 998–1006.
80. Panzone, L., Hilton, D., Sale, L., & Cohen, D. (2016). Socio-demographics, implicit attitudes, explicit attitudes, and sustainable consumption in supermarket shopping. *Journal of Economic Psychology*, 55, 77–95.
81. Pinto, D. C., Herter, M. M., Rossi, P., & Borges, A. (2014). Going green for self or for others? Gender and identity salience effects on sustainable consumption. *International Journal of Consumer Studies*, 38(5), 540–549.
82. Podnar, K. (2019, junij). Trajnostni porabnik in poraba v kontekstu trajnostnega marketinga. *Akademija MM*, 14(28), 11–21.
83. Podnar, K. & Golob, U. (2019, junij). Pojmovanje trajnosti skozi porabniške prakse. *Akademija MM*, 14(28), 23–37.
84. Rhyner, C. R., Schwartz, L. J., Wenger, R. B., & Kohrell, M. G. (2017). *Waste Management and Resource Recovery*. Bosa Roca: Chapman and Hall/CRC.
85. Ritch, E., Brennan, C., & Macleod, C. (2009). Plastic bag politics: modifying consumer behaviour for sustainable development. *International Journal of Consumer Studies*, 33(2), 168–174.
86. Roth S., & Robbert T. (2013). Consumer Sustainability Orientation – Development of a Measurement Instrument. *Proceedings of the 42nd EMAC Conference 2013*. Istanbul, Turkey.
87. Safe drinking water foundation. (brez datuma). *Water pollution*. Pridobljeno 17. marca 2020 iz <https://www.safewater.org/fact-sheets-1/2017/1/23/water-pollution>

88. Shaw, D., & Newholm, T. (2002). Voluntary simplicity and the ethics of consumption. *Psychology and Marketing*, 19(2), 167–185.
89. Shaw, D., Grehan, E., Shiu, E., Hassan, L., & Thomson, J. (2005). An exploration of values in ethical consumer decision making. *Journal of Consumer Behaviour*, 4(3), 185–200.
90. Shen, Y., Chen, T.-B., Gao, D., Zheng, G., Liu, H., & Yang, Q. (2012). Online monitoring of volatile organic compound production and emission during sewage sludge composting. *Bioresource Technology*, 123, 463–470.
91. Simbio. (brez datuma). *Kompostiranje*. Pridobljeno 6. aprila 2020 iz <https://www.simbio.si/kompostiranje>
92. Slopak, d. o. o. (brez datuma). *Zanimivosti*. Pridobljeno 4. aprila 2020 iz <https://www.locevanjeodpadkov.si/36/Zanimivosti>
93. Sreš, K. (2019, 8. oktober). *Gospodinjstva letno skupaj prejmejo 2.667 velikih zabožnikov oglasnih letakov*. Pridobljeno 7. aprila 2020 iz <https://ebm.si/glavna/web/prispevki/gospodinjstva-letno-skupaj-prejmejo-2667-velikih-zabožnikov-oglasnih-letakov>
94. Statistični urad Republike Slovenije. (brez datuma). *Odpadki*. Pridobljeno 18. marca 2020 iz <https://www.stat.si/StatWeb/Field/Index/13/70>
95. Steg, L., & Vlek, C. (2009). Encouraging pro-environmental behaviour: An integrative review and research agenda. *Journal of Environmental Psychology*, 29(3), 309–317.
96. Suner, M. (2019, 10. december). Types and effects of water pollution. Pridobljeno 17. marca 2020 iz <https://www.fairplanet.org/story/types-and-effects-of-water-pollution/>
97. Thomas, V. M. (2003). Demand and Dematerialization Impacts of Second-Hand Markets. *Journal of Industrial Ecology*, 7(2), 65–78.
98. Trudel, R. (2018). Sustainable consumer behavior. *Consumer Psychology Review*, 2(1), 85–96.
99. UN Environment Programme. (brez datuma). *Tackling global water pollution*. Pridobljeno 15. marca 2020 iz <https://www.unenvironment.org/explore-topics/water/what-we-do/tackling-global-water-pollution>
100. Urednik Tromba. (2016, 16. december). *Ekonomska fakulteta UL; V iskanju trajnostne in odgovorne potrošnje* [Video posnetek]. Pridobljeno 28. marca 2020 iz https://www.youtube.com/watch?time_continue=4257&v=2_QZY1XcEfo&feature=emb_logo
101. Veleva, V., Bodkin, G., & Todorova, S. (2017). The need for better measurement and employee engagement to advance a circular economy: Lessons from Biogen’s “Zero Waste” journey. *Journal of Cleaner Production*, 154, 517–529.
102. Vidic, T. (2019, 22. oktober). Statistični urad Republike Slovenije. *Prebivalec Slovenije je v 2018 zavrzel povprečno 68 kg hrane*. Pridobljeno 18. marca 2020 iz <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/8433>
103. Vlada Republike Slovenije. (2016, 30. junij). *Program ravnanja z odpadki in program preprečevanja odpadkov Republike Slovenije*. Pridobljeno 19. marca 2020 iz <https://www.gov.si/podrocja/okolje-in-prostor/okolje/ravnanje-z-odpadki/>

104. Vlada Republike Slovenije. (2019, 12. december). *Ljubljana the leading European capital on path to Zero Waste society*. Pridobljeno 6. aprila 2020 iz <https://www.gov.si/en/news/2019-12-10-ljubljana-the-leading-european-capital-on-path-to-zero-waste-society/>
105. Water pollution. (brez datuma a). *Types of water pollution*. Pridobljeno 17. marca 2020 iz <https://www.water-pollution.org.uk/types/>
106. Water pollution. (brez datuma b). *Prevent water pollution*. Pridobljeno 17. marca 2020 iz <https://www.water-pollution.org.uk/prevent-water-pollution/>
107. World Commission on Environment and Development. (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. New York: Oxford University Press.
108. World Health Organization. (brez datuma). *Drinking-water*. Pridobljeno 17. marca 2020 iz <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/drinking-water>
109. Zaman, A. U. (2014). Measuring waste management performance using the 'Zero Waste Index': the case of Adelaide, Australia. *Journal of Cleaner Production*, 66(/), 407–419.
110. Zaman, A. U. (2015). A comprehensive review of the development of zero waste management: lessons learned and guidelines. *Journal of Cleaner Production*, 91(/), 12–25.
111. Zaman, A., & Ahsan, T. (2020). *Zero-waste: reconsidering waste management for the future*. Abingdon, Oxon: Routledge.
112. Zaman, A. U., & Lehmann, S. (2011a). Challenges and Opportunities in Transforming a City into a "Zero Waste City." *Challenges*, 2(4), 73–93.
113. Zaman, A. U., & Lehmann, S. (2011b). Urban growth and waste management optimization towards 'Zero Waste City.' *City, Culture and Society*, 2(4), 177–187.
114. Zaman, A. U., & Lehmann, S. (2013). The zero waste index: a performance measurement tool for waste management systems in a 'Zero Waste City.' *Journal of Cleaner Production*, 50(/), 123–132.
115. Zbornica komunalnega gospodarstva. (2019). *Evropski teden zmanjševanja odpadkov 2019*. Pridobljeno 18. marca 2020 iz https://www.gzs.si/zbornica_komunalnega_gospodarstva/vsebina/Skupaj-za-bolj%C5%A1o-dru%C5%BEbo/Evropski-teden-zmanj%C5%A1evanja-odpadkov-2019
116. Zen, I. S. (2018). Nudge to Promote Sustainable Shopping Lifestyle. *Proceedings*, 2(22), 1394.
117. Zero Waste Europe. (brez datuma a). *Our network*. Pridobljeno 1. aprila 2020 iz <https://zerowasteurope.eu/our-network/>
118. Zero Waste Europe. (brez datuma b). *2018: Our year in review*. Pridobljeno 1. aprila 2020 iz https://zerowasteurope.eu/library/?fwp_library_types=annual-reports
119. Zero Waste International Alliance. (2018a, 20. december). *Zero waste definition*. Pridobljeno 2. aprila 2020 iz <http://zwia.org/zero-waste-definition/>
120. Zero Waste International Alliance. (2018b, 21. junij). Zero waste hierarchy of highest and best use 7.0. Pridobljeno 2. aprila 2020 iz <http://zwia.org/zwh/>

121. Žurga, Z., Hladnik, A., & Forte Tavčer, P. (2015). Environmentally sustainable apparel acquisition and disposal behaviours among Slovenian consumers. *Autex Research Journal*, 15(4), 243–25

PRILOGE

Priloga 1: Intervju s predstavnico Zero Waste Slovenija – Barbaro Zorko.

1. Kako bi popolnemu laiku razložili, kaj je koncept brez odpadkov (angl. zero waste)?

Zero waste je pot, na kateri zmanjšujemo količino odpadkov, ki jih ustvarimo, in njihovo strupenost. Je sprememba odnosa do izdelkov, ki jih uporabljamo in proizvajamo. Pri tem nam pomaga sledenje zero waste hierarhiji ravnanja z odpadki. Uradno definicijo najdeš tukaj (ZWIA je sicer lani osvežila definicijo, a bistvo ostaja).

2. Če govorimo o konceptu brez odpadkov (zero waste), kakšno je po vašem mnenju zavedanje med Slovenci (v kolikšni meri se ljudje zavedajo pomembnosti koncepta brez odpadkov in v kolikšni meri ga dejansko živijo)?

Konkretnih raziskav ali podatkov, na podlagi katerih bi lahko to ocenili, žal nimamo, se pa zavedanje in razširjenost zero waste kot življenjskega sloga povečuje.

3. Koliko ljudi v Sloveniji živi po konceptu brez odpadkov?

Nimamo podatka. Vsaj občutek pa lahko dobimo, če se posvetimo dogajanju na družbenih omrežjih – na Facebooku je po našem štetju 19 skupin s skupno več kot 30 tisoč člani, ki spodbujajo življenje z manj odpadki.

4. Kakšen je tipičen predstavnik – zero waster?

Tipičen predstavnik je pravzaprav predstavnica, torej ženskega spola. Tipična zero wasterka zavrne stvari, ki jih ne potrebuje, po nakupih se vedno odpravi s svojo embalažo, stvari popravi, preden jih zavrže ali kupi nove, obiskuje izmenjevalnice oblačil in druge dogodke, kjer lahko kupuje iz druge roke ter kakšno stvar izdelata tudi sama. Doma ne kopiči nepotrebnih stvari, ki slej kot prej postanejo odpadek. Do sprememb navad pa prihaja tudi ob ustvarjanju družine, zato med podporniki takšnega načina življenja najdemo vedno več mladih staršev.

5. Kateri dejavniki po vašem mnenju pri ljudeh vplivajo na to, da se odločijo za življenje brez odpadkov?

Poleg želje po manjšem onesnaževanju okolja in ohranjanju zdravega okolja za naše otroke bi izpostavili finančni vidik – sledenje zero waste hierarhiji namreč lahko prinese občutne prihranke.

6. Katere starostne skupine so najbolj naklonjene konceptu brez odpadkov? Imate razlago zakaj?

Tudi tukaj konkretnih podatkov žal nimamo. Naše vsebine na družbenih omrežjih v največji spremljajo ženske med 25. in 34. letom starosti, sledijo ženske med 35. in 44. letom.

7. Kako bi priporočali posamezniku, da se loti življenja brez odpadkov? Kateri so tisti prvi, začetni koraki, ki jih mora takšen posameznik upoštevati?

V prvi vrsti priporočamo, da se posameznik odpove plastičnim izdelkom za enkratno uporabo: vrečkam (tudi tistim za sadje in zelenjavo), folijam, lončkom in kozarcem, plastičnemu priboru, slamicam, platenkam. Svetujemo načrtovanje obrokov za čim manjše količine zavržene hrane, nakupovanje brez embalaže in ponovno uporabo stvari. Uvajanje vedenjskih sprememb ni lahek proces, zato je pomembno, da se jih lotimo počasi, po korakih in ne obupamo ob prvih ovirah.

8. S katerimi vprašanji se ljudje najpogosteje obračajo na vas?

Največ vprašanj dobimo v povezavi s pravilnostjo ločevanja odpadkov, vprašanj glede trajnih alternativ določenim izdelkom, kar nekaj ljudi pa se na nas obrača glede prijave divjih odlagališč, ki jih opazijo v naravi.

9. Katere so najpogostejše napake oz. zmote ljudi, ko se prvič srečujejo s konceptom brez odpadkov?

Marsikdo zero waste vzame dobesedno, torej kot nič odpadkov, zato je prepričan, da koncept ni mogoč. Zmotno je tudi prepričanje, da je življenjski slog brez odpadkov le za tiste z debelo denarnico.

10. Kateri izmed petih R-jev (refuse – zavrni, reduce – zmanjšaj, reuse – ponovno uporabi, recycle – recikliraj, rot – kompostiraj) se vam zdi najpomembnejši, kateremu dajete pri svojem delu (promociji) največji poudarek? Pri katerem izmed teh R-jev smo Slovenci najboljši? Pri katerem smo najslabši in se moramo izboljšati?

Načela petih R-jev so situirana v hierarhiji, narobe obrnjeni piramidi. Na vrhu je najpomembnejše načelo: refuse, sledijo mu druga, kot so naštetja tudi v vprašanju. Kar zero waste filozofija doda na ta seznam, je rethink/redesign. V fazi oblikovanja izdelkov se določi 80–90 % (različna ocena v različnih virih) vseh bodočih vplivov (na okolje in drugo), zato je delo na tej stopnji nujno. Lahko smo najbolj ozaveščeni, vestni in z najboljšo infrastrukturo, a dokler bodo na trgu izdelki, ki povzročajo take ali drugačne težave v svoji fazi odpadka, do takrat ne bomo mogli presekatati gordijskega vozla. Ali povedano drugače, brez tega je potencial za napredek omejen navzgor. Rethink se pa tiče spremembe pristopa, ko lahko problem rešimo na način, da odpadek mogoče niti ne nastane.

Ločevanje odpadkov je aktivnost, s katero se lahko in radi pohvalimo v primerjavi z ostalimi evropskimi državami, a to je le predpogoj za dobro ravnanje in čaka nas še precej dela z ukrepi višje po hierarhiji, predvsem na področju ponovne uporabe in popravil.

11. Kako oz. na kakšen način je po vašem mnenju najlažje ljudem približati koncept brez odpadkov?

Prek predstavitve konkretnih korakov in alternativ, ki jih lahko posameznik stori za življenje z manj odpadki, pri katerih ne smemo pozabiti na prihranke.

12. Prek katerih kanalov ozaveščate ljudi? Kako dosežete ljudi, ki jih trajnostno vedenje ne zanima in zavračajo koncept brez odpadkov? Lahko ocenite, koliko je takšnih v Sloveniji?

Ozaveščamo prek predavanj, delavnic in drugih dogodkov, odpiramo nove okoljske teme prek medijskih objav, različnih spletnih strani, družbenih omrežij in mesečnega e-novičnika. Nove ciljne skupine skušamo doseči s sodelovanji z različnimi organizacijami ter vzpostavljanjem novih kanalov za komuniciranje. Podatkov o številu ljudi, ki zavračajo koncept brez odpadkov, nimamo, lahko pa povemo, da smo v lanskem letu z našim delom dosegli več kot 600 tisoč posameznikov. Nekaj več je v našem letnem poročilu. Zavedamo se tudi, da vseh ljudi nikoli ne bomo mogli prepričati, niti ne bi bilo pehanje v to smer smiselno – učinkovito (pareto princip).

13. Kolikšen del svojih aktivnosti namenite končnim porabnikom in koliko podjetjem? Kolikšen del svojih aktivnosti namenite otrokom, koliko odraslim, če seveda imate to področje sploh ločeno?

Našo porabo časa za različne aktivnosti natančno beležimo, vendar se osredotočamo na interne kategorije razmejitev po različnih projektih in programih dela, ne na zgoraj omenjeno kategorizacijo. Prek projektov večinoma nagovarjamo posameznike, je pa povpraševanj s strani podjetij tudi vedno več. Večinoma svoje napore usmerjamo v spreminjanje navad odraslih – otroci so v šolah že zasuti s temi vsebinami in so bolj ozaveščeni od njihovih staršev.

14. Ali delate tudi kakšne analize o uspešnosti vpeljave koncepta v državi? Kako pogosto in na kakšen način?

Štirikrat letno preverjamo različne kazalnike, ki nam pomagajo spremljati uspešnost našega delovanja na različnih področjih

15. Kako je v Sloveniji s cenovnimi spodbudami, ki naj bi bile dobra motivacija za manj odpadkov (v mislih imam npr. pravilno ravnanje z odpadno embalažo, kjer za vrnjeno embalažo – plastenko, pločevinko itd. – dobiš nekaj denarja. Na način kot ima to področje urejeno npr. Hrvaška)?

Pri nas je trenutno edina spodbuda način obračunavanja stroškov ravnanja z odpadki za končne uporabnike (enostavni PAYT sistem).

Kavcijski sistem na Hrvaškem res prinaša določene prednosti pri ravnanju z odpadno embalažo, a je delež zbrane embalaže visok zgolj za vrste embalaže, ki jih sistem sprejema, strošek kavcij pa nosijo potrošniki. Na Hrvaškem je bil uveden, ker takrat še niso imeli sistema ločenega zbiranja odpadkov kot ga poznamo v Sloveniji.

V Sloveniji imamo kavcijski sistem za povratno embalažo (npr. steklenice in zaboje pijač). Da bi dosegli cilje ločenega zbiranja plastenk, ki ga nalaga lani sprejeta direktiva o zmanjšanju vpliva nekaterih plastičnih proizvodov na okolje, bo potrebno sprejeti še dodatne ukrepe, rešitev pa bo verjetno kombinacija kavcijskih sistemov in okrepljene razširjene odgovornosti proizvajalcev.

16. Je po vašem mnenju sploh mogoče življenje brez plastike?

Zaradi svojih izjemnih lastnosti je plastika velikokrat nepogrešljiv material v nekaterih panogah (npr. medicina, gradbeništvo). Problematična je predvsem plastika za enkratno uporabo (embalaža: 40 % vse proizvedene plastike in 60 % vseh plastičnih odpadkov), ki se ji večinoma lahko povsem izognemo.

17. Kako ocenjujete, kakšno bo stanje v prihodnosti na področju koncepta brez odpadkov v Sloveniji?

Pričakujemo, da bo koncept vedno bolj prepoznan in da bo njegovim načelom sledilo vedno večje število posameznikov, podjetij, prireditev, turističnih ponudnikov in občin.

Priloga 2: Intervju z Martino Drobne (Manj smeti – manj skrbi).

1. Kaj za vas pomeni koncept brez odpadkov (angl. zero waste)?

Pomeni cilj, ki je sicer v današnjem svetu nemogoč (nikoli namreč ne bomo proizvajali NIČ odpadkov), je pa pomembno, da se mu skušamo čim bolj približati. Bližji pa mi je koncept low impact, ki se ne osredotoča samo na odpadke, ampak zajema vsa naša ravnanja, s katerimi naj bi imeli čim manjši negativni vpliv na okolje.

2. Kdaj ste se z njim prvič srečali?

Besedno zvezo zero waste sem prvič slišala tam nekje leta 2016 in še istega leta storila prve korake v tej smeri.

3. Kaj je vplivalo na to, da ste se odločili za življenje brez odpadkov?

Že od nekdaj sem bila pristaš ekologije, pa do odkritja zero waste koncepta nisem vedela, kako lahko »navaden« človek prispeva k čistejšemu planetu (razen mogoče recikliranja odpadkov), niti nisem o tem posebej razmišljala. Ko sem izvedela, kaj lahko sama naredim za okolje, sem se seveda takoj odločila, da bom vsaj poskusila.

4. Kakšni so bili največji začetni izzivi, ko ste se odločali za življenje brez odpadkov?

V začetnem zagonu se mi ni bilo težko odpovedati vsej plastiki. Izzivi so prišli kasneje in niso povezani z embalažo – recimo uporaba javnega prometa namesto avtomobila, trajnostna moda in podobno.

5. Koliko časa ste potrebovali, da ste bili zadovoljna z vašim ravnanjem?

Še vedno nisem. ☺ Kot rečeno, čeprav je cilj zero waste nedosegljiv, vedno obstaja še kaj, kar lahko storiš, da se mu še za korak bolj približaš.

6. Menite, da s svojim načinom življenja prispevate k reševanju problemov v zvezi s trajnostjo?

Seveda, vsak tako imenovani »conscious consumer« prispeva kapljico v morje trajnosti, čeprav še tako majhno. Meni se zdi pomembno da poleg tega, da ravnam trajnostno, te informacije delim tudi z drugimi in blog se mi zdi zelo primerna platforma za to.

7. Kateri izmed petih R-jev (refuse – zavrni, reduce – zmanjšaj, reuse – ponovno uporabi, recycle – recikliraj, rot – kompostiraj) se vam zdi najpomembnejši?

Prva dva, ker, če se ju držimo, kolikor se ju le lahko, se avtomatsko zmanjša količina stvari, ki jih moramo ponovno uporabljati, reciklirati in kompostirati. Omenila bi še enega, ki ga ni med temi petimi, in sicer »repair« (popravi), ki bi ga umestila med reuse in recycle – če bi bolj skrbeli za svoje stvari, bi jih manj vrgli stran in manj kupovali nove.

Pri katerem izmed teh R-jev vam gre najbolje?

Ni, da bi kateri od njih posebej izstopal v pozitivno ali v negativno smer. Ne kupujem, če nečesa res ne potrebujem ali si močno, močno želim, tisto, kar lahko, kupim iz druge roke, kar se da reciklirati, recikliram in kompostiram organske odpadke.

Pri katerem se morate še izboljšati?

No, zdaj ko razmišljam, bi verjetno res lahko še bolj pazila, kaj kupujem. Ampak večinoma »grešim« pri hrani, kjer je meja med potrebujem in želim si izredno tanka, tako da je mogoče lažje upravičiti kak nakup, ki ni nujen.

8. Vas ljudje prosijo za nasvete? Kako pogosto? Kaj jih največkrat zanima?

Brez problema delim nasvete, brez da me kdo vpraša, haha, to je pač delo blogerja. :D Na žalost me osebno obdajajo ljudje, ki jih ta tema ne zanima prav dosti oziroma so zadovoljni s tem, kar počnejo, tako da ne govorimo veliko o tem. Po navadi vprašanja pridejo v obliki komentarjev na katerega od mojih zapisov na blogu in seveda zadevajo temo, o kateri je bilo v zapisu govora.

9. Kakšne odzive prejemate od ljudi, ko jim poveste, kako živite?

Vse, od navdušenja do neodobravanja do situacij, kakršne opisujem v naslednjem odgovoru.

10. Ali ste že kdaj naleteli na negativne odzive in predsodke?

Ja, predvsem v smislu, da se tisti, ki živimo po zero waste oziroma low impact načelih, preseravamo, da hočemo pozornost, da »otroc v Afriki za jest nimajo, vi se pa zmišljujete« ali pa »te pošljem za eno leto v Burkina Faso, pa boš videla, kaj pomeni jebeni sekret na izplakovanje« (še vedno ne vem, kaj je hotela oseba s tem komentarjem povedat).

11. Kdaj vam je bilo najtežje?

Na odzive okolice se ne oziram kaj preveč, tako da si probleme večinoma delam sama. :D Včasih imam slabo vest, da ne počnem dovolj, včasih me mori, ko bi rada kaj imela, pa se zavedam, da bi bilo to okolju škodljivo ... Ampak se kmalu spomnim, zakaj se takšnim stvarim izogibam in je bolje.

12. Potrebujete veliko časa, da opravite nakupe? Je potrebno veliko organizacije?

Sploh ne (več). Je pa verjetno od začetka potrebne nekoliko več organizacije, sploh, da ugotoviš, kje lahko na okolju prijazen način dobiš vse, kar potrebuješ.

13. Koliko ponudnikov/trgovin obiščete za neko tedensko zalogo življenjskih potrebščin?

Če bi bilo po mojem, bi najbrž brez težav shajala samo z nakupi na tržnici in občasnim obiskom katere od večjih trgovin (Spar, Lidl ...). Je pa tu še partner, ki kupuje tudi stvari v embalaži, tako da tedensko obredeva kakšne tri trgovine.

14. Menite, da je to področje v Sloveniji dobro urejeno?

Kakor kje in kakor katera dobrina. Se pa situacija izboljšuje, dobivamo čedalje več trgovin za okolju prijazne nakupe.

Kakšna je dostopnost trgovin, ki omogočajo kupovanje brez odpadkov?

Če ne živiš v katerem od večjih mest, slaba. So pa super zadeva tržnice, kar se tiče kupovanja sadja in zelenjave, ter slovenske spletne trgovine, ki ponujajo trajnostno modo, izdelke za osebno higieno ...

Kakšen je odnos prodajalcev v Sloveniji, ko npr. pridete s svojo embalažo?

Na tržnici v mojem kraju nimam nobenih težav, ravno tako ne pri kupovanju v trgovinah, kot so Spar, Mercator, Hofer, Lidl ... Edino področje, kjer sem kdaj slišala, da komplicirajo, je delikatesa, a je sama ne kupujem, tako da ne morem reči.

15. Kaj bi svetovali ljudem, da se odločijo za življenje brez odpadkov?

Najprej bravo. ☺ Nadalje pa bi svetovala, naj se zadeve lotijo počasi, naj se ne skušajo spremeniti v enem dnevu. Na spletu je ogromno virov, kjer si lahko preberejo, katere so najbolj škodljive prakse in kako lahko pomagajo.

16. Kaj bi priporočali ustvarjalcem politik na tem področju?

Kot bi rekla Greta, ne poslušat mene, ki nimam pojma, poslušajte znanstvenike, ki že več let opozarjajo, da tako ne bo šlo več dolgo naprej. Pa še: »Šele, ko boste posekali zadnje drevo, zastрупili zadnjo reko, ulovili zadnjo ribo, šele takrat boste spoznali, da denarja ne morete jesti.«

Priloga 3: Intervju s Sabino Čarman (Mami na vrtu)

1. Kaj za vas pomeni koncept brez odpadkov (angl. zero waste)?

To zame pomeni, da imamo čim manj odpadkov, ne samo, da jih čim manj zavržemo, ampak tudi, da jih čim manj kupim oz. prinesem domov, ker realno je, da ne samo, da kupujemo odpadke (ko kupujemo živila, oblačila in ostalo), ker je vse zapakirano, jih dobimo tudi zastonj, ko gremo na konference, dogodke, informativne dneve, iz kjer prinesemo razne blokce, pisala – gre za same take stvari, ki so odpadki. Zame zero waste pomeni ne samo to, da kupujem živila v svojo embalažo, posodice in kozarčke, ampak tudi, da se že v naprej izogibam in premislim, ali lahko embalažo, ki jo kupim, kako naprej uporabim, ali lahko morda dobim celo brez embalaže ... Skratka cel koncept, vso razmišljanje poteka na ta način – kam bo šel nek odpadek, ko jaz neko stvar dobim. Na primer, ko naročam nek paket prek spleta, napišem pod opombe, če bi se dalo dobiti s čim manj pakiranja in marsikdo to upošteva ter da časopisni papir namesto tistih plastičnih mehurčkov. Skratka na ta način, da je čim manj odpadkov – da jih čim manj kupim in da jih čim manj zavržem.

2. Kdaj ste se z njim prvič srečali?

To je bilo takrat, ko je Bea Johnson prišla v Slovenijo. To je bilo leta 2016. Takrat sem se s tem prvič srečala, drugače pa sem že prej imela svojo stekleničko, kupovala sem s svojimi vrečami v trgovini, tako kot večina Slovencev. Se mi zdi, da kar veliko uporabljamo te stvari – flaške na primer. Takrat in že prej, ko sem bila še osnovni in srednji šoli, so bile Aladinke (plastične flaške za večkratno uporabo za vodo) popularne. Veliko stvari sem skratka že prej veliko uporabljala. Prav za Zero waste pa sem slišala takrat, ko je prišla Bea Johnson in so Ekologi brez meja organizirali predavanje, ki sem ga jaz posnela. Če te zanima, kako je bilo, ko je Bea Johnson prišla v Slovenijo (tiskovna konferenca, jaz sem jo tudi srečala, skupaj z Ekologi brez meja smo se sprehajali po Ljubljani), si lahko tudi pogledaš na YouTube kanalu.

3. Kaj je vplivalo na to, da ste se odločili za življenje brez odpadkov?

V bistvu mi je Bea Johnson odprla oči, hkrati pa sem se tega zavedala že prej. Najbolj se spomnim, ko smo v osnovni šoli imeli nek izlet, ko smo z nekaj sošolci šli na smetišče, tukaj v Ljubljani na Barju, na Cesti dveh cesarjev, kjer so bili kupi smeti. Spomnim se, kako je to smrdelo, tam je bila zelena voda, bazeni ... Sedaj je tam golf igrišče – to sem izvedela šele kasneje, ko me je zanimalo, kaj se je s tem dejansko zgodilo.

Za življenje brez odpadkov pa me je takrat Bea Johnson malo bolj spodbudila, da sem rekla, da bom začela drastično zmanjševati, kar pomeni, da sem začela gledati, katera živila lahko kupim v svojo embalažo, da lahko čim manj odpadkov kupim in dobim. Takrat sem res naredila tisti največji preskok. Vedno več živil sem dobila v svojo embalažo oz. na rinfuzo, najprej je bilo to sadje in zelenjava. Vrečke od Ekologov brez meja sem uporabljala tudi že prej, potem pa sem začela uporabljati še gosto tkane vrečke, kozarce, posodice, ugotovila sem, da na tržnici Koseze dobim ogromno stvari. Kasneje se je odprl še Rifuzl, ampak sem tudi že brez tega funkcionirala tako, da sem dobila veliko stvari.

Ena od stvari, ki me je tudi spodbudila, je, da sem na piknik prostoru »Pod kozolcem«, ki sem ga oddajala, naslednji dan vedno dobila od dve do pet vreč smeti, kjer je bila plastika, papir, pomešan s hrano ...

Ko sem spoznala Beo Johnson, se mi je svet kar malo obrnil, ker sem si rekla, kakšni packi smo mi, pa se tega niti ne zavedamo (kaj pomeni ta potrošnja, hitra moda ...). Skratka, čeprav sem že marsikaj vedela, se mi je odprlo, ko je ona vse skupaj povezala v neko celoto. To je res vplivalo na to, da sem začela živeti z manj odpadki. To pomeni tudi, da moji družinski člani živijo z manj odpadki. S tem smo začeli v celem mojem gospodinjstvu in je bilo res drastična sprememba.

4. Kakšni so bili največji začetni izzivi, ko ste se odločili za življenje brez odpadkov?

Največji izzivi ... Živila sem iskala sproti, tako da to ni bil največji izziv. Največji izziv so bila mogoče oblačila. Jaz nisem nikoli preveč marala nakupovanja oblačil, nimam veselja hodit v nakupovalna središča. Vedno mi je bilo najlažje naročiti preko spleta ali pa kupiti na hitro neko oblačilo. Nisem dala takega pomena, kot mi ga je potem odprla Maja – Bombažkova Maja, ki ima oblačila za otroke z organskim bombažem. Takrat sem začela razmišljati, kje bi lahko dobila fair trade oblačila, se pravi, da so pravično narejena, da je delavec bil pravično plačan, da ni hitra moda ... Na to temo priporočam film *The true cost*, ki ti spremeni pogled na modno industrijo. Skratka največji izziv je bil najti oblačila, recimo perilo imamo – v Sloveniji imamo tudi slovenske proizvajalce, otroška oblačila imamo pri Bombažku ... Imamo kar nekaj stvari, nimamo pa recimo še več tega, še več oblačil, da imaš zares veliko izbiro, sploh večjih oblačil, ne samo številke 36 in pa čevlji – čeprav to imamo tudi Destilator, pa še ene druge. Izziv so torej bila oblačila, je pa res, da jaz ne kupujem veliko, tako da meni to ne pomeni tako veliko, ampak vseeno pa je bil to nek največji izziv. Mogoče dodam še to, da ni bil tako velik izziv najti za otroka, saj za njih se stvari dobijo – pralne pleničke, pralne krpice ... V resnici pa niti ne rabimo vsega tega, kar sem jaz pri prvem otroku mislila, da rabim. Veliko stvari nam hočejo prodati, ki jih niti ne rabimo – to je neko večje sporočilo vsega tega.

5. Koliko časa ste potrebovali, da ste bili zadovoljni z vašim ravnanjem?

Hm, v bistvu sem bila kar hitro zadovoljna s svojim ravnanjem, ker sem videla, da lahko živila dobim povsod. Kjer živim, imam v radiju 1,5–2 kilometra vse. Na kmetiji zraven kupujem mlečne izdelke, katerih sama sicer ne jem oz. zelo malo, dobim tudi jajca. Na drugi kmetiji dobim sadje in zelenjavo. Kupujem pa tudi na tržnici, Nakupujmo skupaj, Zeleni krog ... Skratka tega je ogromno, ker so slovenski proizvajalci, lokalni. Odločila sem se, da bom vse to še bolj podprla – ne samo, da bom kupovala v svojo embalažo, ampak bom podprla lokalce. Tudi kar se tiče oblačil – podprimo lokalce.

Skratka, da sem bila zadovoljna s svojim ravnanjem, bi rekla par mesecev. Smo pa po letu pa pol oz. dveh letih dosegli, da imamo 80 % manj odpadkov kot smo jih imeli prej.

6. Menite, da s svojim načinom življenja prispevate k reševanju problemov v zvezi s trajnostjo?

Ja. Zato, ker je manj odpadkov, zato ker podpiram lokalno, ker kupujem na kmetiji ali pri kakšnem drugem pridelovalcu, ki izdeluje kakšne stvari. Trudim se, da spodbujam to, kar je pravično, lokalno, da je manj odpadkov, manj transporta ... Tako, da ne vidim drugega, kot da je to samo pozitivno, tako da to je reševanje problemov v zvezi s trajnostjo.

7. Kateri izmed petih R-jev (refuse – zavrni, reduce – zmanjšaj, reuse – ponovno uporabi, recycle – recikliraj, rot – kompostiraj) se vam zdi najpomembnejši?

Pri katerem izmed teh R-jev vam gre najbolje?

Pri katerem se morate še izboljšati?

Refuse. Zato, ker je prvi, ker takrat se največ stvari znebiš. V bistvu je tako, da če zavrneš blokce, pisala, balone, bombončke, ki so vsak posebej pakirani na dogodkih, imaš manj odpadkov. Tudi otroci se tega navadijo. Moji otroci ne težijo več za balone, bombončke in da hočejo vse imeti. Jaz jima v trgovini rečem, kar najdeš brez pakiranja, ti kupim – seveda ne vsega, ampak recimo najde krof ali kaj podobnega. Zato se mi refuse zdi najpomembnejši.

Ker pa jaz zelo rada vrtnarim, moram reči, da mi je kompostiranje res zelo, zelo pri srcu, tako da vedno gledam, da je embalaža taka, da jo lahko dam na kompost, tako da ja, tudi to je zelo pomembno. Da imamo čim manj odpadkov, je pa seveda najbolj pomemben zavrni – refuse.

Izboljšati pa se moram pri ponovno uporabi oz. predelaj, zato ker jaz imam zares ogromno stvari. Začela sem shranjevati stvari, kot so tkanine, kavbojke ..., zato, da bom to predelala. Dejansko časa nimam, ampak shranjujem in ne mečem stran, npr. raztrgane nogavice, katero dam na en kup in jo bom nekoč predelala. No, pri tem se moram zboljšati, da bom dejansko predelala in kaj drugega naredila, npr. igračo za psa. Sicer psa še nimam, ampak lahko pa to narediš in podariš nekemu, kot darilo.

8. Vas ljudje prosijo za nasvete? Kako pogosto? Kaj jih največkrat zanima?

Ja, velikokrat. Na Facebooku, na Instagramu. Največkrat jih zanima, kje lahko kaj kupijo. Jaz tudi večkrat organiziram, da gremo v kakšno mesto. Nazadnje sem organizirala v Kamniku in v Novem mestu. Tam smo se dobili in šli pogledat, kaj se da kaj kupit v svojo embalažo, lokalne stvari in tudi druge stvari gremo malo čez. Skratka vprašanj dobim kar nekaj, tudi zato delam video vsebine, da ljudje čim hitreje dobijo te odgovore. Čeprav je v angleščini tega ogromno, ampak mogoče pa je za koga lažje, če sliši v slovenščini. Največkrat jih sicer zanima, kje lahko kupijo oblačila, saj za hrano smo se že navadili, da sadje, zelenjavo, kruh, lahko kupimo v svojo vrečko. Na delikatesnem oddelku vse lahko daš v svojo posodo, tako da tukaj res ni problema. Velikokrat so to prvi koraki... Pa mleko kupovati na mlekomatu, lahko delaš tudi svoje mleko. Jaz delam svoje mandljevo mleko – kupim mandlje, datlje, vaniljev ekstrakt in sol, dejansko je zelo preprosto.

9. Kakšne odzive prejemate od ljudi, ko jim poveste, kako živite?

Moji prijatelji so bili na začetku ne toliko šokirani, kot presenečeni – kaj naj pa sedaj njej kupimo. Ker zame je bila vedno težava kupiti nekaj, ker sem zelo izbirčen človek (priznam) in je težko kaj kupit. Potem, ko je bilo pa še zero waste, so morali pa še ta koncept vpeljati pri kupovanju darila. Tako da verjetno je bilo to mojim prijateljem težko (jaz se jim res zahvaljujem, da so se tako prilagodili meni).

Včasih se kakšni ljudje počutijo tudi krivo, kaj bo pakirano v kaj, ampak jaz nobenega ne obsojam, ampak samo delim svoje življenje, drugi pa lahko delajo po svoje, ker želim na dober, pozitiven način, ljudi usmerjati, da živijo z manj odpadki, kolikor pač lahko kdo. Jaz vem, da je marsikje težje najti stvari na rinfuzo, medtem ko tisti, ki imajo več kmetij in drugih predelovalcev okrog, lažje najdejo.

Jaz se zavedam, da sem v Ljubljani in imam tržnico in da kmetje iz Slovenije pridejo sem, v Ljubljano in imamo veliko izbiro pri nakupovanju stvari v svojo embalažo. Naj pa poudarim, da to, da kupujemo stvari v svojo embalažo, ni vse. Jaz se izogibam tudi stvarim, ki so od daleč – avokadom, bananam, ki jih poskušam kupovati čim manj, še vedno pa jih kupujem. Recimo, da delam neke korake. Najprej sem iskala stvari, ki sem jih lahko kupovala v svojo embalažo, potem pa sem začela kupovati stvari, ki so fair trade, ki so lokalne – na to zelo veliko dam.

10. Ali ste že kdaj naleteli na negativne odzive in predsodke?

Hm, niti ne. Tudi odzivi, ki jih prejemam od ljudi, ko povem, kako živim – nekateri se morda ustrašijo, da oni pa ne živijo tako, ampak mene to ne moti, jaz jim pravim, da oni živijo tako, jaz živim tako in dokler se ne obsojamo, smo lahko prijatelji.

Mogoče je bil kakšen komentar (tudi drugje, ne samo pri meni), da na tak način lahko živijo tisti, ki imajo več denarja. To ni res, mi manj zapravimo, manj kupujemo, bolj kakovostno hrano kupujemo. Je pa res, da jaz veliko pridelam, tako da imejte vrt. Veliko lahko prideláš na svojem vrtu, ogromno lahko shraniš (recimo, jaz imam paradižnik še vedno, pa bo sedaj kmalu začel rasti že nov), tako da, če imaš vrt, če delaš nekaj na tem (v Sloveniji ima že skoraj vsak vrt), se da marsikaj narediti in ni tako drago. Samo ne kupuješ vsega, kakšne stvari nehaš kupovati in tako tudi manj zapravljaš, manj imaš stvari in več denarja in več časa, tako da je samo win-win.

11. Kdaj vam je bilo najtežje?

Ni mi bilo nikoli tako težko. Tudi nekdo, ki mi reče, ja vi si to lahko privoščite, ker ste bogatejši (pa to sploh ni res, ljudje sploh ne vedo, koliko jaz zaslužim), ni tako grozno, ker jaz sem sama svoja oseba. Želim pa tudi druge motivirati, da se odpravijo na to pot, z veseljem dam tudi kakšen nasvet.

12. Potrebujete veliko časa, da opravite nakupe? Je potrebno veliko organizacije?

To veliko ljudi misli, da če živiš na ta način, da gre veliko časa. Ja na začetku gre veliko časa, da ugotoviš, kje je kakšna stvar v tvoji okolici. Meni načeloma ni bilo težko, ker ko

hodim v lokalno trgovino, dobim sadje, zelenjavo, nekje sem našla celo oreščke, na delikatesnem delu dobim razne mesnine, sire, ki jih dajo v mojo posodo. Začneš tako, da greš z nekimi vrečkami v trgovino, sadje in zelenjavo lahko daš v svojo vrečko, tudi kruh lahko daš v svojo vrečko, enako na delikatesnem oddelku. Tam jim daš posodo, rečeš, če lahko odštejejo taro, da ne plačaš teže posode (marsikateri prodajalec ne ve, ker bo to za marsikoga prvič, čeprav nas je v Sloveniji že kar precej takšnih, ki to počnemo), dajo noter živilo, ga stehajo in je to to. Vsakič, ko greš po nakupih, lahko ugotoviš, katero embalažo bi lahko še naslednjič prinesel s seboj, da ti ne bo treba kupiti. Načeloma je vse to samo organizacija, časa gre na začetku več, da vidiš, kje se lahko kaj dobi. Jaz sedaj vedno nosim s seboj vrečke in posode, tako da lahko tudi sproti kaj kupiš.

13. Koliko ponudnikov/trgovin obiščete za neko tedensko zalogo življenjskih potrebščin?

Jaz kupim kar za več, ne samo za en teden. Na tržnici Koseze jaz najdem skoraj vse. Imam pa tudi dostavo sadja in zelenjave oz. grem sama iskat, če je to Zeleni krog, Nakupujmo skupaj ... Ogromno je teh zaboječkov. Ne rabim veliko hodit okrog, ker imam tržnico Koseze, če je kaj takega specifičnega, pa grem tudi v Rifuzl, sicer pa tržnica in lokalna trgovina.

14. Menite, da je to področje v Sloveniji dobro urejeno? Kakšna je dostopnost trgovin, ki omogočajo kupovanje brez odpadkov? Kakšen je odnos prodajalcev v Sloveniji, ko npr. pridete s svojo embalažo?

V Sloveniji je to področje vedno bolj urejeno. Tudi Rifuzl se je odprl, v Mokci je ogromno stvari, da ne omenjam samo Ljubljane, je npr. v Trzinu Amarant. Vedno več jih je. Za second hand oblačila imam na spletni strani prav zemljevid, kje najdemo takšna oblačila. Jaz vedno poudarjam, da vedno raje kupimo rabljeno kot novo.

Odnos prodajalcev pa je odvisen od posamezne trgovine. Včasih so malce zmedeni in ne vedo, kaj morajo narediti, ko prinesem posodo na delikatesni oddelek, pa jim razložim in je res preprosto. Nekateri so presenečeni, zakaj to delam. Pozitivna stvar je tudi, da sem se začela s trgovci več pogovarjati, nekateri so celo postali moji prijatelji, tako da je to samo plus. Prodajalci so tudi vedno bolj odprti, nekatere pa seveda presenetiš, ker si prva oseba, ki je prišla s svojo embalažo, na splošno pa imam dobre izkušnje.

15. Kaj bi svetovali ljudem, da se odločijo za življenje brez odpadkov?

Bolje je, da rečemo z manj odpadki, ker brez odpadkov je skoraj nemogoče, ker če ne drugega, imamo odpadno vodo. Ljudem bi svetovala, da se vprašajo, kam gredo vse stvari, ki jih odvržejo. Grejo na nek kup, to trohni, plastika in drugi umetni delci razpadejo na manjše delce, to gre v vodo, ki jo mi potem pijemo in zaužijemo hrano, ki raste iz takšne zemlje. Drugače pa, prihraniš denar, bolj kakovostno ješ, bolj si zdrav – to je vse samo plus.

16. Kaj bi priporočali ustvarjalcem politik na tem področju?

Če bi bilo po moje, bi obdavčila vse, kar je pakirano, oz. bi prepovedala vse, kar je pakirano v umetne mase – mogoče malo drastično, ampak zakaj ne bi bile stvari pakirane v povratno steklo, v stvari, ki se razgradijo. Tukaj ne mislim tiste bio plastike, za katero ljudje ne vejo,

ali naj dajo med plastiko ali med bio odpadke, potem pa sosed vidi in reče, to pa ni bio in dajo med plastiko, na koncu pa je čista zmeda. Jaz bi rekla, da se pakira v takšne materiale, ki so jasni – steklo, papir, čim več stvari na rinfuzo. Trgovcem bi rekla, da ljudi podpirajo. Ljudem bi morali omogočiti kakšne dodatne finance na tem področju, dati davke na stvari, ki so bolj pakirane – na tak način bi ponudnike lahko motivirali, da bi dali stvari v embalažo, ki je sicer dražja (plastika je najcenejša, že npr. papirnata vrečka je dražja). Razmisliti o tem, da če prideš s svojo vrečko dobiš popust, ene trgovine to že prakticirajo, kar je super. Potrebno bi bilo delati na vsebini in predvsem motivirati ponudnike, trgovce. Najbolj drastično bi bilo, da se plastika prepove, vendar je to realno gledano težko.

Priloga 4: Anketni vprašalnik

Pozdravljeni, sem Eva Gorišek in na Ekonomski fakulteti v Ljubljani pripravljam magistrsko delo z naslovom "Pomen trajnostne naravnosti porabnikov pri uresničevanju koncepta brez odpadkov". Sodelovanje v anketi je prostovoljno in popolnoma anonimno, dobljene podatke bom uporabila zgolj za namen raziskave v magistrskem delu. Prosim vas, da si vzamete približno 8 minut vašega časa in izpolnite ta vprašalnik, saj je vaše mnenje zelo pomembno in mi bo pomagalo do bolj kakovostnih rezultatov. Za odgovore se vam v naprej lepo zahvaljujem! Eva

Q1 - Prosim opredelite vašo stopnjo strinjanja s spodnjimi trditvami glede trajnostne naravnosti. Oceno strinjanja podate na lestvici od 1 do 5, pri čemer 1 pomeni »sploh se ne strinjam« in 5 pomeni »se povsem strinjam«.

	1 – Sploh se ne strinjam	2 – Se ne strinjam	3 – Se niti ne strinjam niti strinjam	4 – Se strinjam	5 – Se povsem strinjam
Zdi se mi pomembno, da skrbimo za naše okolje.	☐	☐	☐	☐	☐
Zdi se mi pomembno, da proizvodnja izdelkov ne škoduje našemu okolju.	☐	☐	☐	☐	☐
Zdi se mi pomembno, da se izdelke lahko reciklira.	☐	☐	☐	☐	☐
Skrbi me dolgoročno ohranjanje naravnih virov.	☐	☐	☐	☐	☐
Zdi se mi pomembno, da se izdelke da ponovno uporabiti, saj tako varčujemo naravne vire.	☐	☐	☐	☐	☐
Zdi se mi pomembno, da podjetja zmanjšujejo njihove emisije.	☐	☐	☐	☐	☐
Jezi me, ko vidim, da ljudje v naravo odvržejo smeti in odpadke.	☐	☐	☐	☐	☐
Skrbi me dejstvo, da se vodje nekaterih najvplivnejših držav na svetu ne zavedajo negativnih vplivov onesnaževanja okolja.	☐	☐	☐	☐	☐

Q2 - Ali veste kaj pomeni koncept brez odpadkov (angleško zero waste)?

- DA
- NE

Q3 - Koncept brez odpadkov je pot, na kateri zmanjšujemo količino odpadkov, ki jih ustvarimo, na minimum. Tipičen predstavnik **zavrne** stvari, ki jih ne potrebuje, **zmanjša**

stvari, ki jih potrebuje, po nakupih se vedno odpravi s **svojo embalažo**. Stvari **popravi in znova uporabi**, ostalo pa **reciklira**. Če se le da, kupuje **rabljene stvari**. Tipičen predstavnik dela veliko večino naštetih stvari, najbolj pa je pomembno, da **ustvari zelo malo oz. skoraj nič odpadkov**.

Q4 – Označite, kako pomemben se vam zdi vsak izmed naslednjih dejavnikov v primeru odločitve za življenje brez odpadkov. Oceno pomembnosti podajte na lestvici od 1 do 5, pri čemer 1 pomeni "sploh ni pomembno" in 5 pomeni "zelo je pomembno". Na primer: s 5 – zelo je pomembno označim tisti dejavnik, zaradi katerega bi se odločil/a za življenje brez odpadkov. Tisti dejavnik, ki pri meni ne vpliva na odločitev za življenje brez odpadkov, označim z 1 – sploh ni pomembno. Dejavnik, ki na odločitev vpliva, pa ni razlog, zaradi katerega bi se odločil/a za takšen način življenja, označim z 2, 3 ali 4 – odvisno od tega, kako pomemben se mi zdi.

	1 – Sploh ni pomembno	2 – Ni pomembno	3 – Ni niti nepomembno niti pomembno	4 – Je pomembno	5 – Zelo je pomembno
Varovanje okolja (zmanjševanje negativnih vplivov na okolje).	☐	☐	☐	☐	☐
Mnenje ljudi, ki so mi blizu.	☐	☐	☐	☐	☐
Možnost prihrankov denarja.	☐	☐	☐	☐	☐
Želja po bolj zdravem načinu življenja.	☐	☐	☐	☐	☐

Q5 - Prosim opredelite vašo stopnjo strinjanja s spodnjimi trditvami glede sledenja načela zavračanja (angl. refuse). Oceno strinjanja podate na lestvici od 1 do 5, pri čemer 1 pomeni »sploh se ne strinjam« in 5 pomeni »se povsem strinjam«. Označite, kakšno je vaše dejansko vedenje in ne, kako menite, da bi moralo biti.

	1 – Sploh se ne strinjam	2 – Se ne strinjam	3 – Se niti ne strinjam niti strinjam	4 – Se strinjam	5 – Se povsem strinjam
Na dogodkih, konferencah itd. nikoli ne sprejemem promocijskega materiala (pisala, baloni, blokci ...).	☐	☐	☐	☐	☐
Ne uporabljam toaletnih izdelkov v hotelskih kopalnicah (mila, šamponov, kopalnih kap ...).	☐	☐	☐	☐	☐

Ne uporabljam plastike za enkratno uporabo (plastične vrečke, plastenke, pokrovčki, slamice, kozarčki, pribor ...).	☐	☐	☐	☐	☐
Na poštnem nabiralniku imam nalepko, da ne želim prejemati reklamnih letakov.	☐	☐	☐	☐	☐
Sendviča ali hrane, ki mi ostane, ne zavijam v folijo.	☐	☐	☐	☐	☐
Ne kupujem izdelkov, ki so pakirani v več embalaž hkrati (npr. bomboni, ki so zaviti vsak v svojo folijo in potem še v skupno vrečko).	☐	☐	☐	☐	☐
Zelo redko kupujem nova oblačila, saj ne sledim trendom hitre mode.	☐	☐	☐	☐	☐
Kupujem izdelke z oznakami pravične trgovine (angl. fair trade).	☐	☐	☐	☐	☐
Poreklo izdelka mi je zelo pomembno, zato, če se le da, kupujem lokalne izdelke.	☐	☐	☐	☐	☐

Q6 - Prosim opredelite vašo stopnjo strinjanja s spodnjimi trditvami glede sledenja načelu zmanjševanja (angl. reduce). Oceno strinjanja podate na lestvici od 1 do 5, pri čemer 1 pomeni »sploh se ne strinjam« in 5 pomeni »se povsem strinjam«. Označite, kakšno je vaše dejansko vedenje in ne, kako menite, da bi moralo biti.

	1 – Sploh se ne strinjam	2 – Se ne strinjam	3 – Se niti ne strinjam niti strinjam	4 – Se strinjam	5 – Se povsem strinjam
Hrane mi nikoli ni treba zavreči, ker vedno pojemo vse, kar kupimo oz. pridelamo.	☐	☐	☐	☐	☐
Nikoli ne skuham preveč hrane, zato vse, kar skuham, tudi pojem.	☐	☐	☐	☐	☐
Nikoli se mi še ni zgodilo, da bi kupil/a kos oblačila ali obutve, ki ga potem ne bi nosil/a.	☐	☐	☐	☐	☐
Če grem iz točke A do točke B lahko peš, s kolesom ali javnim prevozom, potem ne uporabljam svojega avtomobila.	☐	☐	☐	☐	☐
Še uporabne stvari, ki jih ne potrebujem, ne kopičim doma, ampak jih prodam ali podarim nekemu, ki jih potrebuje.	☐	☐	☐	☐	☐

Q7 - Prosim opredelite vašo stopnjo strinjanja s spodnjimi trditvami glede sledenja načelu ponovne uporabe (angl. reuse). Oceno strinjanja podate na lestvici od 1 do 5, pri čemer 1 pomeni »sploh se ne strinjam« in 5 pomeni »se povsem strinjam«. Označite, kakšno je vaše dejansko vedenje in ne, kako menite, da bi moralo biti.

	1 – Sploh se ne strinjam	2 – Se ne strinjam	3 – Se niti ne strinjam niti strinjam	4 – Se strinjam	5 – Se povsem strinjam
Ko kupujem sadje in zelenjavo, s seboj v trgovino vedno prinesem svojo vrečko, ki jo večkrat uporabim.	☐	☐	☐	☐	☐
Ko kupujem delikatesne izdelke, s seboj vedno prinesem svojo posodo, v katero mi zložijo izdelke.	☐	☐	☐	☐	☐
Celoten nakup v trgovini zložim v svojo vrečo/košaro za večkratno uporabo.	☐	☐	☐	☐	☐
Stvari, ki jih ne potrebujem pogosto, kupim skupaj z drugimi (delimo si strošek in izdelek).	☐	☐	☐	☐	☐
Pogosto se poslužujem delitvene ekonomije (Airbnb.com, Prevozi.org, Knjiznjicareci.si, Avant2Go.com).	☐	☐	☐	☐	☐
Pogosto kupujem rabljene stvari.	☐	☐	☐	☐	☐
Kupujem izdelke za večkratno uporabo.	☐	☐	☐	☐	☐
Kupujem bolj kakovostne stvari, čeprav so pogosto dražje.	☐	☐	☐	☐	☐
Stvari, ki se pokvarijo, pogosto popravim ali jih odnesem nekomu, ki jih zna popraviti.	☐	☐	☐	☐	☐
Stvari, ki odslužijo svojemu namenu, uporabim za druge namene.	☐	☐	☐	☐	☐

Q8 - Prosim opredelite vašo stopnjo strinjanja s spodnjimi trditvami glede sledenja načelu recikliranja (angl. recycle). Oceno strinjanja podate na lestvici od 1 do 5, pri čemer 1 pomeni »sploh se ne strinjam« in 5 pomeni »se povsem strinjam«. Označite, kakšno je vaše dejansko vedenje in ne, kako menite, da bi moralo biti.

	1 – Sploh se ne strinjam	2 – Se ne strinjam	3 – Se niti ne strinjam niti strinjam	4 – Se strinjam	5 – Se povsem strinjam
Kupujem izdelke, ki se jih da reciklirati.	☐	☐	☐	☐	☐
Točno vem kateri odpadki sodi v kateri zabojnik.	☐	☐	☐	☐	☐
Pri ločevanju odpadkov sem zelo natančen/na, saj vsak odpadki odvržem v za to namenjen smetnjak.	☐	☐	☐	☐	☐
Stvari, ki ne sodijo v klasične zabojnike, odpeljem na namenska reciklirna mesta (npr. baterije, nevarne odpadke ...).	☐	☐	☐	☐	☐

Q9 - Prosim opredelite vašo stopnjo strinjanja s spodnjimi trditvami glede sledenja načelu kompostiranja (angl. rot). Oceno strinjanja podate na lestvici od 1 do 5, pri čemer 1 pomeni »sploh se ne strinjam« in 5 pomeni »se povsem strinjam«. Označite, kakšno je vaše dejansko vedenje in ne, kako menite, da bi moralo biti.

	1 – Sploh se ne strinjam	2 – Se ne strinjam	3 – Se niti ne strinjam niti strinjam	4 – Se strinjam	5 – Se povsem strinjam
Organske odpadke vedno kompostiram ali jih odvržem v zabojnik za organske odpadke.	☐	☐	☐	☐	☐

Spol:

- Moški
 Ženski

V katero starostno skupino spadate?

- Pod 20 let
 20–29 let
 30–39 let
 40–49 let
 50 let ali več

Kakšna je vaša najvišja dosežena formalna izobrazba?

- Osnovna šola
 Srednja šola
 Dodiplomska izobrazba (visoka ali višja šola)
 Magistrska izobrazba ali več

Priloga 5: SPSS izpis za hipotezo 1

T-Test

One-Sample Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Trajnost-skrb za okolje	215	4,80	,469	,032
Trajnost-proizvodnja izdelkov	215	4,55	,818	,056
Trajnost-recikliranje izdelkov	215	4,63	,620	,042
Trajnost-ohranjanje naravnih virov	215	4,44	,739	,050
Trajnost-ponovna uporaba	215	4,60	,625	,043
Trajnost-podjetja-emisije	215	4,62	,643	,044
Trajnost-smeti v naravi	215	4,81	,535	,036
Trajnost-voditelji držav	215	4,61	,680	,046

One-Sample Test

	Test Value = 3					
	t	df	Sig. (2- tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
Trajnost-skrb za okolje	56,176	214	,000	1,795	1,73	1,86
Trajnost-proizvodnja izdelkov	27,852	214	,000	1,553	1,44	1,66
Trajnost-recikliranje izdelkov	38,506	214	,000	1,628	1,54	1,71
Trajnost-ohranjanje naravnih virov	28,512	214	,000	1,437	1,34	1,54
Trajnost-ponovna uporaba	37,536	214	,000	1,600	1,52	1,68
Trajnost-podjetja-emisije	37,015	214	,000	1,623	1,54	1,71
Trajnost-smeti v naravi	49,617	214	,000	1,809	1,74	1,88
Trajnost-voditelji držav	34,801	214	,000	1,614	1,52	1,71

Statistics

N	Valid	215
	Missing	0
Mean		4,6326
Median		4,7500
Std. Deviation		,45474
Range		2,75
Minimum		2,25
Maximum		5,00

Priloga 6: SPSS izpis za hipotezo 2

NPar Tests

Binomial Test

		Category	N	Observed Prop.	Test Prop.	Exact Sig. (2-tailed)
Ali veste kaj pomeni koncept brez odpadkov?	Group 1	DA	157	,73	,50	,000
	Group 2	NE	58	,27		
	Total		215	1,00		

Priloga 7: SPSS izpis za hipotezo 2

T-Test

One-Sample Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Dejavniki-varovanje okolja	215	4,62	,558	,038
Dejavniki-mnenje ljudi	215	3,71	1,038	,071
Dejavniki-možnost prihrankov	215	4,16	,783	,053
Dejavniki-bolj zdrav način življenja	215	4,50	,655	,045

One-Sample Test

	Test Value = 4.62					
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
Dejavniki-varovanje okolja	-,037	214	,971	-,001	-,08	,07
Dejavniki-mnenje ljudi	-12,898	214	,000	-,913	-1,05	-,77
Dejavniki-možnost prihrankov	-8,559	214	,000	-,457	-,56	-,35
Dejavniki-bolj zdrav način življenja	-2,739	214	,007	-,122	-,21	-,03

Priloga 8: SPSS izpis – faktorška analiza za konstrukt zavračanje

Factor Analysis

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,775
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	254,672
	df	21
	Sig.	,000

Anti-image Matrices

		Zavračanj e- promocijs ki material	Zavračanj e-plastika za enkratno uporabo	Zavračanj e-poštni nabiralnik	Zavračanj e- zavijanje v folijo	Zavračanj e-izdelki v več embalaža h	Zavračanj e-pravična trgovina	Zavračanj e-poreklo
Anti- image Covarian ce	Zavračanj e- promocijs ki material	,826	-,114	-,056	-,065	-,133	-,067	,005
	Zavračanj e-plastika za enkratno uporabo	-,114	,734	-,150	-,142	-,094	-,089	-,036
	Zavračanj e-poštni nabiralnik	-,056	-,150	,846	,087	-,159	-,011	-,059
	Zavračanj e- zavijanje v folijo	-,065	-,142	,087	,764	-,166	-,142	,045
	Zavračanj e-izdelki v več embalaža h	-,133	-,094	-,159	-,166	,686	-,096	-,051
	Zavračanj e-pravična trgovina	-,067	-,089	-,011	-,142	-,096	,655	-,276
	Zavračanj e-poreklo	,005	-,036	-,059	,045	-,051	-,276	,775

Anti-image Correlation	Zavračanj e-promocijski material	,849 ^a	-,146	-,067	-,081	-,176	-,092	,007
	Zavračanj e-plastika za enkratno uporabo	-,146	,822 ^a	-,190	-,190	-,133	-,129	-,048
	Zavračanj e-poštni nabiralnik	-,067	-,190	,744 ^a	,109	-,209	-,014	-,073
	Zavračanj e-zavijanje v folijo	-,081	-,190	,109	,755 ^a	-,230	-,200	,058
	Zavračanj e-izdelki v več embalažah	-,176	-,133	-,209	-,230	,803 ^a	-,143	-,069
	Zavračanj e-pravična trgovina	-,092	-,129	-,014	-,200	-,143	,746 ^a	-,387
	Zavračanj e-poreklo	,007	-,048	-,073	,058	-,069	-,387	,702 ^a

a. Measures of Sampling Adequacy(MSA)

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2,687	38,387	38,387	2,687	38,387	38,387
2	,983	14,047	52,433			
3	,948	13,537	65,971			
4	,735	10,502	76,473			
5	,633	9,041	85,514			
6	,530	7,575	93,089			
7	,484	6,911	100,000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Priloga 9: SPSS izpis – faktoriska analiza za konstrukt zmanjševanje

Factor Analysis

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,611
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	190,102
	df	3
	Sig.	,000

Anti-image Matrices

		Zmanjševanje- metanje hrane stran	Zmanjševanje- kuhanje preveč hrane	Zmanjševanje- obleka ki je ne nosim
Anti-image Covariance	Zmanjševanje-metanje hrane stran	,478	-,318	-,090
	Zmanjševanje-kuhanje preveč hrane	-,318	,471	-,116
	Zmanjševanje-obleka, ki je ne nosim	-,090	-,116	,838
Anti-image Correlation	Zmanjševanje-metanje hrane stran	,579 ^a	-,670	-,142
	Zmanjševanje-kuhanje preveč hrane	-,670	,576 ^a	-,185
	Zmanjševanje-obleka, ki je ne nosim	-,142	-,185	,837 ^a

a. Measures of Sampling Adequacy(MSA)

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	1,995	66,505	66,505	1,995	66,505	66,505
2	,721	24,038	90,543			
3	,284	9,457	100,000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Priloga 10: SPSS izpis – faktorska analiza za konstrukt ponovna uporaba

Factor Analysis

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,739
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	434,486
	df	45
	Sig.	,000

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3,210	32,102	32,102	3,210	32,102	32,102
2	1,186	11,861	43,962			
3	1,124	11,236	55,199			
4	1,031	10,308	65,507			
5	,808	8,080	73,587			
6	,706	7,056	80,642			
7	,630	6,299	86,942			
8	,486	4,859	91,800			
9	,475	4,748	96,548			
10	,345	3,452	100,000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Priloga 11: SPSS izpis – faktorska analiza za konstrukt recikliranje

Factor Analysis

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,768
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	272,455
	df	6
	Sig.	,000

Anti-image Matrices

		Recikliranje-kupovanje izdelkov, ki se jih da	Recikliranjem kateri zabojujnik	Recikliranje-natančnost pri ločevanju	Recikliranje-reciklirna mesta
Anti-image Covariance	Recikliranje-kupovanje izdelkov, ki se jih da	,719	-,099	-,091	-,156
	Recikliranjem kateri zabojujnik	-,099	,609	-,226	-,061
	Recikliranje-natančnost pri ločevanju	-,091	-,226	,479	-,220
	Recikliranje-reciklirna mesta	-,156	-,061	-,220	,568
Anti-image Correlation	Recikliranje-kupovanje izdelkov, ki se jih da	,848 ^a	-,149	-,155	-,245
	Recikliranjem kateri zabojujnik	-,149	,780 ^a	-,419	-,103
	Recikliranje-natančnost pri ločevanju	-,155	-,419	,717 ^a	-,422
	Recikliranje-reciklirna mesta	-,245	-,103	-,422	,767 ^a

a. Measures of Sampling Adequacy(MSA)

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2,516	62,909	62,909	2,516	62,909	62,909
2	,626	15,649	78,558			
3	,521	13,023	91,581			
4	,337	8,419	100,000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Priloga 12: SPSS izpis za hipotezo 4a

Paired Samples Statistics

		Mean	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
Pair 1	Recikliranje.povprecje	4,0140	215	,66876	,04561
	Zavracanje.povprecje	2,9515	215	,73132	,04988
Pair 2	Recikliranje.povprecje	4,0140	215	,66876	,04561
	Zmanjsevanje.povprecje	3,5581	215	,86384	,05891
Pair 3	Recikliranje.povprecje	4,0140	215	,66876	,04561
	Ponovna.uporaba.povprecje	3,2609	215	,58170	,03967
Pair 4	Recikliranje.povprecje	4,0140	215	,66876	,04561
	Kompostiranje	4,52	215	,869	,059

Paired Samples Test

		Paired Differences					t	df	Sig. (2-tailed)
		Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	95% Confidence Interval of the Difference				
					Lower	Upper			
Pair 1	Recikliranje.povprecje - Zavracanje.povprecje	1,06246	,70360	,04799	,96787	1,15704	22,141	214	,000
Pair 2	Recikliranje.povprecje - Zmanjsevanje.povprecje	,45581	,81529	,05560	,34621	,56541	8,198	214	,000
Pair 3	Recikliranje.povprecje - Ponovna.uporaba.povprecje	,75302	,61270	,04179	,67066	,83539	18,021	214	,000
Pair 4	Recikliranje.povprecje - Kompostiranje	-,50233	,80011	,05457	-,60988	-,39477	-9,206	214	,000

Priloga 13: SPSS izpis za hipotezo 4b

Paired Samples Statistics

		Mean	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
Pair 1	Ponovna.uporaba.povprecje	3,2609	215	,58170	,03967
	Zavracanje.povprecje	2,9515	215	,73132	,04988
Pair 2	Ponovna.uporaba.povprecje	3,2609	215	,58170	,03967
	Zmanjsevanje.povprecje	3,5581	215	,86384	,05891
Pair 3	Ponovna.uporaba.povprecje	3,2609	215	,58170	,03967
	Recikliranje.povprecje	4,0140	215	,66876	,04561
Pair 4	Ponovna.uporaba.povprecje	3,2609	215	,58170	,03967
	Kompostiranje	4,52	215	,869	,059

Paired Samples Test

		Paired Differences					t	df	Sig. (2-tailed)
		Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	95% Confidence Interval of the Difference				
					Lower	Upper			
Pair 1	Ponovna.uporaba.povprecje - Zavracanje.povprecje	,30944	,60437	,04122	,22819	,39068	7,507	214	,000
Pair 2	Ponovna.uporaba.povprecje - Zmanjsevanje.povprecje	-,29721	,87040	,05936	-,41422	-,18020	-5,007	214	,000
Pair 3	Ponovna.uporaba.povprecje - Recikliranje.povprecje	-,75302	,61270	,04179	-,83539	-,67066	-18,021	214	,000
Pair 4	Ponovna.uporaba.povprecje - Kompostiranje	1,25535	,85498	,05831	1,37028	1,14042	21,529	214	,000

Priloga 14: SPSS izpis za hipotezo 5a

T-Test

Group Statistics

			Statistic	Bootstrap ^a			
				Bias	Std. Error	BCa 95% Confidence Interval	
Spol						Lower	Upper
Zavracanje. povprecje	Moški	N	69				
		Mean	2,8778	,0046	,0783	2,7325	3,0465
		Std. Deviation	,66839	-,00769	,05823	,56446	,76126
		Std. Error Mean	,08046				
	Ženski	N	146				
		Mean	2,9863	-,0003	,0632	2,8571	3,1166
		Std. Deviation	,75896	-,00301	,04408	,67646	,83575
		Std. Error Mean	,06281				

a. Unless otherwise noted, bootstrap results are based on 1000 bootstrap samples

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Zavracanje. povprecje	Equal variances assumed	1,631	,203	-1,015	213	,311	-,10845	,10683	-,31903	,10213
	Equal variances not assumed			-1,062	150,003	,290	-,10845	,10208	-,31015	,09324

Priloga 15: SPSS izpis za hipotezo 5b

T-Test

Group Statistics

Spol			Statistic	Bootstrap ^a			
				Bias	Std. Error	BCa 95% Confidence Interval	
						Lower	Upper
Zmanjsevanje.povprecje	Moški	N	69				
		Mean	3,8406	,0011	,0966	3,6337	4,0291
		Std. Deviation	,80360	-,01454	,09404	,63022	,94543
		Std. Error Mean	,09674				
	Ženski	N	146				
		Mean	3,4247	-,0003	,0716	3,2841	3,5647
		Std. Deviation	,86172	-,00705	,04731	,77809	,93284
		Std. Error Mean	,07132				

a. Unless otherwise noted, bootstrap results are based on 1000 bootstrap samples

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Zmanjsevanje.povprecje	Equal variances assumed	,41592	,00133	,12013	,002	,16204	,66594	Zmanjsevanje.povprecje	Equal variances assumed	,41592
	Equal variances not assumed	,41592	,00133	,12013	,003	,16204	,66594	,10208	Equal variances not assumed	,41592

Priloga 16: SPSS izpis za hipotezo 5c

T-Test

Group Statistics

Spol			Statistic	Bootstrap ^a			
				Bias	Std. Error	BCa 95% Confidence Interval	
						Lower	Upper
Ponovna. uporaba.povprecje	Moški	N	69				
		Mean	3,2348	,0016	,0745	3,0675	3,3871
		Std. Deviation	,63125	-,00852	,07148	,49918	,74737
		Std. Error Mean	,07599				
	Ženski	N	146				
		Mean	3,2733	,0010	,0466	3,1819	3,3627
		Std. Deviation	,55861	-,00558	,03327	,49527	,60911
		Std. Error Mean	,04623				

a. Unless otherwise noted, bootstrap results are based on 1000 bootstrap samples

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Ponovna. uporaba.povprecje	Equal variances assumed	,486	,486	-,452	213	,652	-,03851	,08514	-,20633	,12932
	Equal variances not assumed			-,433	119,941	,666	-,03851	,08895	-,21462	,13761

Priloga 17: SPSS izpis za hipotezo 5d

T-Test

Group Statistics

Spol			Statistic	Bootstrap ^a			
				Bias	Std. Error	BCa 95% Confidence Interval	
						Lower	Upper
Recikliranje povprečje	Moški	N	69				
		Mean	3,9819	-,0007	,0841	3,8154	4,1462
		Std. Deviation	,71141	-,00964	,08925	,57413	,86245
		Std. Error Mean	,08564				
	Ženski	N	146				
		Mean	4,0291	,0003	,0531	3,9148	4,1297
		Std. Deviation	,64961	-,00501	,04047	,57156	,71339
		Std. Error Mean	,05376				

a. Unless otherwise noted, bootstrap results are based on 1000 bootstrap samples

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Recikliranje povprečje	Equal variances assumed	,444	,506	-,483	213	,630	-,04723	,09787	-,24015	,14570
	Equal variances not assumed			-,467	123,81	,641	-,04723	,10112	-,24738	,15293

Priloga 18: SPSS izpis za hipotezo 5e

T-Test

Group Statistics

Spol			Statistic	Bootstrap ^a			
				Bias	Std. Error	BCa 95% Confidence Interval	
						Lower	Upper
Kompostiranje	Moški	N	69				
		Mean	4,49	,00	,10	4,30	4,68
		Std. Deviation	,816	-,019	,122	,611	1,002
		Std. Error Mean	,098				
	Ženski	N	146				
		Mean	4,53	,00	,08	4,37	4,66
		Std. Deviation	,896	-,007	,104	,689	1,084
		Std. Error Mean	,074				

a. Unless otherwise noted, bootstrap results are based on 1000 bootstrap samples

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Kompostiranje	Equal variances assumed	,026	,872	-,272	213	,786	-,035	,127	-,285	,216
	Equal variances not assumed			-,282	145,466	,779	-,035	,123	-,278	,209

Priloga 19: SPSS izpis za hipotezo 6a

T-Test

Group Statistics

Spol			Statistic	Bootstrap ^a			
				Bias	Std. Error	BCa 95% Confidence Interval	
						Lower	Upper
Zavracanje. povprecje	29 let ali manj	N	135				
		Mean	2,8487	,0038	,0584	2,7208	2,9729
		Std. Deviation	,68994	-,00378	,03980	,61856	,75585
		Std. Error Mean	,05938				
	30 let ali več	N	80				
		Mean	3,1250	,0062	,0868	2,9498	3,3096
		Std. Deviation	,76994	-,00464	,06072	,65737	,87593
		Std. Error Mean	,08608				

a. Unless otherwise noted, bootstrap results are based on 1000 bootstrap samples

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Zavracanje. povprecje	Equal variances assumed	,647	,422	-2,718	213	,007	-,27632	,10168	-,47675	-,07590
	Equal variances not assumed			-2,642	151,807	,009	-,27632	,10458	-,48293	-,06971

Priloga 20: SPSS izpis za hipotezo 6b

T-Test

Group Statistics

Spol			Statistic	Bootstrap ^a			
				Bias	Std. Error	BCa 95% Confidence Interval	
						Lower	Upper
Zmanjsevanje.povprecje	29 let ali manj	N	135				
		Mean	3,4222	-,0033	,0730	3,2840	3,5586
		Std. Deviation	,86406	-,00549	,04945	,77594	,94300
		Std. Error Mean	,07437				
	30 let ali več	N	80				
		Mean	3,7875	,0003	,0898	3,6058	3,9501
		Std. Deviation	,81864	-,00523	,07404	,68317	,94871
		Std. Error Mean	,09153				

a. Unless otherwise noted, bootstrap results are based on 1000 bootstrap samples

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Zmanjsevanje.povprecje	Equal variances assumed	,256	,613	-3,055	213	,003	-,36528	,11958	-,60098	-,12957
	Equal variances not assumed			-3,097	173,229	,002	-,36528	,11793	-,59804	-,13251

Priloga 21: SPSS izpis za hipotezo 6c

T-Test

Group Statistics

Spol			Statistic	Bootstrap ^a			
				Bias	Std. Error	BCa 95% Confidence Interval	
						Lower	Upper
Ponovna. uporaba. povprečje	29 let ali manj	N	135				
		Mean	3,2007	,0003	,0495	3,1033	3,3007
		Std. Deviation	,58405	-,00228	,04389	,50318	,66182
		Std. Error Mean	,05027				
	30 let ali več	N	80				
		Mean	3,3625	-,0012	,0651	3,2259	3,4862
		Std. Deviation	,56689	-,00431	,03866	,49211	,63067
		Std. Error Mean	,06338				

a. Unless otherwise noted, bootstrap results are based on 1000 bootstrap samples

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Ponovna. uporaba. povprečje	Equal variances assumed	,049	,824	-1,984	213	,048	-,16176	,08152	-,32244	-,00108
	Equal variances not assumed			-2,000	169,991	,047	-,16176	,08089	-,32145	-,00207

Priloga 22: SPSS izpis za hipotezo 6d

T-Test

Group Statistics

Spol			Statistic	Bootstrap ^a			
				Bias	Std. Error	BCa 95% Confidence Interval	
						Lower	Upper
Recikliranje. povprečje	29 let ali manj	N	135				
		Mean	3,8519	,0000	,0601	3,7219	3,9776
		Std. Deviation	,66094	-,00253	,05767	,56228	,76532
		Std. Error Mean	,05688				
	30 let ali več	N	80				
		Mean	4,2875	,0002	,0650	4,1533	4,4148
		Std. Deviation	,59147	-,00767	,05691	,49245	,67650
		Std. Error Mean	,06613				

a. Unless otherwise noted, bootstrap results are based on 1000 bootstrap samples

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Recikliranje.povprečje	Equal variances assumed	,093	,761	-4,854	213	,000	-,43565	,08974	-,61255	-,25875
	Equal variances not assumed			-4,994	180,805	,000	-,43565	,08723	-,60777	-,26353

Priloga 23: SPSS izpis za hipotezo 6e

T-Test

Group Statistics

Spol			Statistic	Bootstrap ^a			
				Bias	Std. Error	BCa 95% Confidence Interval	
						Lower	Upper
Kompostiranje	29 let ali manj	N	135				
		Mean	4,41	,00	,08	4,25	4,55
		Std. Deviation	,941	-,005	,100	,751	1,117
		Std. Error Mean	,081				
	30 let ali več	N	80				
		Mean	4,69	,00	,07	4,53	4,82
		Std. Deviation	,704	-,013	,125	,483	,913
		Std. Error Mean	,079				

a. Unless otherwise noted, bootstrap results are based on 1000 bootstrap samples

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Kompostiranje	Equal variances assumed	8,054	,005	-2,24	213	,026	-,273	,122	-,512	-,033
	Equal variances not assumed			-2,41	201,610	,017	-,273	,113	-,495	-,050

Priloga 24: SPSS izpis za hipotezo 7a

T-Test

Group Statistics

Spol			Statistic	Bootstrap ^a			
				Bias	Std. Error	BCa 95% Confidence Interval	
						Lower	Upper
Zavracanje. povprecje	Nižja izobrazba	N	101				
		Mean	2,9802	-,0015	,0734	2,8352	3,1247
		Std. Deviation	,74888	-,00932	,06086	,63669	,83854
		Std. Error Mean	,07452				
	Višja izobrazba	N	114				
		Mean	2,9261	,0030	,0666	2,7880	3,0652
		Std. Deviation	,71775	-,00438	,04419	,63569	,78887
		Std. Error Mean	,06722				

a. Unless otherwise noted, bootstrap results are based on 1000 bootstrap samples

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Zavracanje. povprecje	Equal variances assumed	,007	,932	,541	213	,589	,05413	,10010	-,14318	,25145
	Equal variances not assumed			,539	207,423	,590	,05413	,10036	-,14372	,25199

Priloga 25: SPSS izpis za hipotezo 7b

T-Test

Group Statistics

Spol		Statistic	Bootstrap ^a				
			Bias	Std. Error	BCa 95% Confidence Interval		
					Lower	Upper	
Zmanjsevanje .povprečje	Nižja izobrazba	N	101				
		Mean	3,6271	,0040	,0860	3,4402	3,8055
		Std. Deviation	,84497	-,00964	,05595	,74659	,92672
		Std. Error Mean	,08408				
	Višja izobrazba	N	114				
		Mean	3,4971	-,0018	,0837	3,3278	3,6484
		Std. Deviation	,87940	-,00444	,05892	,76229	,98694
		Std. Error Mean	,08236				

a. Unless otherwise noted, bootstrap results are based on 1000 bootstrap samples

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Zmanjsevanje.povprečje	Equal variances assumed	,116	,734	1,102	213	,272	,12999	,11798	-,10258	,36255
	Equal variances not assumed			1,104	211,585	,271	,12999	,11770	-,10202	,36200

Priloga 26: SPSS izpis za hipotezo 7c

T-Test

Group Statistics

Spol			Statistic	Bootstrap ^a			
				Bias	Std. Error	BCa 95% Confidence Interval	
Lower	Upper						
Ponovna. uporaba. povprečje	Nižja izobrazba	N	101				
		Mean	3,2723	-,0017	,0592	3,1567	3,3857
		Std. Deviation	,59651	-,00386	,05381	,50263	,68834
		Std. Error Mean	,05935				
	Višja izobrazba	N	114				
		Mean	3,2509	,0007	,0545	3,1428	3,3643
		Std. Deviation	,57071	-,00438	,03558	,50385	,62749
		Std. Error Mean	,05345				

a. Unless otherwise noted, bootstrap results are based on 1000 bootstrap samples

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Ponovna. uporaba. povprečje	Equal variances assumed	,043	,836	,269	213	,788	,02140	,07966	-,13563	,17843
	Equal variances not assumed			,268	207,307	,789	,02140	,07988	-,13607	,17887

Priloga 27: SPSS izpis za hipotezo 7d

T-Test

Group Statistics

Spol		Statistic	Bootstrap ^a				
			Bias	Std. Error	BCa 95% Confidence Interval		
					Lower	Upper	
Recikliranje.povprecje	Nižja izobrazba	N	101				
		Mean	3,9876	,0009	,0674	3,8572	4,1277
		Std. Deviation	,71622	-,00624	,06730	,61053	,82317
		Std. Error Mean	,07127				
	Višja izobrazba	N	114				
		Mean	4,0373	-,0015	,0588	3,9184	4,1504
		Std. Deviation	,62598	-,00453	,04482	,54673	,70100
		Std. Error Mean	,05863				

a. Unless otherwise noted, bootstrap results are based on 1000 bootstrap samples

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Recikliranje.povprecje	Equal variances assumed	1,105	,294	-,542	213	,588	-,04966	,09154	-,23009	,13078
	Equal variances not assumed			-,538	200,065	,591	-,04966	,09228	-,23163	,13232

Priloga 28: SPSS izpis za hipotezo 7e

T-Test

Group Statistics

Spol			Statistic	Bootstrap ^a			
				Bias	Std. Error	BCa 95% Confidence Interval	
						Lower	Upper
Kompostiranje	Nižja izobrazba	N	101				
		Mean	4,51	,00	,08	4,36	4,65
		Std. Deviation	,782	-,002	,095	,612	,956
		Std. Error Mean	,078				
	Višja izobrazba	N	114				
		Mean	4,52	,00	,09	4,31	4,70
		Std. Deviation	,943	-,014	,121	,730	1,122
		Std. Error Mean	,088				

a. Unless otherwise noted, bootstrap results are based on 1000 bootstrap samples

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Kompostiranje	Equal variances assumed	,621	,432	-,023	213	,982	-,003	,119	-,237	,232
	Equal variances not assumed			-,023	212,121	,982	-,003	,118	-,235	,229